

Μέρος έβδομο (620)

Οι διακριθέντες λόγιοι και οι αναδειχθέντες εμπορικοί οίκοι και μερικά Αρχεία

01. Θωμάς Δημητρίου Σιατιστεύς ή Θωμάς Δημητριάδης

Ο Θωμάς ζούσε στη Βιέννη το δεύτερο ήμισυ της 18^{ης} εκατονταετηρίδας. Ήταν από τους συνηθισμένους τότε τύπους, οι οποίοι δεν περιορίζονταν μονάχα στο εμπόριο, αλλά καλλιεργούσαν και τα γράμματα και αναδεικνύονταν σημαντικοί παράγοντες και οπαδοί του κερδώου και του λογίου Ερμού. Ο Θωμάς στα 1779 έδωσε στους Έλληνες Γραμματική της Ιταλικής Γλώσσας και απλωρωμαϊκής¹, στην οποία δημοσιεύουν ηρωελεγεία ο Μιχαήλ Παπαγεωργίου, <βλ. σελ. χειρ. 292 και 293> καθηγητής, ο λογιότατος Ιωάννης Παύλου Χατζημιχαήλ², ο λογιότατος Αργύρης Παπαϊωάννου, όλοι αυτοί Σιατιστινοί, ο από Καστοριά Κωνσταντίνος Μιχαήλ³ και κάποιος ανώνυμος. Αυτός έστειλε

¹ Ο πλήρης τίτλος της Γραμματικής: ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ Διηρημένη εις δύο μέρη, αμέλει εις Ετυμολογικόν και Συντακτικόν, προς ευχερεστέραν των Φιλιταλών κατάληψιν, και ραοτέραν εισαγωγήν των ποθούντων μαθείν την Ιταλικήν Γλώσσαν. Νυν πρώτον ερανισθείσα, και ευμεθόδως συντεθείσα, δια της απλής ημών διαλέκτου, παρά ΤΟΥ ΘΩΜΑ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΟΥ ΣΙΑΤΙΣΤΕΩΣ ού και τοις αναλώμασιν ετυπώθη. Εν Βιέννη της Αουστρίας. Εν έτει 1779.

² **Ιωάννης Παύλου Χατζημιχαήλ**, εγγονός του ιδρυτή του οίκου Χατζημιχαήλ, Χατζή-Μιχαήλ Νίκου. Γεννήθηκε στη Σιάτιστα το 1757 και πέθανε στη Βιέννη το 1799· ήταν μόνο 42 χρονών. Έγραψε στα 22 του χρόνια το ηρωελεγείο που δημοσιεύτηκε στη Γραμματική της Ιταλικής Γλώσσας του Θ. Δημητρίου, (Γ. Λάιος, **Η Σιάτιστα και οι εμπορικοί οίκοι Χατζημιχαήλ και Μανούση (17ος - 19ος αι.)**, σελ.106, 107, 117).

³ Ο ιατροφιλόσοφος **Κωνσταντίνος Μιχαήλ** (1751-1816) καταγόταν από την Καστοριά, (Γ. Ζαβίρας, **Νέα Ελλάδα**, σελ. 411 και 412). Διδάχτηκε τα εγκύκλια μαθήματα από τον Μιχαήλ Παπαγεωργίου και στη συνέχεια φιλοσοφία και ιατρική στην Ακαδημία της Βιέννης. Όταν ακόμη σπούδαζε ιατρική στη Βιέννη, μετέφρασε βιβλίο του Samuel Andre Tissot, με τίτλο: **Εγχειρίδιον του Τισσότου, διαλαμβάνον περί της των πεπαιδευμένων τε και άλλων ανθρώπων υγείας**. Επίσης έγραψε βιβλίο με τίτλο: **Διαιτητική, ης προτέτακται και ιστορία συνοπτική περί αρχής και προόδου της ιατρικής επιστήμης, και τινων περί αυτήν ευδοκιμησάντων ανδρών, εκ παλαιών τε και νεωτέρων συνερανισθείσα υπό Κωνσταντίνου Μιχαήλ, του εκ Καστορίας, του και την ιατρικήν επιστήμην εσπουδακότος**, Βιέννη 1794, (Ανδρέας Παπαδόπουλος Βρετός, **Νεοελληνική Φιλολογία**, σελ. 77, 78, 98, 308, και Δημ. Καραμπερόπουλος, **«Ο Ιπ-**

στο συγγραφέα και επιστολή προτρεπτική, για να εκδώσει τη Γραμματική. Η επιστολή δημοσιεύεται στην αρχή του βιβλίου, αλλ' επειδή δεν ήθελε να την υπογράψει, επέτρεψε να δημοσιευθεί, αλλ' ανώνυμα, με τα εξής λόγια στη θέση της υπογραφής «οίδας τον παρ' ου»⁴. Ας μου επιτρέψει η επιείκεια του αναγνώστη να αναφέρω μονάχα το ηρωελεγείο του Καστοριανού Κ. Μιχαήλ, που αναφέρεται στον ερανιστή⁵ της Γραμματικής, επειδή έχω τη γνώμη ότι αυτό δείχνει τη λαμπρή φήμη που είχαν η πατρίδα μας Σιάτιστα και τη ζηλευτή θέση που κατείχε τότε στα γράμματα· και νομίζω ότι τούτο μπορεί να χρησιμεύσει ως ελατήριο (*κίνητρο*) στους σημερινούς τόσο πολλούς λογίους της Σιάτιστας, που πολλοί τιμούν με την παιδεία τους τη γενέτειρά τους, για να τους κάμει να θελήσουν να ασχοληθούν, για να φωτίσουν εκείνους που δεν ξέρουν για το χρόνο του συνοικισμού της Σιάτιστας, για τη θέση της στην πορεία των γραμμάτων και για καθετί που αφορά την Ιστορία της.

Το ηρωελεγείο που αναφέραμε έχει ως εξής:

<Εἰς τον ερανιστήν της Βίβλου.>

«Τεῦ γόνον ἔμμεν, τόν δε φαεινὸν πείθομαι ἄνδρα,

Σάτιστα πανάριστε, κλέος Ἑλλάδος ὧ·

Πολλοὺς γὰρ σὺ προσήνεγκας ἀνέρας περιπύστους·(621)

Ἐξ ὧν εἷς καὶ ὁ ταύτης γενέτης τελέθει.

Ἐμπορίας οὐκ ἀμυδρὸν ἄστρον καὶ θιασώτης

Μουσῶν· Θωμάς Δημητριάδου πάϊς, ὃν

Αἰθέρος ὁ κράντωρ, ὕγιᾶ καὶ ἀπήμονα σώσαι·

<Ἐμπορίας εἰς κύδος, λογίμων τε κλέος>.

<Ελευθέρη απόδοση

Εἶμαι βέβαιος, Σιάτιστα πανάριστη, δόξα της Ελλάδας, ότι είναι παιδί σου αυτός ο λαμπρός άνδρας. Πολλούς βέβαια ξακουστούς άνδρες μας πρόσφερε και απ' αυτούς ένας είναι ο δημιουργός αυτού του έργου (του βιβλίου της Γραμματικής δηλ.), λαμπρό άστρο της εμπορικής τέχνης και θιασώτης των Μουσών, ο Θωμάς, ο γιος του Δημητρίου, που ο κύριος του Ουρανού να τον έχει υγιή και σώο για δόξα του εμπορίου και δόξα των γραμματισμένων>.

ποκράτης στα ιατρικά κείμενα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού», πρακτικά Ημερίδας: **Η Ιπποκρατική ηθική στις σύγχρονες εξελίξεις,** σελ. 28-41).

⁴ **Οἶδας τὸν παρ' οὔ,** γνωρίζεις αυτόν από τον οποίο έρχεται (η επιστολή). Πρόκειται για τον Μιχαήλ Παπαγεωργίου, όπως φαίνεται από αυτά που γράφει ο Γ. Ζαβίρας στη βιογραφία του Μ. Παπαγεωργίου (**Νέα Ελλάς,** σελ. 462): «*Συνέγραψε δε οὗτος ο σοφός ανήρ...1...2...6. Ἐπὶ ηρωελεγικά πολλώτατα, ἐξ ὧν τινὰ ἐξεδόθησαν εἰς τὴν γραμματικὴν τοῦ μοσχοπούλου, καὶ τοῦ θωμά Δημητρίου, ἐν ἧ σώζεται τοῦ αὐτοῦ καὶ μία ἐπιστολὴ ἐλληνικὴ ἀωνόμως...».*

⁵ **Ερανιστής,** ο συλλέκτης περικοπών, στοιχείων από διάφορα κείμενα (εδώ αναφέρεται στον Θ. Δημητρίου).

Στα 1794 εξέδωκεν ο Θωμάς άλλο έργο χρησιμότητα στους εμπορευομένους Έλληνας στην Αυστροουγγαρία, «Τον Οδηγό εμπορικής»

*Σκριπτούρα Δόππια*⁶

ήτοι

Η Τάξις των Πραγματευντάδικων Καταστίχων

συντεθείσα εις την απλήν ημών διάλεκτον

παρά του Θωμά Δημητρίου, του Σιατιστέως

εν Βιέννη της Αουστρίας 1794

Τύποις του Βαουμαϊστέρου.

Για το βιβλίο αυτό ο <Αντώνιος> Σιγάλας, καθηγητής του Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης, στη σελ. 136 του έργου του «**Αρχαία και Βιβλιοθήκη της Δυτικής Μακεδονίας**», λέγει τα παρακάτω: «Ενδιαφέρον έχει επίσης βιβλίων «οδηγός εμπορικής». Το βιβλίο τούτο έχει διαστάσεις 0,26Χ0,205, σύγκειται δε εκ σελ<ίδων> VIII+170 μετά πινάκων, των οποίων η σελίδωσις εγένετο κατά κεφάλαια και καταλαμβάνουν ισαριθμούς του κειμένου σελίδας περίπου. Επειδή και τούτο σπάνιον, αναφέρω τον τίτλον αυτού και τον αναλυτικόν πίνακα του περιεχομένου του». (Σημ. συγγρ. Επειδή κήδομαι του χώρου και του κόπου, δεν δημοσιεύω το περιεχόμενο εδώ, αφού εκείνος που θέλει να γνωρίσει το περιεχόμενο μπορεί να ανατρέξει στο ρηθέν έργο του Α. Σιγάλα).

Πόσοι Σιατιστινοί και ποίοι ζούσαν στην ξένη; Πόσοι έχουν απορροφηθεί (αφομοιωθεί στις ξένες κοινωνίες) και έμειναν άγνωστοι στους μεταγενέστερους; Ποίος ο Ιωάννης Παύλου Χατζή Μιχαήλ⁷; Ποίος ο Αργύρης Παπαϊωάννου;

Στα 1793 ο Θωμάς είχε εκδώσει συγκριτικό εγχειρίδιο των μέτρων, βαρών και νομισμάτων μεγάλης ανάγκης στους εμπόρους⁸.(622)

⁶ **Scrittura Doppia**= Διπλογραφία. Σύμφωνα με τη μέθοδο αυτή, κάθε οικονομική πράξη ενός εμπόρου καταχωρίζεται στο Κατάστιχο, το εμπορικό βιβλίο, με το ίδιο ποσό δυο φορές, ως χρέωση και ως πίστωση, ώστε ο διαχειριστικός έλεγχος να είναι εύκολος. (Αγνώστου συγγραφέα, **Διδασκαλία Εντελής συστηματική απάσης της Εμπορικής Επιστήμης, Προς Χρήσιν των Εμπόρων, Εξαιρέτως δε των Εμπορικών Σχολείων**, σελ. 196, και Ν. Παπαγεωργίου, **Ο Εκσυγχρονισμός του Έλληνα Πραγματευτή σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα** (τέλη του 18^{ου} - αρχές του 19^{ου} αι.), σελ. 72 κ.ε..)

⁷ Για τον **Ιωάννη Παύλου Χατζή Μιχαήλ** στοιχεία μας δίνει ο Γ.Λάιος στο βιβλίο του: **Η Σιάτιστα και οι εμπορικοί οίκοι Χατζημιχαήλ και Μανούση (17^{ος} - 19^{ος} αι.)**, σελ. 106 κ.ε.. Βλέπε παραπάνω και υποσημείωση 2.

⁸ Ο τίτλος του εγχειριδίου αυτού είναι: **Χειραγωγός έμπειρος εις τα της πραγματείας**, ήτοι Βιβλίο περιέχον όλους τους αναγκαίους λογαριασμούς της πραγματείας, ομού και τα Ζυγία και Πίχας όλης της Ευρώπης. Νυν πρώτον τύποις εκδοθέν, και Ευμεθόδως συντεθέν εις την απλήν ημών διάλεκτον, παρά του κυρίου Θωμά Δημητρίου του Σιατιστέως, Εν Βιέννη της Αουστρίας, τύποις του Βαουμαϊστέρου, 1793. Δεύτερη έκδοση, Βιέννη 1809.

02. Μιχαήλ Δούκας

Ο Μιχαήλ Δούκας ήταν τέκνο της Σιάτιστας της Δ. Μακεδονίας, στην <οποία> και μαθήτευσε πλησίον του ελλογιμοτάτου ανδρός Μιχαήλ Παπαγεωργίου, του συμπατριώτη του, από τον οποίο διδάχτηκε τα γραμματικά και ποιητικά μαθήματα, στα οποία έδειξεν επιμέλεια μεγάλη, και, ύστερα από την πρόοδο που έκαμε σ' αυτά, [θέλησε], του γεννήθηκεν η σφοδρή επιθυμία να επιδοθεί και στα φιλοσοφικά, αλλ' εμποδίστηκε από τον πατέρα του, ο οποίος φοβήθηκε μήπως ο Μιχαήλ, εάν γίνει ακροατής των φιλοσοφικών, ήθελεν αποστραφεί τον εμπορικό βίον, στον οποίο ο πατέρας του ασχολούνταν, και ματαιωθούν τα σχέδιά του. Ο Μιχαήλ με δάκρυα παρακαλούσε τον πατέρα του να θελήσει να τον (του) επιτρέψει να μνηθεί τα (στα) φιλοσοφικά μαθήματα και υπόσχονταν ότι και τον εμπορικό βίο δεν θα αφήσει, μα ο πατέρας του δείχθηκεν (στάθηκε) ανένδοτος και ο Μιχαήλ, άμα είδεν ότι στα χαμένα την πλίνθον έπλυνε, κατά την παροιμίαν, χωρίς να θέλει, υποχώρησε στην πατρική βία και έκυψε τον αυχένα στην πατρική προσταγή. Αφού δε αποχαιρέτησε τη φίλη του παιδεία, μετέβη στο εργαστήριο του πατέρα του, το οποίο είχε στα Σκόπια, και αρχίνησε την εξάσκησή του στα εμπορικά. Ύστερα όμως από ένα χρόνο, μετά-νιωσεν ο πατέρας του ή οι εργασίες του το απαιτούσαν, τον απέστειλε (έστειλε) στη Βιέννη της Αυστρίας, όπου εσπούδασε τη γερμανική και γαλλική διάλεκτο (Γ. Ζαβίρα, *Νέα Ελλάς*, σελ. 421-422).

Συγγράμματα του Μιχαήλ αναφέρονται τα εξής:

1) Μετάφρασις εκ του γαλλικού «**Της Κύρου ηθικής περιηγήσεως**» εις τόμους 2, εν Βιέννη 1783.

2) **Ηθική Ιστορία Βελισσαρίου, Αρχιστρατήγου του μεγάλου Ιουστινιανού, Αυτοκράτορος Ρωμαίων**, εκ της Γαλλικής εις την απλοελληνικήν, εν Βιέννη 1783.

3) **Το ηθικοπολιτικόν, μυθολογικόν του Πιλπίδου**, ινδού φιλοσόφου, εκ της γαλλικής εις την απλήν ημών διάλεκτον, εν Βιέννη 1783.

Τα παραπάνω συγγράμματα αποδόθηκαν κατά λάθος⁹ δια την (623) συνωνυμία στο Μιχαήλ Δούκα Χατζημιχαήλ, ενώ ούτος δεν βρίσκονταν σε πνευματική αρτιότητα, όπως αμέσως θα ιδούμε.

03. Μιχαήλ Δούκα Χατζή Μιχαήλ

Ο Γεώργιος Ζαβίρας στη *Νέα Ελλάδα*, σελ. 417, εκφράζεται περί αυτού ως εξής:

⁹ Είναι άποψη του Φ.Ζ. Άλλοι ερευνητές υιοθετούν διαφορετική άποψη, βλέπε και Λάιος Γεώργιος, *Η Σιάτιστα και οι εμπορικοί οίκοι Χατζημιχαήλ και Μανούση (17^{ος} - 19^{ος} αι.)*, σελ. 109.

«Μιχαήλ Δούκα χατζή Μιχαήλ, ο εκ Σιατίστης της Μακεδονίας ειδήμων ελληνικής, λατινικής, Γαλλικής και Γερμανικής γλώσσης· αλλά διερέθισε πολλούς καθ' εαυτού εν υποψία γενόμενος ως ότι φρονεί τα των νατουραλιστών· άλλοι δε εστοχάζοντο αυτόν ως άφρονα και μωρόν, όθεν και εβλήθη εις την εν βιέννη φυλακὴν των Μωρών· ἀλλ' ελευθερωθείς εκείθεν επέμφθη εις την πατρίδα αυτού, όπου πολλά ανήκεια αυτό ποιήσας επέμφθη παρά του πατρός αυτού εις την μονήν των Μετεώρων και μεθ' ικανόν χρόνον εις το του άθωνος όρος, όπου και το ζην εξεμέτρησεν». (Αντιγραφή από τη Νέα Ελλάδα του Γ.Ζαβίρα).

04. Δημήτριος Καρακάσης του Νικολάου, ιατροφιλόσοφος

Ο Δ. Καρακάσης γεννήθηκε στη Σιάτιστα, [περίπου] (γύρω) στα 1734, όπου και άκουσε <γραμματικά, και ποιητικά, ωσαύτως και τα Αριστοτελικά φιλοσοφικά, τα κατά τον υπομνηματιστήν Κορυδαλλέα, συν τη οδό της Μαθηματικής του Μπαλάνου, και την κατά Νικόλαον Κούρσουλαν θεολογίαν>, σύστημα θεολογικόν, που συνίσταται από 12 διαλέξεις¹⁰, πλησίον του συμπατριώτη του ιεροσοφολογιοτάτου Παπά Μιχαήλ. Ταύτα τα μαθήματα άκουσε <γύρω> στα 1750, οπότε στη Σιάτιστα δίδασκειν ο ιερεύς Μιχαήλ. Ύστερα από την αποπεράτωση αυτών των μαθημάτων στα 1751 προσλήφθηκεν από τον μητροπολίτην Γρεβενών Γρηγόριον, Σιατιστέα, ως γραμματικός και διδάσκαλός του, όπου έμεινε μονάχα ένα έτος και ύστερα, στα 1752, Μαρτίου 19, αναχώρησεν από την πατρίδα του και ήρθε στην Ουγγαρία, δια να μάθει την λατινική γλώσσα και άλλες γλώσσες και δι' αυτό πήγε στα Γυμνάσια των Λουθηρανών που ήταν στο Ποσόνιο¹¹, όπου μέτρια (624) κάπως έγινε κάτοχος όχι μονάχα της Λατινικής αλλά και της Γερμανικής φωνής (γλώσσας). Από εκεί πήγε στη Λειψία και <στην> Άλλη¹² της Σαξονίας, όπου όχι μονάχα φιλοσοφικών και μαθηματικών μαθημάτων έγινε εγκρατής¹³, αλλά και των δογμάτων της ιατρικής έγινε μέτοχος· όθεν (έτσι, από εκεί) και το Ακαδημαϊκόν προνόμιον επέτυχε (έλαβε)¹⁴. Από κει επέστρεψε και έμεινεν αρκετόν χρόνον στη Βιέννη, όπου ακροάστηκε τους εκεί σοφούς. Εκεί γνωρίστηκε με πλούσιον έμπορον από τη Λάρισα, ο οποίος ονομάζονταν Νικόλαος Κάκαβος, και με αυτόν επήγεν εις την Λάρισαν της Θεσσαλίας, όπου τον δέχτηκαν με φιλοφροσύνη πολλή όχι μονάχα οι κάτοικοι της Λάρισας και των πέριξ κωμοπόλεων, αλλά και οι Οθωμανοί. Αφού

¹⁰ Ν. Κούρσουλα, *Διαλέξεις*: βλέπε Γ.Ζαβίρα, *Νέα Ελλάς*, σελ. 495.

¹¹ **Ποσόνιο**, η σημερινή Μπρατισλάβα της Σλοβακίας.

¹² **Χάλλη και Άλλη**, παλιά πόλη στην επαρχία της Σαξονίας (ιστορικής περιοχής της Ανατολικής Γερμανίας) επί του ποταμού Ζάαλε, 32 χιλμ. ΒΔ. της Λειψίας. Είναι γνωστή για τις αλατούχες πηγές της και για το φημισμένο Πανεπιστήμιό της, που συγχωνεύτηκε με το Πανεπιστήμιο του Βίττεμπεργκ.

¹³ Ακροατής γράφει ο Γ. Ζαβίρας, *Νέα Ελλάς*, σελ. 278.

¹⁴ «Επέτυχε το ακαδημαϊκόν προνόμιον», αναγορεύθηκε διδάκτωρ της Ιατρικής, σημειώνει ο Π. Λιούφης, *(Ιστορία της Κοζάνης)*, σελ. 285-6).

έμεινεν εκεί αρκετόν χρόνον, τον ζήτησεν ο πατέρας του και οι συμπολίτες του στην πατρίδα του Σιάτιστα και έσπευσε να έλθει εκεί και με πολλήν ευχαρίστηση να ασπασθεί, ύστερα από τόσα χρόνια, το φίλον έδαφος της γενετείρας του. Ενώ έμενε στη Σιάτιστα, τον προσκαλούσαν οι πέριξ κωμοπόλεις και προ πάντων η Κοζάνη, όπου και νυμφεύθηκε, και έμνησκε περισσότερο στην Κοζάνη παρά στη Σιάτιστα. Ύστερα από αρκετό χρόνο αναχώρησε στην Κραϊόβα και από την Κραϊόβα τον προσκάλεσαν οι προύχοντες Βουκουρεστίου, όπου ο κλεινός¹⁵ ανήρ ειργάζονταν ως ιατρός της πόλεως και του εκεί Νοσοκομείου. Ως αφορά τα έργα που εξέδωκε, ο Ζαβίρας ως εξής αναφέρει γι' αυτά: «Εν Σαξωνία διατρίβων εξέδοτο Περί φλεβοτομίας, ως ουκ αεί αναγκαίας εν τοις οξέσιν άμα και κακοήθεσι πυρετοίς, 1760».

Κοντά στο ελληνικό έργο περί Φλεβοτομίας έγραψε και «*ποιημάτια ιατρικά άπερ ο αυτός και εις την λατινίδα φωνήν μετήνεγκε τω έτει ως αυτός γράφει εξηκοστώ της ζωής αυτού εν βιέννη της αουστρ: 1795 ελληνολατινιστί*», που δείχνουν ότι τα μαθητικά του χρόνια στην Ουγγαρία δεν πήγαν χαμένα. (Γ. Ζαβίρα, **Νέα Ελλάς**, σελ. 254 και σελ. 277-9, <και Α. Horváth>, **Ζωή και έργα Γ. Ζαβίρα**, σελ. 92). (625).

Τα ανωτέρω έχω αρυσθεί από τα έργα Ζαβίρα. Τη μετά ταύτα δράση του αγνοώ, επειδή η κατόπιν ζωή του δεν σχετίζεται πλέον με τη γενέτειρά του και επομένως δεν μπόρεσα να βρω τις απαιτούμενες πηγές. Απέθανε στο Βουκουρέστιο. (Βλέπε «**Έλληνες Ιατροί εν Ρουμανία**» υπό Έκτορος Σαραφίδου, Ιατρού). Άφησε δύο υιούς, Νικόλαον και Κωνσταντίνον, και τους δυο ιατρούς εξέχοντας. Όταν ο Δημήτριος διέτριβεν εις Κοζάνη, edίδασκε χωρίς μισθό τα Λατινικά. Στο Βουκουρέστιο εχηρημάτισεν αρχίατρος του ηγεμόνος Κ. Καρατζά, από τον οποίο εκτιμώνταν εξαιρετικά, όχι μονάχα για την επιστημονική αξία, αλλά και για την αγαθότητα της ψυχής και τη βαθιά κρίση και αγχίνοια του πνεύματος. Στην **Ιστορία της Κοζάνης**, [σελ. 286, <σημ. 1>], ο γυμνασιάρχης Π. Λιούφης για δείγμα της μεγάλης ευνοίας του ηγεμόνος προς αυτόν αναφέρει το εξής γεγονός:

«*Επεμψέ ποτε ο ηγεμών τινά των υπασπιστών του μετά 60 δούλων των καλυτέρων διατάξας αυτόν να προσφέρει τούτους δώρον τω Δημ. Καρακάση προς ένδειξιν ευνοίας και ακραιφνούς φιλίας. Του δε αυλικού θεράποντος παραλαμβάνοντος τους δούλους και απάγοντος εν είδει θρεμμάτων εις την αυλήν του ιατρού και ειπόντος: «Δώρον Σοι προσφέρει ο ηγεμών τούτους» ο Καρακάσης συγκινηθείς «ευχαριστώ, είπε, τω ηγεμόνι δακρύων, επί τη μεγάλη προς με ευνοία και δέχομαι το δώρον, αλλ' έχω την άδειαν να μεταχειρισθώ αυτούς, όπως αν βούλωμαι;» του δε θεράποντος αποκρινομένου ότι πάσαν επ' αυτών έχει εξουσίαν παρά του ηγεμόνος, ο Καρακάσης δι' εγγράφου χειραφετήσεως εχορήγησε πάσι την ελευθερίαν». (626)*

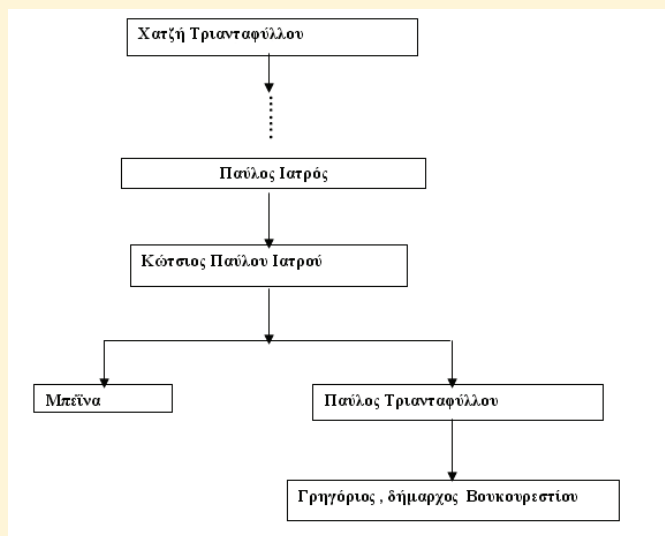
¹⁵ Κλεινός= ένδοξος, φημισμένος.

05. Ο Μητροπολίτης Γρεβενών Γρηγόριος Σιατιστεύς

Ο Γρηγόριος εποίμανε την επαρχία Γρεβενών στα 1750. Ήταν ευσυνειδητός αρχιερέυς και φιλομαθής. Αυτός, επειδή έβλεπεν ότι η ποιμαντορία είχε ανάγκην πολλών γνώσεων και παιδείας ανώτερης της παιδείας που είχε εκείνος, πήρεν ως γραμματέα του και συγχρόνως και διδάσκαλόν του τον ιατροφιλόσοφον Καρακάσην, συμπολίτην του, για να γίνει μαθητής του, αν και η ηλικία του ήταν περασμένη. Πλησίον του χρημάτισε ως διάκονός του ο Σισανίου Νεόφυτος, ο οποίος χειροτονήθη αρχιερέυς Σισανίου και Σιατίστης στα 1792. Ούτος προσελήφθηκε από τον άγιο Γρεβενών διάκονος στα 1760¹⁶, ώστε έμεινε διάκονος έτη 30.

06. Παύλος Τριανταφύλλου

Ο Παύλος, γέννημα θρέμμα Σιατίστης, ήταν υιός του Κώτσιου ιατρού και ένεκα ακουσίας βλάβης στην αδερφή του έφυγεν από την πατρίδα, ίνα μη (για να μη) επανέλθει εις αυτήν ποτέ. Ένας των υιών του χρημάτισε [περίπου] κατά το 1900 δήμαρχος Βουκουρεστίου.

07. Γεώργιος Φιλίδης

Ο Γεώργιος Φιλίδης Σιατιστεύς, υιός της Μαλαματής Πούλκου, κάτοχος πολλών ξένων γλωσσών, χρημάτισε γραμματεύς της Ηγεμονίας της Ρουμανίας.

¹⁶ Στον Κώδικα της Μητροπόλεως Σισανίου και Σιατίστης (1686-), (Καλινδέρης Μιχαήλ) σελ. 118, αναγράφεται : «Όστις από μεν του ,αψξβ^{ου} <1762> έτους...».

08. Θεόδωρος Ιωάννου Παπαθεοδώρου¹⁷

Ο Παπαθεοδώρου χρημάτισε καθηγητής της φιλολογίας στην Κωνσταντινούπολη έως τα 1930, οπότε απέθανε. Ήταν ανεψιός [από αδελφόν] του Κωνσταντίνου Παπαθεοδώρου. Ο πατέρας του ήταν υιός του καθηγητού Γεωργίου Παπαθεοδώρου, που ζούσε περί τα 1820. Ο Θεόδωρος υπήρξε συγγραφέας διδακτικών βιβλίων. Αυτός συνέγραψε σειράν Χρηστομαθείας¹⁸ με σχόλια για τις τρεις γυμνασιακές τάξεις.

09. Απόστολος Θεοδωρίδης¹⁹

Ο Απόστολος ήταν οικοδιδάσκαλος εις Λιβόρνο του μονογενούς υιού της αδελφής της μάμμης του Δημητρίου Βικέλα, με τον οποίο και συνδέθηκε φιλικώς ο Απόστολος στην Πρίγκιπο, όπου φιλοξενούνταν. Έκαμε σπουδές στο (627) Εθνικό Πανεπιστήμιο Αθηνών και, ως μας λέγει ο Βικέλας, ήταν ευγενής την ψυχή και το ήθος, αλλά μελαγχολικός, το οποίο προέρχονταν από έλλειψη τέλειας (καλής) υγείας και των αναγκαίων χρημάτων, για να μπορέσει να επιδιώξει την αποκατάσταση της υγείας του. Ησθάνονταν (αισθανόταν) ότι μπορούσε να εργαστεί και να φανεί χρήσιμος στο έθνος του και μάλιστα να διαπρέψει, διότι είχε φιλομάθεια και φιλοπονία, δυο προσόντα τα οποία και συνετέλεσαν να αποκτήσει πολλές γνώσεις, αλλ' η πενία και το φιλάσθενο τον εδέσμευαν.

Στο μεταξύ πήγε στην Οδησσό, όπου χρημάτισε διδάσκαλος του νεότερου υιού της θείας του Βικέλα, αλλ' η κατάσταση της υγείας του τον ανάγκασε να

¹⁷ «Θεοδ. Παπαθεοδώρου, καθηγητής εν Κων/πόλει και συγγραφέας», (Ι. Αποστόλου, **Ιστορία της Σιατίστης**, σελ. 68). Στο διαδικτυο εντοπίσαμε το βιβλίο του Θ. Παπαθεοδώρου: «**Ελληνική Ανθολογία**» εις δύο τεύχη διηρημένη. Των μαθητών ένεκα της ανωτάτης τάξεως των ελληνικών σχολείων εκδιδόμενον. Εν Κων/πόλει 1885. Στην **Εκκλησιαστική Αλήθεια** του 1885 αναγράφεται: «*Εν τη Πατριαρχική κεντρική ιερατική σχολή καθηγητής της ελληνικής φιλολογίας διωρίσθη ο ελλόγιμος κ. Θεόδ. Παπαθεοδώρου, τέως διευθυντής των ενοριακών σχολών του Πέραν*». Βλέπε και σελ. χειρ. 325.

¹⁸ **Χρηστομάθεια**, βιβλίο που περιείχε διηγήματα ή αποσπάσματα από έργα μεγάλων συγγραφέων, με μορφωτικό χαρακτήρα, και που τα χρησιμοποιούσαν στην εκπαίδευση.

¹⁹ Όπως μας έκανε γνωστό ο κ. Παναγιώτης Πολύζος, η πηγή του Φ.Ζ. για την παρουσίαση του Αποστόλου Θεοδωρίδη είναι το βιβλίο του Δ. Βικέλα «**Η Ζωή μου**», σελ. 102 και 103. Εκεί αναφέρεται ότι ο Απόστολος Θεοδωρίδης ήταν Σιατιστεύς. Σήμερα, 2010, το όνομα Θεοδωρίδης δεν υπάρχει στη Σιάτιστα. Στον Πίνακα των «**Σιατιστέων φοιτησάντων εις το <Τραμπάντζειο> γυμνάσιον και πεσόντων εις τους υπέρ Πατριδος αγώνας**» αναφέρεται το όνομα Αναστάσιος Θεοδωρίδης με την ένδειξη: «έπεσε στο πεδίο της μάχης στη Μ. Ασία στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο» (Χατζής Δημήτριος (επιμέλεια), **Λεύκωμα εις μνήμην Ιωάννου Τραμπατζή, μεγάλου Ευεργέτου της Σιατίστης**). Στο βιβλίο **Μακεδονικός Αγώνας** του Douglas Dakin κ.α., στη σελ. 193 και στον πίνακα «**ΠΡΑΚΤΟΡΕΣ Β' ΤΑΞΕΩΣ του Μακεδονικού Αγώνα**» υπάρχει η καταγραφή: **Θεοδωρίδης Νικόλαος, Σιάτιστα**.

αναχωρήσει απ' εκεί και να επιστρέψει εις Λιβόρνο και απ' εκεί να μεταναστεύσει στην Τεργέστη, όπου και απέθανε στα 1855 ή στα 1856.

Με πολύν κόπο, λέγει ο Βικέλας, πορίζονταν τα προς το ζην από το διδασκαλικό επάγγελμα και με κόπον εύρισκε τα μέσα, για να δημοσιεύει τις μεταφράσεις του. Έκαμε μετάφραση της **Picciola** του Saintine²⁰ και των **Στοιχείων της Φυσιολογίας** του Άγγλου ιατρού Ανδρέου Κόμπε, εν Βενετία 1854. Με το Βικέλα είχε τακτική αλληλογραφία και τα γράμματά του βρίσκονται προσαρτημένα στο αντίτυπο του ανωτέρω έργου που είχε ο Βικέλας. Ποιας οικογενείας ήταν ο φιλομαθής ούτος νέος μάς είναι άγνωστο.

7883. – **Ἡ Μικροῦλα**, μυθιστόρημα τοῦ Γάλλου **Ξ. Β. Σαντινῆ**, μετάφρασις **Α. Θ. Ἐν Ἀθήναις** 1859

Εἰς 8ον, σ. 159 Πηβλ. ἀριθ. 5984. ΕΤΒ 759.

* **6336. – Στοιχεῖα φυσιολογίας καὶ ἐφαρμογὴ αὐτῶν εἰς διατήρησιν τῆς ὑγείας καὶ εἰς βελτίωσιν τῆς φυσικῆς καὶ πνευματικῆς ἀγωγῆς συνταχθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου Κόμπε**, ἱατροῦ. – Welche Natur – – – Menschen! Herder – Ἐν Βενετίᾳ, ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ τυπογραφείου τοῦ Ἀγ. Γεωργίου. 1854.

Εἰς 8ον, σ. ιγ' + 241. Μεταφραστὴς ὁ Ἀπόστολος Θεοδοπίδης. ΕΒΕ–, ΚΠ. Υ. 63.

Φωτοτυπία από το βιβλίο **Ελληνική Βιβλιογραφία 1800-1863: Αναγραφή των κατά την χρονικήν ταύτην περίοδον όπου δήποτε ελληνιστί εκδοθέντων βιβλίων και εντύπων εν γένει μετά πίνακος εφημερίδων και περιοδικών της περιόδου ταύτης** υπό Δημητρίου Σ. Γκίνη και Βαλερίου Γ. Μέξα. Γραφείον Δημοσιευμάτων Ακαδημίας Αθηνών. Εν Αθήναις 1939-1957.

10. Μιχαήλ ο Πελαγονίας, ο Σιατιστεύς

Ο Μιχαήλ χρημάτισε μαθητής του ιερομονάχου Κυρίλλου στη Σχολή Κοζάνης και κατόπιν έγινε επίσκοπος Πελαγονίας και από Πελαγονίας έγινε επίσκοπος Διδυμοτείχου (Π. Λιούφη, **Ιστορία Κοζάνης**, σελ. 189-191)²¹.

11. Οι Αδάμ και Δημήτριος Κωνσταντίνου Τζετήρη

Ο ύτοι, Σιατιστινοί την (ως προς την) πατρίδα, ήταν εντιμότατοι και άριστοι έμποροι. Το εμπόριο ασκούσαν στη Βιέννη το δεύτερο ήμισυ της 18^{ης}

²⁰ **Saintine, Joseph Xavier** (1798-1865), Γάλλος νουβελίστας και συγγραφέας θεατρικών δραματικών έργων. Το 1836 εμφανίστηκε το έργο του **Picciola**, Ιστορία του κόμητα de Gharrey, πολιτικού κρατούμενου στο Πεδεμόντιο. Το έργο μεταφράστηκε σε πολλές γλώσσες.

²¹ Βλέπε και Γ.Λάιος, **Η Σιάτιστα και οι εμπορικοί οίκοι Χατζημιχαήλ και Μανούση** (17^{ος} - 19^{ος} αι.), σελ. 105.

εκατονταετηρίδας. Φίλοι των γραμμάτων, συντελούσαν με τα χρήματά τους στη διάδοση της παιδείας στους ομογενείς τους. Με έξοδά τους ο Κωνσταντίνος Δ. Μπέλιος από τη Λινοτόπολη²² (Λινοτόπι) της Μακεδονίας εξέδωσε²³ στα 1792 τα **«Συμβάντα του νέου (628) Ροβινσώνας»**, τα οποία αφιέρωσε σ' αυτούς με τα εξής: «αφιερωθέντα τοις εντιμοτάτοις, χρησιμωτάτοις τε και εν πραγματευταίς αρίστοις αυταδέλφοις Αδάμ και Δημητρίω Κων. Τζετήρη²⁴, ων και τοις αναλώμασι τύποις εκδοθέντα». Του ανωτέρου έργου **«Ο Ροβινσών»** σώζεται στη βιβλιοθήκη μου ο Β^{ος} τόμος, που φέρει στο ξώφυλλο τα εξής: *«Το παρόν πέφυκεν εμού του Δημητρίου Χατζή Ιωάννου εκ κωμοπόλεως Σιατίστης· τη 1804 Μαΐου 10 Βιέννα»*.

Ο Δημήτριος ούτος ήταν πάππος του Μπήτια Χ' Ιωάννου, του οποίου η κατοικία, ένα από τα αρχοντόσπιτα της Σιατίστης, ευρίσκεται στον πλούσιο και με αρχοντόσπιτα μαχαλά, παράπλευρα της οικίας Κ. Πασιώτα, που εφεύρε το «ανώδυνον Πασιώτα» <> και ζούσε στη Βιέννη.

²² Λινοτόπι, Βλαχοχώρι στην περιοχή του ορεινού όγκου του Γράμμου, Ν. ΝΔ. της Καστοριάς. «...Την εποχή εκείνη <1768,1769> τουρκαλβανικά στίφη λήστεψαν και ερήμωσαν τα βλαχόφωνα χωριά της περιοχής Γράμμου Νίτσα, Νικολίτσα, Λινοτόπι, Βιρτιάνικ και ανάγκασαν τους κατοίκους να διευθυνθούν προς το εσωτερικό της Μακεδονίας...», (Απ. Βακαλόπουλου, **Ιστορία της Μακεδονίας 1354-1833**, σελ. 305 και χάρτης στη σελ. 350).

²³ Ο Κωνσταντίνος Δημητρίου Μπέλιος μετέφρασε από τα γερμανικά και εξέδωσε στη Βιέννη το 1792, από την ελληνική τυπογραφία του Γεωργίου Βεντότη, το έργο του Joachim Heinrich Campe, **Robinson der Jüngere (Του νέου Ρομπινσόν συμβάντα)**. Βλ. Παπαδοπούλου Βρετού Ανδρέου, **Νεοελληνική Φιλολογία τ. Β'**, σελ. 89.

²⁴ Για τους αδελφούς Τζετήρη η έρευνα στα χρόνια μετά το θάνατο του Φ.Ζ. (το 1951) έδωσε και τα ακόλουθα στοιχεία:

(1) Στο **αρχείο των οικογενειών Ζουπάν-Μωραΐτη-Περικλέους**, του οποίου ο Α. Μέγας δημοσίευσε κάποια έγγραφα στο Λεύκωμα **Σιατιστέων Μνήμη**, συναντάμε το έγγραφο 24, με τόπο έκδοσης τη Βιέννη και χρονολογία 18 Μαΐου 1798. Στο έγγραφο αυτό ο Νικόλαος Παπαμιχαήλ, ο οποίος «...έλαβε... ρούχα της αρεσκείας του», υπόσχεται να πληρώσει ύστερα από 6 μήνες εις τους αδελφούς Τζετήρη...305:15 φιορίνια.

(2) Ο Γ.Λάιος στο βιβλίο του **Η Σιατίστα και οι εμπορικοί οίκοι Χατζημιχαήλ και Μανούση (17^{ος} - 19^{ος} αι.)**, στη σελ. 85 αναφέρει το Δημήτριο Τσετήρη μεταξύ των 21 εμπόρων που υποβάλλουν στις 7/11/1787 ενυπόγραφη αναφορά στον αυτοκράτορα Ιωσήφ Β'. Και στη σελ. 116 του ίδιου βιβλίου συναντούμε το Δημήτριο Τσετήρη σε πρακτικό της 13/1/1786 των Γενικών Συνελεύσεων του ναού της Αγίας Τριάδος της Βιέννης.

(3) Οι αδελφοί Αδάμ και Δημήτριος Τζετήρη αναφέρονται συνδρομητές του βιβλίου του Αθ. Ψαλίδα **Αληθής Ευδαιμονία**, εν Βιέννη της αυστρίας 1791.

(4) Ο Δημήτριος Τζετήρη το 1783 αναγράφεται ως συνδρομητής στη Βιέννη του βιβλίου **Εκκλησιαστική Ιστορία Μελετίου Μητροπολίτου Αθηνών**.

(5) Στον κατάλογο των φιλομούσων συνδρομητών εν Βιέννη του βιβλίου του Αδάμ Γασπάρως, **Σχολαστική Γεωγραφία διερμηνευτική του νέου μεθοδικού σχολαστικού άτλαντος**, Βιέννη, 1808 αναφέρεται: «...Ο εν μακαρία τη λήξει ευγενής Αδάμ Τσετήρη, Ο ευγενής Δημήτριος Τσετήρη ...».

12. Ιωσήφ, Χριστόφορος και Graf Naco²⁵

Ο Ιωσήφ Νάκου κατάγονταν από τη Σιάτιστα και ήταν συγγενής της οικογενείας Χατζημιχαήλ, στην οποία ανήκον ο Δημήτριος, ο Νικόλαος και η Φωτεινή Χατζημιχαήλ, που τιτλοφορούνταν Dé Sicani (sic)²⁶, γιατί κατάγονταν από την εκκλησιαστική επαρχία Σισανίου. Η οικία αυτών κτίστηκε στα 1746

²⁵ Ο «Χριστόφορος του Νάκου» αναφέρεται συνδρομητής του βιβλίου του Αθ. Ψαλίδα «Αληθής Ευδαιμονία, εν Βιέννη της Αουστρίας 1791».

Ο «Ευγενέστατος Ιωσήφ Νάκου de Marienfeld», από τη Βιέννη, αναφέρεται συνδρομητής του βιβλίου του Κων/νου Κούμα «Σειράς στοιχειώδους των μαθηματικών και φυσικών πραγματειών», τόμοι 8, Βιέννη 1807.

Για το ποια είναι η ιδιαίτερη πατρίδα του Χριστόφορου Νάκου υπάρχουν και διαφορετικές απόψεις, όπως π.χ. του Π. Λιούφη στο βιβλίο του **Η Ιστορία της Κοζάνης** (τον θέλει Κοζανίτη) και του Θεοφάνη Κ. Πάμπα, όπως διατυπώθηκε σε εισήγησή του, που δημοσιεύτηκε στα **Πρακτικά** της Ημερίδας της ΕΣΗΕΜ-Θ με θέμα: «**Οι πρωτοπόροι Έλληνες δημοσιογράφοι Μαρκίδες Πούλιον**», Θεσ/νίκη 10/11/2007, σελ. 175, (γράφει ότι κατάγεται από τη Δοϊράνη).

Πληροφορίες σχετικές με την καταγωγή των Χριστόφορου, Αλέξανδρου και János Νάκο βρίσκουμε στο άρθρο του ENTEN ΦΙΟΥΒΕΣ: **Οι κατάλογοι των πολιτογραφηθέντων Ελλήνων παροίκων της Πέστης και Βούδας στην περίοδο 1687-1848**, το οποίο δημοσιεύτηκε στα «**Μακεδονικά**», Τόμος Έκτος, 1964-1965, Θεσσαλονίκη 1965, και τις παραθέτουμε:

Όνομα	Nakó de Nagyszent-Miklós Christophorus comes,	Nákó comes Alexander	Nákó János
επάγγελμα	Tabulae Jud. assessor (πάρεδρος Δικαστηρίου;)	ad domum (ιδιοκτήτης ακινήτων)	ad domum
Τόπος της καταγωγής	Dogrion (Doiran?) in Macedonia	Nagy-Szent-Miklós	Wien
Θρησκεία	g.o.	g.o	gr.or
Οικογενειακή κατάσταση	Maritus (παντρεμένος)	Maritus	Caelebs (άγαμος)
Ημερομηνία της πολιτογραφήσεως από την πόλη	1800	1823	1833
Το ποσό που κατάβάλλεται για την πράξη της πολιτογραφήσεως.	VII.5,50	X.22,6	VI.5,50

Για τη συγγένεια Ιωσήφ Νάκου και οικογενείας Χατζημιχαήλ από τη Σιάτιστα διαφωτιστικές είναι οι σελίδες 138-141 του βιβλίου του Γ.Λαίου **Η Σιάτιστα και οι εμπορικοί οίκοι Χατζημιχαήλ και Μανούση (17^{ος} - 19^{ος} αι.)**, όπου καταγράφεται και το σχετικό προικοσύμφωνο, που σφράγισε τον αρραβώνα «της ευγενούς δεσποινίδος Κωνσταντίνας Χατζημιχαήλ φον Σισάνι μετά του ευγενούς κυρίου Ιωσήφ Νάκου φον Nagy-Szent -Miclos und Marienfeld» στις 6/9/1806.

και κατέχεται από τους Κανατσουλαίους, στους οποίους και σώζεται το όνομα «Φωτεινή», το οποίο φέρει μια των θυγατέρων, που σήμερα ζει στη Βοστώνη. Ο εμπορικός οίκος του Ιωσήφ Νάκου είχε προαχθεί τόσο πολύ σε πλούτο και ευημερία, που ήρθε σε συγγενικούς δεσμούς με τον αυτοκρατορικό οίκον των Αψβούργων. Ο κόμης και γερουσιαστής Graf Naco, που εσχάτως εμπορεύονταν στη Βιέννη, είναι απόγονος της επιφανεστάτης αυτής οικογενείας.

Αυτής, επίσης, της οικογενείας συγγενής ήταν και ο Χριστόφορος Νάκου, που γεννήθηκε στα 1745, και ο οποίος πλήρης δραστηριότητος (ως μας αναφέρει ο Π. Λιούφης στην **Ιστορία Κοζάνης**, σελ. 290) και νεαρός, ύστερα από την εκμάθηση της γερμανικής, ιταλικής και αγγλικής γλώσσας, «επεσκέφθη την Ιταλίαν, Ελβετίαν, Ολλανδίαν, Αγγλίαν και Ρωσσίαν και κατέστη πολυμαθέστατος και δια της επικοινωνίας και εμπειρίας γλωσσομαθής και εγκυκλοπαιδικός.

Τέλος τω 1780 φέρεται οριστικώς εγκαταστάς εν Πέστη της Ουγγαρίας (629) και από τούδε αρχίζει την καρποφόρον και προαγωγικήν δράσιν, εξής έγινε μέγας. Καθότι πρώτος εισήγαγεν εν Ουγγαρία την καλλιέργειαν του βάμβακος και άλλας Γεωργικάς μεθόδους, απέβη δ' εξ ευνοίας του Ιωσήφ του Β' μέγας γαιοκτημών και κύριος εκτεταμένων κτημάτων εν Nagy-Szent-Miclos της Ουγγρικής κομητείας Torontal και ευπορώτατος. Ετιμήθη επομένως επαξίως δια της προσωνυμίας του κόμητος και μεγάλων παρασήμεων δια τας προς την Ουγγαρίαν υπηρεσίας και δια την ανάπτυξιν της γεωργίας. Η εύνοια του αυτοκράτορος Ιωσήφ του Β' προς τον Χριστόφορον προήρχετο και εκ των ενεργειών αυτού προς τον επίσκοπον Βελιγραδίου Διονύσιον και συνεννόησεως προς παράδοσιν του φρουρίου της πόλεως εις τους Αυστριακούς...Μεγάλας δωρεάς προσήνεγκεν²⁷ ο Χρ. Νιάκος εις την εν Βουδαπέστη Εκκλησίαν και Σχολήν, συνέδραμε δε και συμπολίτας και ομογενείς και ετελεύτησε τη 4η Δεκεμβρίου 1800. Οι υιοί αυτού Αλέξανδρος και Κωνσταντίνος και η χήρα Ελισάβετ Heilighenthal ίδρυσαν μνημείον εξ αίρετον και επί μεγάλου λίθου χρυσοίς γράμμασι επιγραφήν επιτύμβιον εκτενεστάτην εν Λατινική γλώσση, δηλούσαν τας αρετάς, τα αξιώματα και τας τιμάς, ων απήλαυσεν ο επιφανέστατος ούτος ανήρ και ο οίκος αυτού είτα εξουγγρισθείς²⁸. Η επιτύμβιος επιγραφή δηλοί (δηλώνει) ότι ήτο Μακεδών. (Ο Πέτρος Ζυγούρης εξήτησε να του χαρίσει συνέντευξη η χήρα, αλλ' αρνήθηκε να τον δεχτεί. Σημ. συγγραφέως).²⁹

²⁶ Στην **Ιστορία της Σιατίστης** του Ι. Αποστόλου, σελ. 16, αναφέρεται ως «Δε Σισάνι». Ο Γ Λάιος στο βιβλίο του **Η Σιάτιστα και οι εμπορικοί οίκοι Χατζημιχαήλ και Μανούση (17^{ος} - 19^{ος} αι.)**, σελ. 140 κ. α., γράφει: «φον Σισάνι» και «Sissani» στα Λατινικά.

²⁷ Προσήνεγκε= πρόσφερε.

²⁸ Ολόκληρο το κείμενο της επιτύμβιας επιγραφής είναι δημοσιευμένο στον **Νέο Ελληνομνημόνα** του 1911, σελ. 471-473.

²⁹ Η σημείωση δυσερμήνευτη. Ο Χ. Νάκο πέθανε το 1800, ο Π. Ζυγούρης γεννήθηκε το 1854 (**Εκλογικός Κατάλογος της Υποδιοικήσεως Ανασελίτσης 1915**). Πιθανό να αναφέρεται σε απόγονο του Χ. Νάκο, τον Graf Nako.

13. Νεράντζιος Σιατιστεύς, Ματραπεζόπουλος³⁰ επονομαζόμενος

Ούτος κατάγεται από τη Σιάτιστα και περί το 1760 και κατόπιν χρημάτισε προεστός στην πατρίδα του. Ο Ματραπεζόπουλος, αν και δεν ήτο έμπειρος στις επιστήμες, επειδή όμως είχε φυσική ευλωτία και εμπειρία στην τούρκικη γλώσσα, απόχτησε στους μεγιστάνες των οθωμανών περίβλεπτη θέση. Αυτός έκαμε μετάφραση του Κορανίου από την οθωμανική (τουρκική) γλώσσα στην αλποελληνική (Γ. Ζαβίρα, *Νέα Ελλάς*, σελ. 470). (630)

14. Ο Ελληνοκροάτης ποιητής Δ. Δημητρίου,
ο πατήρ του Κροατικού Θεάτρου

Όταν έπαθε αφύπνιση (αφυπνίσθηκε) το πατριωτικό συναίσθημα των Κροατών και προέκυψε μια ζωηρή κίνηση αυτών ύστερα από το ξύπνημα της εθνικής συνειδήσης, αναφάνηκε ανάμεσα στους σπουδαιότερους Κροάτες λογοτέχνες, οπαδός του πρωτεργάτη του φιλολογικού μέρους της κίνησης Λουδοβίκου Γάι <Γκάι>, και ο Ελληνοκροάτης ποιητής Δημήτριος Δημητρίου (1811-1872).

Λυπούμεθα που δεν είμεθα σε θέση να γράψουμε λεπτομέρειες για τη ζωή του και για τη ζωή των γονέων του³¹. Θα περιορισθούμε προς το παρόν να αναγράψουμε όσα έγραψε γι' αυτόν ο Μ. Λάσκαρις³² στο «*Ελεύθερο Βήμα*» της 5 Ιουνίου 1929: «Μεταξύ των πατριωτών που συνεκεντρώθηκαν περί τον Λουδοβίκον Γάι αξίζει να μνημονεύσωμε τον ελληνοκροάτην ποιητήν Δ. Δημητρίου (1811-1872). Ο Δ. Δημητρίου, υιός Ελλήνων γονέων εκ Σιατίστης της Δ. Μακεδονίας, κατά την νεανικήν του ηλικίαν έγραψε στίχους ελληνικούς,

³⁰ Ο Γ. Ζαβίρας, (*Νέα Ελλάς*, σελ. 470) τον αναφέρει ως Ματραπαζόπουλο.

³¹ Περισσότερα βιογραφικά και άλλα στοιχεία για το Δημήτριο Δημητρίου μας δίνει ο Ι.Α. Παπαδριανός στο άρθρο του «*Δημήτριος Δημητρίου*», το οποίο περιλαμβάνεται στο Λεύκωμα *Σιατιστέων Μνήμη*, σελ. Γ 28, 21 ολόκληρα χρόνια μετά το θάνατο του Φ.Ζ. Από αυτό πληροφορούμαστε ότι ο πατέρας του ονομαζόταν Θεόδωρος και η μητέρα του Αφρατή, είχε 4 αδελφές, σπούδασε φιλοσοφία στο Ζάγκρεμπ, ιατρική στο Γκρατς, τη Βιέννη και την Πάδοβα, όπου το 1836 ανακηρύχθηκε διδάκτορας της ιατρικής. Οι ίδιοι οι Κροάτες ερευνητές αναγνωρίζουν το έργο του, το όνομά του αναγράφεται δεύτερο στην τιμητική πλάκα των ιδρυτών του Εθνικού Θεάτρου του Ζάγκρεμπ και στο προαύλιο αυτού του θεάτρου υπάρχει η προτομή του. Το 1962 στο Ζάγκρεμπ δημοσιεύτηκαν από τον Sime Juric *Τα ελληνικά λυρικά ποιήματα του Δημήτρη Δημητρίου* και το 1965 το IMXA της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών τα δημοσίευσε στα ελληνικά με επιμέλεια του Κλεόβουλου Τσούρκα.

³² «*Το όνομα του Δημητρίου Δημητρίου επεσημάνθη το πρώτον εις την Ελλάδα από τον κ. Μιχαήλ Λάσκαριν, ομότιμον καθηγητήν του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης...*», από τον πρόλογο του Κλεόβουλου Τσούρκα στο βιβλίο του Sime Juric *Τα Ελληνικά Λυρικά Ποιήματα του Δημήτρη Δημητρίου*. Ο Μιχαήλ Λάσκαρις ήταν καθηγητής της Ιστορίας των Λαών της Χερσονήσου του Αίμου, στο Πανεπιστήμιο Θεσ/νίκης (1926-1959).

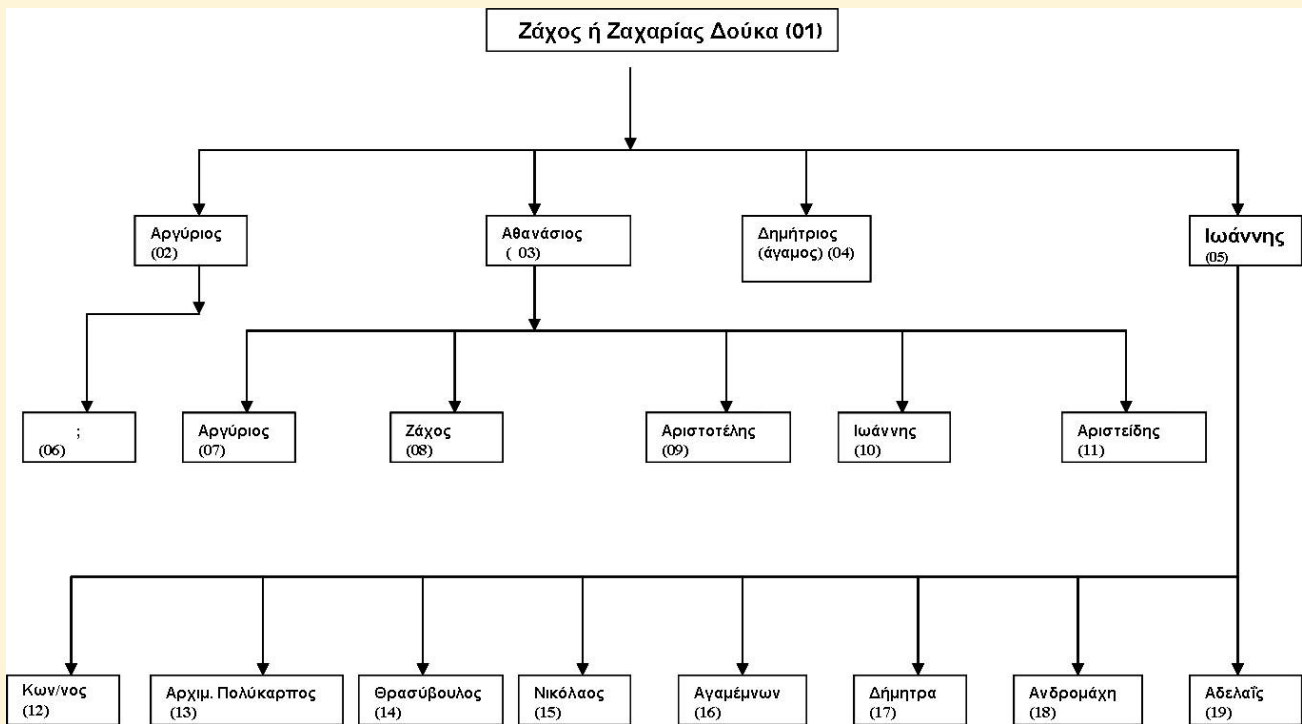
δεκαεξαετής δε συνέγραψε και δράμα ελληνιστί, την «**Βιργινίαν**». Αλλ' ο πατριωτικός ενθουσιασμός των συγχρόνων του Κροατών μετεδόθη και εις τον Δημητρίου. Γενόμενος δε ενθουσιώδης «Ιλλυριός πατριώτης» έγραψε φλογερούς κροατικούς στίχους και διέπρεψε κυρίως ως θεατρικός συγγραφεύς, επονομασθείς «πατήρ του κροατικού θεάτρου». Εις το καλύτερό του δράμα, την «Τεύταν», υμνεί τους υπέρ της ελευθερίας αγώνας των αρχαίων Ιλλυριών εναντίον των Ρωμαίων».

Σημ. συγγρ. Και από τον Δημητρίου αποδείχεται η αλήθεια ότι οι Έλληνες ευηργέτησαν όλους τους χριστιανικούς λαούς της Ιλλυρικής Χερσονήσου³³, στην οποία έχυσαν πολύ ελληνικό αίμα και μετάδωσαν τα στοιχεία του πολιτισμού. Σ' αυτό συνηγορεί το ότι και σήμερα ακόμη υπάρχουν στις χώρες της Χερσονήσου πολλοί σπουδαίοι κοινωνικοί παράγοντες ελληνικής καταγωγής. (631)

Συγγενολόι της οικογένειας του Αρχιτέκτονα Αριστοτέλη Ζάχου
[Αρχείο Ιωάννου Λουκά Βούρου (Σιάτιστα 1873-1942)]

³³ **Ιλλυρία:** η ορεινή περιοχή της Βαλκανικής Χερσονήσου με κύριο κορμό τα παράλια της Αδριατικής .

(01) Ζάχος ή Ζαχαρίας Δούκα, γιος του Δούκα Γκούτα, έμπορος, πρόκριτος της Σιάτιστας το πρώτο μισό του 19ου αι., γαμπρός του Αργυρίου Παπαρρίζου, έφορος των Σχολείων.

- Αρχείο Ζουπάν: Στο πωλητήριο /έγγραφο με αριθμό 162 και χρονολογία 1831-12-01 υπογράφει ως μάρτυρας.
- Κώδικας Ζωσιμά (Καλινδέρη σελ. 127-128): «1839 Νοεμβρίου 18 Σιατίστη.....εδόθη τω κυρ Ζάχω Δούκα βεκίλη μας.....».
- Υπογράφει ως έφορος των σχολείων της Σιάτιστας στο έντυπο που εξέδωσε η Ελληνική Σχολή με το λόγο που εκφώνησε ο Δ. Αργυριάδης στο μνημόσυνο του Θ. Μανούση, Σιάτιστα 1 Φεβρουαρίου 1862.
- Συνδρομητής στο βιβλίο «**Η Αυρηλιανή παρθένος**, του Φραγκίσκου Σίλλερ, μετάφραση Δ. Αργυριάδου, Αθήνα 1861».
- 1832 Νοεμβρίου 26, Ο Αργύρης Παπαρρίζου παντρεύει την κόρη του Μαλαματή με το Ζαχαρία Δούκα (Προικοσύμφωνο δημοσιευμένο από τον Γ. Τσάρα στα ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ 7).
- 1868(;) Οι «υιοί Δ. Ζάχου εις μνημόσυνον της μακαρίτιδος μητρός των Μαλαματής...». Α. Μέγα, «**Δωρεές της αδελφότητας**», περιοδικό **Σιατιστινά** τεύχος 8, σελ. 32.

(02) Αργύριος Ζάχου, ο πεθερός του φιλολόγου Αναστασίου Λαζάρου.

(06) ; Στον εκλογικό κατάλογο του 1915 Ζάχος Ευριπίδης του Αργυρίου γεννημένος το 1875.

(03) Αθανάσιος Ζάχου, γύρω στα 1870 Δ/ντής της Αστικής Σχολής Χώρας, νουνός του Φ.Ζ.

Το 1866 δάσκαλος στην Καστοριά. Το 1887 τον συναντούμε δάσκαλο στην Καστοριά, φίλο και συνάδελφο με τον Α. Πηχεώνα. Ο Αθ. Ζάχος μέσω του γιου του Αργυρίου, που εργαζόταν στο Μοναστήρι, βοήθησε τον Πηχεώνα τον καιρό που αυτός (ο Πηχεώνας) ήταν φυλακισμένος στο Μοναστήρι. (Βακαλόπουλου Κωνσταντίνου του Α., **Ο Βόρειος Ελληνισμός κατά την πρώτη φάση του Μακεδονικού Αγώνα 1878-1894. Απομνημονεύματα Αναστασίου Πηχεώνα**, Institute for Balkan Studies, σελ. 240 και 221).

(04) Δημήτριος Ζάχου, Δ/ντής επιχειρήσεων Αλλατίνι στα Βελισσά.

(07) Αργύριος Ζάχου, συνιδρυτής της Μακεδονικής Άμυνας. Γεννήθηκε στη Σιάτιστα το 1868. Σπούδασε στο Μοναστήρι. Πέθανε στη Θεσσαλονίκη το 1943.

(08) Ζάχος Ζάχου, ανέδειξε διακεκριμένο Οίκο Καπνών στη Δρέσδη. Πατέρας της Ελένης, συζύγου του Καίσαρα Αλεξόπουλου.

(09) Αριστοτέλης Ζάχου, (1871-1939), ο γνωστός Αρχιτέκτονας.

(11) Αριστείδης Ζάχου, Βουλευτής του Λαϊκού Κόμματος στην περιφέρεια Κοζάνης, είχε γυναικά τη Μελπομένη Κων/νου Σαχίνη.

(12) Κων/νος Ζάχου, (1881-1966), Δικηγόρος και Δημοσιογράφος

(15) Νικόλαος Ζάχου, (1875-1941), Αρχιτέκτονας

Πηγές:

Σιατιστέων Μνήμη, Λεύκωμα του Συλλόγου Σιατιστέων Θεσ/νίκης,
Αρχείο Φ.Ζυγούρη,

Κώδικας Ζωσιμά,

Περιοδικό **Σιατιστινά**, τεύχος 8,

Εκλογικός Κατάλογος της Υποδιοικήσεως Ανασελίτσης 1915.

Εγκυκλοπαίδεια Ελληνικού Τύπου 1784-1974, Επιμέλεια Α. Δρούλια-Γ.
Κουτσοπανάγου, Αθήνα 2008 ,

Ελένης Φεσσά-Εμμανουήλ, εισήγηση στο Επιστημονικό Συμπόσιο «**Αρχι-
τέκτονες του Βόλου. Συμβολές στην Ευρωπαϊκή Αρχιτεκτονική**». Βόλος
1999

15. Οίκος Ζαχαίων

Ο Ζάχος πατήρ έχει διευθύνει, ως πρόκριτος Σιατίστης, τα πράγματά της το πρώτο ήμισυ της 19^{ης} εκατονταετηρίδας. Η οικία αυτού βρίσκεται άντικρα της οικίας (*απέναντι από τις οικίες*) αδελφών Βόκα και αδελφών Κατσάνου. Τέκνα αυτού γνωστά εις ημάς είναι ο Δημήτριος, γνωστός στη Σιάτιστα με το παρώνυμο Πράκς, ο Αργύριος, ο Αθανάσιος και ο Ιωάννης. Από αυτούς ο Δημήτριος Ζάχου εγκαταστάθηκε στα Βελισσά, από εκεί διηύθυνε τις επιχειρήσεις των Αδελφών Αλλατίνι, Εβραίων από τη Θεσσαλονίκη. Οι επιχειρήσεις αυτών είχαν επεκταθεί σε όλη τη βόρειο Μακεδονία, ο δε Δημήτριος, άνδρας δράσεως και ειλικρινείας, είχε αποκτήσει την εμπιστοσύνη και εκτίμηση των Αδελφών Αλλατίνι, οι οποίοι τον είχαν περιβάλει με μεγάλη δύναμη (*του είχαν παραχωρήσει αρμοδιότητες διοικητικές*) και μπόρεσε να αναδειχτεί ευεργέτης σε πολλές οικογένειες της γενεθλίου του Σιατίστης προσλαμβάνοντας για τις επιχειρήσεις τέκνα των. Έτσι ανάδειξε την οικογένεια Χονδροδήμου, που άλλοτε ήκμαζε και κατόπιν είχε εκπέσει από την πρώτη της ακμή, προσλαμβάνοντας τον υιόν αυτής Κώτσιον, την οικογένεια Παπαναούμ με την πρόσληψη του υιού της Γεωργίου, την οικογένεια Χατζιωάννου με την πρόσληψη των υιών της Ιωάννου και Νικολάου, των Αδελφών Σπύρου με την πρόσληψη του αδελφού Δημητρίου, την του Βόζιου με την πρόσληψη του Ιωάννου, την του Παπανικολάου με την πρόσληψη του Αλκιβιάδου, την του Αργυριάδου με την πρόσληψη των υιών Δημοσθένους και Λαζάρου, την του Πριτσούλη, Γκουτζιαμάνη και τόσας άλλας, από τις οποίες άλλες μεν συνεκράτησε στην ευκολία της ζωής, σε άλλες δε χάρισε την ευζωΐα και δίκαια χαρακτηρίσαμε αυτόν αλλαχού ως έναν από τους μεγάλους ευεργέτες μας.

Ο Αργύριος, ύστερα από την αποφοίτηση εκ της Ελληνικής Σχολής, εγκατεστάθηκε στα Βελισσά, όπου μετήρχετο το φαρμακείο (*ασκούσε το επάγγελμα του φαρμακέμπορου*). Ο Δημήτριος απέθανεν άγαμος. Ο Αργύριος απέθανε στις Αθήνας, όπου υπάνδρευσε την κόρην του με τον καθηγητήν της Φιλολογίας Τάσον Λαζάρου. Ο Ιωάννης εγκατεστάθη στο Βόλο, όπου και νυμφεύ-

θηκε αποκτήσας υιόν, τον Κώσταν, ευφήμως γνωστόν δικηγόρον στη Θεσσαλονίκη, τον ιεροκήρυκα του Βόλου <κενό στο χειρόγραφο>³⁴ και άλλα ίσως τέκνα άγνωστα στον γράφοντα. Ο Αθανάσιος, αφού κάμποσα χρόνια διηύθυνε το Δημοτικό Σχολείο της Σιάτιστας, (632) εγκαταστάθηκε στο Μοναστήριο (Βιτώλια), όπου μπόρεσε να δώσει ζηλευτή μόρφωση στους υιούς <του>, ώστε να καταλάβουν λαμπρές και επίζηλες θέσεις.

Ο Αργύριος ειργάζονταν στην Οθωμανική Τράπεζα και ήταν η ψυχή της εκεί εθνικής εργασίας. Ότι έκαμνεν ο Αργύριος στην εθνικήν μας υπόθεση δεν το έκαμε το εκεί ελληνικό Προξενείο. Αλλά, δυστυχώς, οι πολλαπλές υπηρεσίες του ανδρός αυτού δεν αναγνωρίστηκαν και <δεν> αμείφθησαν όπως ήρμοζεν. Απέθανε με την πικρία που προξενεί η αδικία³⁵.

Ο Ζάχος Ζάχου <γιος του Αθανασίου Ζάχου> αναδείχτηκε ένας διακεκριμένος οίκος (ανέδειξε ένα διακεκριμένο οίκο) καπνών στη Δρέσδη. Ο Αριστείδης σπούδασε νομικά, αναδείχτηκε βουλευτής του Λαϊκού Κόμματος στην περιφέρεια Σιατίστης και τώρα είναι διευθυντής των κρατικών τηλεφωνείων Θεσσαλονίκης.

Ο Αριστοτέλης, τέταρτος υιός του Αθανασίου, ύστερα από τις σπουδές του στο εθνικό Πανεπιστήμιο και στο Πολυτεχνείο Αθηνών, μετέβη στη Γερμανία, οπόθεν επέστρεψεν αρχιτέκτονας και με τα έργα του και τις γνώσεις του στην τέχνη τίμησε και οικογένεια και πατρίδα. Για τον Αριστοτέλη μας αξίζει πολύς λόγος και ο αναγνώστης θα μου επιτρέψει να επιμηκύνω εδώ τον λόγον περί αυτού και να πληρώσω έτσι ελάχιστον φόρον ευγνωμοσύνης δι' όσα έκαμε στην Σιάτιστα.

16. Αριστοτέλης Ζάχου

Ο Αριστοτέλης απόθανεν νεότατος και ο θάνατός του έφερε μεγάλη ζημία στην τέχνη, στην Ελλάδα και στην ιδιαίτερη πατρίδα του Σιάτιστα, η οποία μέσον αυτού βγήκε από την αφάνεια. Ο Αριστοτέλης ήταν εκείνος που κατέδειξε τη σημασία την οποία ενέχει (έχει) η Σιάτιστα ανάμεσα στα βυζαντινά μνημεία. Ο Αριστοτέλης είναι εκείνος που έστρεψε τα βλέμματα των Σιατιστινών που ζουν στην ξενιτιά στη γενέθλιό τους, καυτηριάζοντας δριμύτατα εκείνους που δεν επισκέπτονταν αυτήν και δεν καυχώνταν, διότι έχουν μια τέτοια πατρίδα. Το ατελιέ του ήταν γεμάτο από εικόνες αντικειμένων της Σιάτιστας. Το έργο του <η εκκλησία> Άγιος Δημήτριος δεν είναι αυτούσιο (αμετάβλητο το αρχικό) και πολλές φορές τον ακούσαμε να απειλεί ότι θα το αποκηρύξει από έργο του.

³⁴ Από τη φωτογραφία που υπάρχει στο Λεύκωμα **Σιατιστέων Μνήμη**, στη σελ. Γ 90, μπορούμε με πολύ μεγάλη πιθανότητα να πούμε ότι το όνομά του είναι Πολύκαρπος.

³⁵ Στη σελίδα Γ 91 του Λευκώματος **Σιατιστέων Μνήμη**, στο επεξηγηματικό κείμενο της ύπογραφίας του Αργ. Ζάχου υπάρχει η πληροφορία: «Δια τας υπηρεσίας του εις τον Μακεδονικόν αγώνα επιμήθη την 25/3/1915 δια του Σταυρού του Σωτήρος».

(633) Το όλο έργο του έχουν εξετάσει (αξιολογήσει) ο <Ν.> Λούβαρις, καθηγητής του Πανεπιστημίου, και Γ. Σωτηρίου, ο ακαδημαϊκός. Η <εφημερίδα> **Βραδυνή** έγραψε εξ αφορμής τα εξής: «Εις την στήλην του Λαϊκού Πανεπιστημίου δημοσιεύεται σήμερον (14 Νοεμβρίου 1939) άρθρον του κ. Νικολάου Λούβαρι δια τον αείμνηστον αρχιτέκτονα, τον Αριστοτέλη Ζάχου. Ο παλαιός φίλος του πρωτομάστορα τονίζει εις το ωραιότατον άρθρον του, που αποτελεί και είδος μνημοσύνου εις τον προώρως εκλιπόντα μεγάλον καλλιτέχνην, την ευρύτητα των αντιλήψεων του εκλεκτού εκείνου Έλληνος, ο οποίος ενεκαινίασε νέαν εποχήν εις την ελληνικήν αρχιτεκτονικήν και ιδία την εκκλησιαστικήν. Ο ναός του Αγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης αποτελεί ένα εύγλωττον δείγμα του δαιμονίου του Ζάχου και της εντελώς Ελληνικής, της καθεαυτό πηγαίας εμπνεύσεως του καλλιτέχνου. Το έργον του θα παραμείνει ως πρότυπον και υποδειγματικόν, η δε ευγένεια των εμπνεύσεών του και η αισθητική του ανταποκρινομένη προς όλως νέας απόψεις της τέχνης θ' αποτελούν εσαεί γνώμονας δια τας νέας γενεάς των Ελλήνων καλλιτεχνών. Το έργον του Ζάχου περιέλαβεν εις μίαν μεγαλειώδη σύλληψιν τας ωραιότερας περί ελληνικού ρυθμού και προοπτικής απόψεις. Έφερε την σφραγίδα της μεγαλοφυΐας. Δια τούτο η **Βραδυνή** υπέλαβεν ως καθήκον να παραχωρήσει τας στήλας της τόσοσιν εις τον καθηγητήν κ. Ν. Λούβαριν, όσον και εις τον ακαδημαϊκόν κ. Γ. Σωτηρίου, ο οποίος εις άλλην σελίδα θα εξετάση υπό ιδιαίτερον πρίσμα το μέγα έργον του αιμνήστου Αριστοτέλους Ζάχου.

Λαϊκόν Πανεπιστήμιον της «**Βραδυνής**»

Ο Πρωτομάστορας

Μάθημα υπό του τακτικού καθηγητού του εθνικού Πανεπιστημίου
κ. Νικολάου Λούβαρι

Όσα ο Durm, ο μεγάλος Γερμανός καλλιτέχνης, έγραφε περί του Αριστοτέλους Ζάχου, όστις εχρημάτισεν επί μακρόν μαθητής του και συνεργάτης του, ηχούν σήμερον ως μία προφητεία που επληρώθη καθ' όλην την γραμμήν. Εις τας επιτυχίας του νεαρού Έλληνος διέβλεπε την υπόσχεσιν ενός λαμπρού και δημιουργικού μέλλοντος. Εις ό,τι ο αλησμόνητος Ζάχος εσχεδιάζεν ανεγνώριζε τον (634) καλλιτέχνην με το μεγάλο τάλαντον, τον ικανώτατον αρχιτέκτονα, τον αριστοτεχνικόν και γεμάτον από πνεύμα ιχνογράφον. Και από την συνεργασίαν του εις την οικοδομίαν της βιβλιοθήκης της Χαϊδελβέργης και την διάσωσιν των ερειπίων του ιστορικού της παλατιού διησθάνετο ότι ο πολύκλαυστος φίλος μου θα εξειλίσσετο εις ένα από τους εξοχωτέρους αρχιτέκτονας, όστις έμελλε να προσφέρει ανεκτιμήτους υπηρεσίας εις την πατρίδα του και να συντελέση εις την αναβίωσιν της αρχιτεκτονικής εν Ελλάδι. Ο μαθητής δεν διέψευσε τας προφητικές ελπίδας του διδασκάλου. Έγεινεν ο πρωτομάστορας της ελληνικής φυλής.

Ο Ζάχος ήτο κατά πρώτον λόγον και εν τη κυρία της λέξεως σημασία καλλιτέχνης. Της πολυσυνθέτου υφής της ψυχής του εδέσποζεν η αισθητική αξία. Αλλ' η μορφή δεν ήτο δι' αυτόν το παν. Την τέχνην ησθάνετο ως μορφήν η ο-

ποία εκφράζει νόημα, ως ιδιότυπον έκφρασιν ενός περιεχομένου. Ο μαθητής των Γερμανών, ο οποίος επί χρόνια συνδιελέγετο προς τους ναούς και τα λοιπά μεσαιωνικά μνημεία του Ρήνου, της Φραγκονίας και της Βαυαρίας και άφηνε να γεμίξη η πλατεία και βαθεία του ψυχῇ από την σιωπὴν των, δεν ἦτο δυνατόν να μη συλλάβῃ την ουσία της τέχνης κατὰ τον τρόπον αὐτόν, δηλαδή ως κάτι παράλληλον προς την φιλοσοφίαν και την θρησκείαν, ως μίαν συμβολικὴν γλώσσαν, που διηγείται και αὐτὴ την ψυχὴν της προσωπικότητος ενός λαοῦ, μιας φυλῆς ἢ μιας ολοκλήρου εποχῆς. Ἡ δημιουργία του δεν συνίσταται δια τούτο μόνον εἰς την σύνθεσιν της αρχιτεκτονικῆς τεχνοτροπίας, την οποίαν ἤντλησεν ἀπὸ την λαϊκὴν παράδοσιν της Ελλάδος, ἀλλὰ και εἰς την έκφρασιν ενός νοήματος, το οποίον ἤντλει και αὐτὸ ἀπὸ την ψυχὴν και την παράδοσιν του λαοῦ, ἀπὸ την ἐμβάθυνσιν εἰς την ἐλληνικὴν θρησκευτικότητα, εἰς τα δημοτικά ἄσματα, εἰς την λαϊκὴν μουσικὴν και τον λαϊκὸν θρύλον. Ἡ ἀγάπη του προς την ψυχὴν αὐτὴν της Ελλάδος ἐπολλαπλασίαζε την παρατηρητικότητά του και τον ὠδήγει εἰς δαπάνας ἐνεργείας και χρήματος που ἐφθάναν μέχρις αὐτοθυσίας. Ἡ εἰς τα μυστήρια της τέχνης μύησις ἰσοδυνάμει δια τον Ζάχον προς μύησιν εἰς τα ἄδύτα της ἐλληνικῆς ψυχῆς. Ἡ ἐσωτερικὴ του ζωὴ, αἱ μακραὶ ὥραι της συγκεντρώσεως και της σιωπῆς, τὰς οποίας γνωρίζουν μόνον ὅσοι εἶχον την εὐτυχίαν να εἶνε πολὺ κοντὰ του, ἦσαν διάλογος με το νόημα των συμβόλων (635) της ἐλληνικῆς φυλῆς, που την πνοὴν των μόνον ο ἐκ γενετῆς καλλιτέχνης και κατὰ χάριν δημιουργὸς εἶνε εἰς θέσιν να αἰσθανθῇ εἰς ὅλον των το βάθος. Ἀπὸ τους διαλόγους αὐτοὺς ἐξεπήγαγε το κήρυγμα της ἐπιστροφῆς εἰς τον εαυτὸν μας, της ἐμβυθύνσεως εἰς τα περιφρονημένα ἕως τότε ἐπιτεύγματα του λαοῦ, της ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τον μονομερὴ κλασσικισμόν, ὅστις ἦτο τυφλὸς προς ὅ,τι δεν ἀνήκεν εἰς τους δοκίμους χρόνους της ἀρχαιότητος. Θὰ ἦτο μεγάλη πλάνη να νομίσῃ κανεὶς ὅτι το κήρυγμα αὐτὸ του Ζάχου ὠφείλετο εἰς ἄγνοιαν ἢ μονομέρειαν. Ὁ αείμνηστος πρωτομάστορας εἶχε βαθεῖαν γνώσιν της ἱστορίας της τέχνης και κατεῖχεν ὅσον κανεὶς εἰς την Ελλάδα τὰ προβλήματα της αἰσθητικῆς και της ψυχολογίας της τέχνης. Γνώσις και αἰσθητικὴ συμπάθεια ὅχι μόνον τον ἔκαμαν ἱκανόν να εἰσδύει εἰς ὅ,τι εἶνε καλλιτεχνικὴ έκφρασις, ἀλλὰ και να ἐρμηνεύει μορφήν και περιεχόμενον κατὰ τρόπον βαθύν, συνάμα και συναρπαστικόν. Τοποθετῶν τὰς λεπτομερείας ενός μνημείου ἢ της τεχνοτροπίας ολοκλήρων εποχῶν εἰς το σύνολον της τέχνης και των σκοπῶν της ἐγίνετο ἀληθινὸς μυσταγωγός, ο οποίος μας ἐξήρε μαζί του εἰς μακάρια ὕψη και μας κατέπληττε με την πηγαίαν και αὐθόρμητον ψυχολογικὴν και φιλοσοφικὴν παρατήρησιν. Εἰς τοιαύτας στιγμὰς ἡ φυσιογνωμία του ἐξέφραζεν κάτι το δαιμονικόν ἐν τῇ ἐννοίᾳ της κοσμοθεωρίας του Goethe ἢ του Schiller, δια να με γεμίσῃ ἀπὸ ιδέας και ἀπὸ παρατηρήσεις, που ἀνέβλυζαν ἀβίαστα ἀπὸ τον ἐσωτερικόν του κόσμον. Ποιὸς ἀπὸ μας που ἀπετέλουν τον στενότερον κύκλον γύρω ἀπὸ τον ἀγαπημένον πρωτομάστορα δεν ἐνθυμεῖται την θαυμαστὴν του ἐμβάθυνσιν εἰς τὰ ποικίλα θεάματα της λαϊκῆς και της μεγάλης τέχνης και την σαφὴ ἀνάλυσιν, εἰς την οποίαν ἦτο ἀνεξάντλητος; Δεν εἶνε δια τὰτα παράδοξον ὅτι

επί του πλουσίου του έργου απέθεσε την σφραγίδα, η οποία είνε το γνώρισμα κάθε γνησίας και μονίμου δημιουργίας. Όσοι όπισθεν και δια μέσου της μορφής της δημιουργίας του αυτής ημπορούν να ίδουν την ψυχήν του αιιδίμου ανδρός και την ψυχήν του λαού, που τόσον ένοιωσε και ηγάπησεν, αυτοί συναισθάνονται ότι το έργον του μας οδηγεί εις την περιοχήν μιας πραγματικότητος, η οποία είνε διαφορετική από την πραγματικότητα της καθημερινής ζωής, ότι είνε έκφρασις αισθητή μιας (636) νοσταλγίας κοινής ενός κάτι, που ημείς μόνον να προαισθανώμεθα είμεθα ικανοί. Ζώμεν εμπρός εις τα έργα του στιγμάς κατά τας οποίας έχομεν την εντύπωσιν ότι η ψυχή μας είναι γεμάτη από την παρουσίαν δυνάμεως ανωτέρας και ευρυτέρας από ημάς. Την αυτήν εντύπωσιν ένοιωθα καμμιά φορά, όταν σε στιγμές ξεχωριστές συνέπαλλεν η ψυχή μας. Διότι και ο Ζάχος, όπως το έργον του, εσήμαιεν επανασύνδεσιν της επαφής μας προς το πνεύμα της φυλής.

Αλλ' ο Ζάχος δεν ήτο μόνον καλλιτέχνης, όστις είχε δεχθή το ανεξίτηλον φίλημα της χμαίρας επάνω εις το πλατύ μέτωπον. Ήτο ωραίος και ως άνθρωπος και ως φίλος. Ένας πείσμων αγωνιστής, όστις ηθέλησε ν' ανεβή μέχρι του ιλαρού ύψους της προσωπικότητος δια της αρμονικής καλλιεργείας όλων εκείνων των δυνατοτήτων της ψυχής, αι οποίαι χαρακτηρίζουν τον άνθρωπον, όταν θέλη να είνε γνήσιον έκτυπον της ιδέας της ανθρωπότητος. Από την επίμονον αυτήν καλλιτέχνησιν του εαυτού του εις άνθρωπον εξηγείται η θέλγουσα απλότης, η παιδική αγνότης του χαρακτήρος του, η παροιμιώδης ευψυχία και μεγαλοφροσύνη του, η έλλειψις και ίχνους ακόμη φθόνου ή μνησικακίας, η το παράπονον απαγορεύουσα υπερηφάνεια, η ειλικρινής χαρά δια την ευτυχίαν των άλλων. Τοιαύται ιδιότητες καθίστων αυτόν ιδεώδη και ως φίλον. Η επιείκεια, η προθυμία προς θυσίαν, η βαθυτέρα κατανόησις της ψυχής των φίλων του, των αγώνων των, των θλίψεών των, των ενθουσιασμών των είνε χαρίσματα γνωστά εις όσους τον εγνώρισαν όχι μόνον ως καλλιτέχνην. Ολίγοι όμως και εξ αυτών, φαντάζομαι, παρετήρησαν την συγκρατημένην τρυφερότητα με την οποίαν περιέβαλλε τους περισσότερον εκλεκτούς. Η τρυφερότης αυτή τον ηνάγκαζεν εις προσαρμογήν και όταν ακόμη την ησθάνετο θυσίαν. Και συχνά εγένετο παιδί χάριν των άλλων, δια να σκορπίση ευθυμίαν και χαράν. Και όμως συχνά όπισθεν αυτών υπεκρύπτετο βαθεία τραγικότης, η τραγικότης και ο πόνος του ερρημικού δημιουργού. Δεν παρωμοιάζεν ενίοτε ο ίδιος τον εαυτόν του, ξαφνικά μέσα από την κοινήν ευθυμίαν, προς το μονοδένδρι στο βουνό, που όλοι οι καιροί το δέρνουν;

Υπεράνω όμως όλων αυτών ο Ζάχος ήτο Έλλην, ένας ιδανικός τύπος Έλληνος, δια τον οποίον τίποτε αγιώτερον δεν υπήρχεν από την πατρίδα. Χάριν αυτής ήλθεν από την Γερμανίαν, ως εθελοντής το 1897, εγκαταλείψας και θέσιν και μισθούς και τιμάς και ευρύ μέλλον. Εν ονόματι αυτής (637) ελάτρευσεν την ελληνικήν παράδοσιν ακόμη και μέχρι του ελληνικού ημερολογίου. Από αγάπην φλέγουσαν προς αυτήν υψώνετο πολλάκις εις αυστηρόν κριτήν ή μεμψίμοιρον Ιερεμίαν. Αλλά και δι' αυτής έγεινε συνισταμένη της λαϊκής ψυχής, συ-

νέλαβε τους πόθους της και το νόημά της, δια να το εκφράση δια των μνημειωδών δημιουργημάτων της τέχνης του. Τοιουτοτρόπως ύψωσε τον εαυτόν του εις εθνικόν αρχιτέκτονα. Εις το στόμα του ελληνικού λαού θα μείνη παραδιδόμενος από γενεάς εις γενεάν ως ο πρωτομάστοράς του.

Την ψυχὴν του Αριστοτέλους Ζάχου εταλαιπώρει ο πόνος, ὅστις εἶνε γνώρισμα ὅλων ἐκείνων, τῶν ὁποίων το πέρασμα ἀπὸ τὴν ζωὴν ἀφήνει μονιμώτερα ἰχνη, ἡ ἀντίθεσις δηλαδή μεταξύ ἐκείνου ὅπερ ἀφ' ἐαυτοῦ εἶνε ἀνέκφραστον καὶ τῆς ἐκφράσεώς του. Ο πόνος αὐτός ἦτο το βαθύτερον αἷτιον τῆς δημιουργίας του. Ἡ ἀντίθεσις αὐτὴ τὸν ὠδήγησεν εἰς τὴν μετριοφροσύνην, πού τὸν διέκρινεν. Εἰδὼρίζεν ὅτι οἱ μεγάλοι οραματισμοὶ ἐντείνουν εἰς τὸ υπερδύναμον τὴν μεταξύ Βούλεσθαι καὶ Δύνασθαι ἀντινομίαν, μεταξύ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ιδανικοῦ καὶ τῆς ἀδρανείας τῆς πραγματικότητος. Αὐτὴ εἶναι ἡ μοῖρα πάσης προσπαθείας, ὅταν υπερβαίνει τα ὅρια τοῦ συνήθους. Με τὴν ἀντίθεσιν αὐτὴν συνδέεται τὸ συναίσθημα τοῦ ἐλλειποῦς καὶ ἡ πραγματικότης τοῦ ἡμιτελοῦς. Το ἡμιτελές ὁμῶς δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πηγὴ περαιτέρω κινήσεως διὰ τοὺς ἄλλους. Το καθήκον τῆς κινήσεως αὐτῆς εἶνε ἡ βαρεῖα κληρονομία, τὴν ὁποίαν ἀφήνει ὁ πρωτομάστορας εἰς τοὺς Ἕλληνας του.

Νικόλαος Λούβαρις.

Ο αρχιτέκτων Ζάχος

υπὸ τοῦ Ακαδημαϊκοῦ, τακτικοῦ καθηγητοῦ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου

κ. Γ. Α. Σωτηρίου.

Ο θάνατος τοῦ Ζάχου ἐξέπληξε· τὸν ἐπιστεῦαμεν ἀγέραστον καὶ αἰωνόβιον, ὅμοιον με τὰ κυπαρίσσια καὶ τὰ πλατάνια, πού τόσον ἠγάπα. Ἀλλ' ὁ μόνος πλάτανος, πού ἐσκίαζε καὶ ἐδρόσιζε ὅσους τὸν ἐγνώριζαν, ἔπεσε.

Ο Αριστοτέλης Ζάχος ἦτο ἓνας ὠλοκληρωμένος ἄνθρωπος με καθωρισμένην κατεύθυνσιν, καθωρισμένην πίστιν καὶ γεννημένος καλλιτέχνης. Ἡ ἰδιοφυΐα τοῦ, τὸ πλατὺ τοῦ βλέμμα, ἡ πίστις τοῦ εἰς τὴν γνησίαν ρίζαν τῆς ἐλληνικῆς (638) παραδόσεως τὸν ἑκάμον ἱκανόν νὰ συλλαμβάνῃ τὴν πνευματικὴν ἐκδήλωσιν εἰς τὴν ολότητά της καὶ νὰ δημιουργή μέσα εἰς αὐτήν. Εἶνε ὁ πρῶτος πού ἀντελήφθη τὸν πλούτον καὶ τοὺς θησαυροὺς τῆς λαϊκῆς μας τέχνης ζωντανά, συνυφασμένης με τὸ ἥθος τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, με τὴν μεγάλην ἱστορικὴν τοῦ παράδοσιν, τὸ ἔθιμον, τὸ τραγούδι, τὴν γλώσσαν. Φανατικός καὶ διαπρύσιος λάτρης τοῦ κάθε ἐλληνικοῦ ἐγνώρισε καὶ ἐπὶ χρόνια ἐμελέτησεν, ὅσο κανεὶς ἄλλος, τὴν ἐπαρχίαν, τὸ χωριό, τὸ νησί καὶ με τὴν θαυμαστήν του δεξιότητιν εἰς τὸ σχέδιον ἀπεθυσάρισεν ὅτι καλύτερον ὑπάρχει στὴν παλαιότερα καὶ πρόσφατη τέχνη τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἀπὸ τὸ πρωτόγονο σπίτι, τὸ ἐρημοκλήσι, τὸ λυχνάρι, ὡς τὰ γεφύρια, τ' ἀρχοντικά σπίτια καὶ τοὺς βυζαντινοὺς ναοὺς, χωρὶς ατυχῶς νὰ ἐκδῶσῃ τὸ πολῦτιμον αὐτὸ ἔργον τοῦ. Εὐρὺς καὶ ἰσόρροπος νους, χωρὶς τὰς ἀδυναμίας τῶν μονοπλευρῶν, στιβαρὸς καλλιτέχνης, πρωτομάστορας, εἶχε θαυμαστή τὴν αἴσθησιν τῆς ἀναλογίας, τοῦ μέτρου καὶ τοῦ ἰσορ-

ρόπου συνδυασμού του σκοπίμου προς το ωραίο, του πρακτικού και αναγκαίου ου προς την αισθητικήν μορφήν.

Ο μοναδικός σκοπός του ήτο η δημιουργία ελληνικής αρχιτεκτονικής. Δεν είχε τα μάτια εστραμμένα εις το παρελθόν, ήτο «μοντέρνος», αλλ' όχι ξερριζωμένος, εξήτει να συνδυάση το νεώτερον υλικόν και τας νεωτέρας απαιτήσεις με τας εγχωρίους μορφάς, τας αληθείς και αιωνοβίους, διότι απορρέουν από συνθήκας του τόπου ή από ανάγκας μονίμους.

Ο Ζάχος εις τας προσπαθείας του προς δημιουργίαν νεωτέρας ελληνικής αρχιτεκτονικής, μακράν- από του να είνε μιμητής ή συνεχιστής της παρακμής-ήντλει από τας πρώτας πηγάς, κατενόει την ουσίαν της τέχνης εις το ύψος της, εις τας τελειότερας μορφάς της και εδημιούργει με την σφραγίδα της ατομικότητός του. Δι' αυτό τα έργα του έχουν τον χαρακτήρα της αναγεννήσεως και όχι της μιμήσεως, το πνεύμα της ζωντανής τέχνης. Έτσι είνε κυρίως οι ναοί του, εις τον Βόλον το καλλίτερον έργον του, έτσι είνε η αναστήλωσις του Αγίου Δημητρίου. Το μνημειώδες ήτο το κορύφωμά του και εξ αρχής η κατεύθυνσίς του. Δεν ήτο τυχαίον ότι το πρώτον έργον του, όταν ήλθεν από την Γερμανίαν μετά δέκα ετών σπουδάς πλησίον του διασήμου Ιωσήφ Durm, ήτο ένα σύμπλεγμα Επισκοπείου και ναού εις την Σπάρτην. Δυστυχώς, δεν εξετελέσθη, διότι τα προς πραγματοποίησιν μέσα ήσαν πάντοτε πενιχρά δια τας μεγάλης ολκής συλλήψεις του Ζάχου.(639) Τα σχέδια του Επισκοπείου Σπάρτης -εν (ένα) των οποίων εδημοσιεύθη εις τα «Παναθήναια»- έστειλεν ο Ζάχος εις τον διδάσκαλόν του. Αξίζει να παρατεθεί εδώ η απάντησις του Durm. «Υπήρξεν απόλαυσις δι' εμέ να ιδώ και πάλιν σχέδιον της επιδεξιού χειρός σας και να θαυμάσω την ουσιαστικότητα της εργασίας σας. Τα σχέδια αυτά, με τόσην καλαισθησίαν, καλλιτεχνικώς επεξεργασμένα, παρουσιάζουν κάτι το πολύ ελκυστικόν. Η χωροθεσία εμελετήθη καλώς, η δε τοποθέτησις του κτιρίου-διαγωνίως προς το κυκλοτερές των δύο διασταυρωμένων οδών - προσδίδει ζωηράν έκφρασιν και συναρπάζει. Η υποστήριξις των πλευρών του κτιρίου με δύο τοξοειδείς στοάς εκατέρωθεν, αι οποίαι οδηγούν εις τα κωδωνοστάσια, αποτελεί σύλληψιν επιτυχή. Απεβλέψατε να συνθέσητε εκφραστικήν σιλουέτταν και το επετύχατε με ελάχιστα μέσα. Και ακόμη παρεμείνατε δια της στιβαράς συγκρατήσεως του οικοδομικού όγκου ελεύθερος από κάθε ασήμαντον κοσμητικόν εξάρτημα. Η απλότης του κυρίως σώματος του ναού, όπως με διαύγειαν το εσκέφθητε οικοδομικώς και το εκφράσατε, είνε πλήρης επιβλητικότητος. Αι τέσσαρες ισχυραί γωνιώδεις παραστάσεις με τα μεταξύ διατεινόμενα τόξα και τους πληρούντας αυτά τοίχους, που διατέμνονται από υψηλά παράθυρα, και τα τέσσαρα εις τας γωνίας σφαιρικά τρίγωνα, επί των οποίων στηρίζεται ο ημικυκλικός τρούλλος, όλα αυτά είναι τόσο λογικώς ηρμοσμένα και συντεθειμένα, ώστε μόνον δι' αυτό σας εκφράζω ιδιαιτέρως τα συγχαρητήριά μου. Το ότι δε την διακόσμησιν και κάθε κοσμητικόν σχήμα περιωρίσατε εις το ελάχιστον υπήρξεν σοφόν και καλόν: ο περιορισμός δεικνύει τον τεχνίτην. Το εσωτερικόν είνε αριστοτεχνικώς απλούν και ιεροπρεπές κατά την μορφήν και διακόσμησιν.

Η εν γένει δε θέα του κτιρίου είνε ενδιαφέρουσα και δίδει μνημειώδη και σύγχρονον εντύπωσιν γραφικὴν. Επίσης, η εσωτερικὴ διαμόρφωσις είνε σαφὴς και καλλιτεχνικῶς σπουδαία με σοβαράν σύλληψιν και αυστηρότητα. Δια το καλλιτεχνικόν (640) αὐτό κατόρθωμά σας δύναμαι ἀπεριόριστον ἐπαινον να σας ἀποδώσω. Καλὴ και πλήρης υποσχέσεων εἶναι η ἀρχή. Θα εθλιβόμεν αν το ἔργον δεν ἐξετελείτο. Διότι εἶνε ἔργον το οποίον θα ἀπετέλει στόλισμα δια την ἐκκλησιαστικὴν ἀρχιτεκτονικὴν εἰς την ωραίαν σας πατρίδα. Η προοπτικὴ του μικροῦ παρεκκλησίου εἰς το Ἐπισκοπεῖον Σπάρτης εἶνε πλήρης θελγήτρου, η δε στοὰ αὐτοῦ ἀποτελεῖ γεγονός καλλιτεχνικόν. Αὐτό τέλος πάντων εἶνε τέχνη ωραία, ἐλευθέρα, ζῶσα τέχνη. Εἶθε να φωτισθούν οι συμπολίται σας, δια να ἴδουν τι εν υμίν ἔχουν.»

Με αὐτά τα καλλιτεχνικά ἐφόδια ἐξεκίνησεν ο Ζάχος· ἀργότερα ο ορίζων του ἐπλάτυνε. Ο οραματισμός του να δημιουργήσῃ νεοελληνικὴν ἀρχιτεκτονικὴν θα μείνῃ σταθμός δια την εποχὴν μας, ἀνεξαρτήτως του εἴαν εὔρεν ἢ θα εὕρῃ συνέχειαν.

Γεώρ. Α. Σωτηρίου (καθηγητὴς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν).»

17. Οἶκος Δήμου Σφήκα

Ο Δήμος³⁶ Σφήκα γεννήθηκε στη Σιάτιστα και ανήκει σε μια οικογένεια ἀπὸ τις ἀρχαιότερες, ἀφού στην κατοικία αὐτοῦ σώζονται δοκοὶ που φέρουν οπές στα ἄκρα, διότι μεταφέρθηκαν ἀπὸ τα δάση που ἦταν στα ολόγυρα της πόλεως βουνά, συρόμενες με σχοινιά περασμένα ἀπὸ τις οπές.³⁷ Ο Δήμος ἦταν ἄνθρωπος ευσεβέστατος, ἐντιμότετος και χρησιμότετος στην κοινότητα Σιατίστης, την οποίαν κατὰ διαφόρους τρόπους ἐξυπηρέτησε (υπηρέτησε) στα τέλη της 17^{ης} ἐκατονταετηρίδας. Στην ἐπιγραφή που σώζεται στο υπέρθυρο του

³⁶ Τα ονόματα Δήμος και Δημήτριος ταυτίζονται στη Σιάτιστα του παλιού καιροῦ (μαρτυρία της ἱατροῦ Νίνας Ἀάρδα). Τα ονόματα αὐτά χρησιμοποιεῖ για τον εαυτό του παράλληλα και ο Δήμος Σφήκας, ὅπως φαίνεται στις παρακάτω ἀναγραφές: Στο βιβλίο του Μέρτζιου Κων/νου: *Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας*, στο κεφάλαιο: *Ἀπὸ το ἀρχεῖο του εν Δυρραχίῳ προξενείου της Βενετίας*, στη σελ. 268, ο Πρόξενος γράφει ὅτι μεταξύ των φορτωτῶν πλοίου που ἀπέπλευσε ἀπὸ το Δυρράχιο για τη Βενετία την 11^η Ἀπριλίου 1706 εἶναι και «.... *Δημητρ. Γεωργ Σφήκας...Νίκος Μαυρουδής*....». Και στη σελ. 268-9 του ἰδίου βιβλίου, σε πιστοποιητικό που υπέγραψαν οι ἐκ Σιατίστης πραγματευτάδες, ἀναφέρεται «.....φανερónομεν ημεῖς οι κάτωθεν υπογεγραμμένοι πραγματευτάδες Σιατιστινοὶ που πραγματεύεσθαι εἰς την Βενετίαν με το μέσος της σκάλας του Δυρραχίου..... 1706 Ἰουνίου 10 Σιάτιστα *Δήμος Γεωργ. Σφήκα*.....*Νίκος Μαυρουδής*.....». Στον Κώδικα Ζωσιμά, στη σελίδα 216, στην πράξη με ἡμερομηνία 30/1/1700 υπογράφει: *Δημήτριος γεοργίου σφήκα και ρητορ* και στην ἀμέσως ἐπόμενη σελίδα 217, στην πράξη με ἡμερομηνία 11/2/1700, υπογράφει *Δήμος γεοργίου σφήκα και ρητορ*. (βλέπε στην ιστοσελίδα <http://www.siatistanews.gr> το θέμα: "Δημήτριος Σφήκας, Ἀναφορὲς του ονόματός του στον Κώδικα Ζωσιμά").

³⁷ Προσωπικὴ ἐρμηνεία του Φ.Ζ.

Προφήτου Ηλιού³⁸, φαίνεται η εκτίμηση που έτρεφε σε κείνον η κοινότητα Σιατίστης. Αλλά και πέρα από τα σύνορα της Σιάτιστας ήταν ευφήμως γνωστός ο κυρ Δήμος. Με την Ιερά Μονή της Βάτου, που βρίσκονταν στο θεοβάδιστο άγιο (641) όρος Σινά [αλληλογραφούσε] και ήταν αναγνωρισμένος επίτροπός της. Επίσης, και με την Ιερά Μονή του Βαρλαάμ. Ήταν εμπορευόμενος. Στα 1692 συνάπτει ο Δήμος συντροφιά³⁹ με τους Κωνσταντίνον Πάντζιου από Καστοριά, Ιωάννην Πέγιο, επίσης από Καστοριά, Μανώλην Διάκου από Σέρβια, για να αγοράσουν 200 μιλάρια⁴⁰ πίσσα στο Δυρράχιο και το σιρμαγιέ⁴¹ βάζουν οι τέσσερις· ο Δήμος Σφήκας μερίδιο ένα με τον ανιψιό του Δήμον Γεωργίου, ο Ι. Πέγιο, μερίδιο δεύτερο, ο Μανώλης Διάκου τρίτο και ο Ράλλης Μουσελήμης τέταρτο, ο οποίος δεν έβαλε κεφάλαια, αλλά τον κόπο του. Η πίσσα προμηθεύονταν (αγοραζόταν) από το Δυρράχιο και ξοδεύονταν στις περιφέρειες Καστοριάς, Σιάτιστας και Σερβίων⁴². Η παρακάτω ομολογία⁴³ μάς αναφέρει τα καθέκαστα της εμπορικής αυτής επιχείρησης.

17.01. Το της ομολογίας ίσον

Το αντίγραφο της συμφωνίας

Ο Ράλλης Μουσελήμης δηλώνει / βεβαιώνει ότι έκαμε συνεταιρισμό με άλλους πέντε, για να αγοράσουν πίσσα. Ορίστηκαν τα μερτικά σε κεφάλαιο και κέρδος. Καθορίστηκαν επίσης τα σχετικά με την πόλτσα ντεκαριού (τη φορτωτική). Στο τέλος επαναβεβαιώνει ότι ο ίδιος μετέχει στην εταιρεία με τον κόπο του κι όχι με χρήματα και ότι συνυπογράφει την κοινή ομολογία (=συμφωνία).

³⁸ Βλέπε σελ. χειρογράφου 245.

³⁹ Συντροφιά/Συντροφία = Συνεταιρισμός.

⁴⁰ Μιλάρια <migliaro>= 1000 ενετικές λίτρες, ήτοι χιλιόγραμμα 477, (Μέρτζιος Κ., **Μνημεία Μακεδονικής Ιστορίας**, σελ. 216).

⁴¹ Σιρμαγιέ=σερμαγιά= το πρώτο, απαραίτητο κεφάλαιο επιχείρησης.

⁴² Τα ονόματα Ιωάννης Πέγιος από Καστοριά, Δήμος Γεωργίου και Ράλλης Μουσελήμης, συναντώνται σε εγγραφές του Κώδικα Ζωσιμά, (βλέπε Καλινδέρη Μιχαήλ, **Ο Κώδιξ της Μητροπόλεως Σισανίου και Σιατίστης (1686-)** και σε έγγραφα εμπορικής αλληλογραφίας της περιόδου 1695 – 1699, τα οποία δημοσίευσε ο Κων/νος Μέρτζιος στο βιβλίο του **Μνημεία Μακεδονικής Ιστορίας**.

Ενδεικτικά σημειώνουμε:

Ιωάννης Πέγιος από Καστοριά: Μέρτζιου Κων., **Μνημεία Μακεδονικής Ιστορίας**, σελ. 211, 236 (4 Αυγούστου 1695 και 9 Μαΐου 1697).

Δήμος Γεωργίου: Καλινδέρη Μιχαήλ, **Ο Κώδιξ της Μητροπόλεως Σισανίου και Σιατίστης (1686-)**, σελ. 70 και 76 (15 Ιανουαρίου 1700 και κε' Μαΐου 1703).

Ράλλης Μουσελήμης: Καλινδέρη Μιχαήλ, **Ο Κώδιξ της Μητροπόλεως Σισανίου και Σιατίστης (1686-)**, σελ. 87 (15 Νοεμβρίου 1715).

⁴³ Ομολογία, εδώ, συμφωνία.

+Δια παρόντος γράμματος δηλοποιώ εγώ ο Ράλλης Μουσελήμης, ότι έστοντας και να είχαμε κάμη συντροφιά μετά του κυρ Δήμου από Σιάτισταν και κυρ Πέγιου εκ Καστορίας και κυρ Μανώλη Διάκου από Σέρβια και κυρ Δήμου Γεωργίου από Σιάτισταν και κυρ Κωνσταντίνου Πάντζιου από Καστορίαν δια μιλιάρια πίσσα 200, ήγουν διακόσια, εν τω ιδίω έτει Ιουλίου 28 εις Δυρράχιον, την οποίαν πίσσαν ημείς οι άνωθεν συντρόφοι την είχαμε μοιράσει εις μεριδικά τέσσερα, με το να έβαλεν ο κυρ Δήμος Σφήκα μετά του ανειγιού αυτού κυρ Δήμου Γεωργίου αλλ: ⁴⁴ 1880, ήγουν μεριδικόν ένα – και ο κυρ Ιωάννης Πέγιου μετά του κυρ Κωνσταντίνου Πάντζιου βάνοντας: αλλ: 1880 και έγινε μεριδικόν δεύτερον – και ο κυρ Μανώλης Διάκου βάνοντας: αλλ: 1880, γενόμενον μεριδικόν τρίτον, βάνοντας και εγώ τον κόπον μου (642) αντί δια σερμαγιέν άλλο μεριδικόν, όπου γίνονται μεριδικά τέσσερα. Από την οποίαν πραγματείαν, ό,τι ήθελε δώσει ο θεός, κάντε ⁴⁵ ζημίαν, κάντε διάφορον, ως σύντροφος και εγώ να αποκρίνωμαι των συντρόφων μου, καθώς ήθελε ξεκαθαρίση ο λογαριασμός έσωθεν και αν καλά (αγκαλά) και να εδιαλάμβανεν η πόλτζα ντεκαργιού ⁴⁶ η μισή πίσσα επάνω μου και η μισή εις τον Μανώλην Διάκου, όμως το αληθές έχει πως ο σερμαγιές είναι των ειρημένων μου συντρόφων και εγώ με τον κόπον μου μόνον είμαι σύντροφος. Εις ένδειξιν λοιπόν της αληθείας, έδωσα και το παρόν ενυπόγραφον εις χείρας των άνωθεν συντρόφων μου, καθώς διαλαμβάνει και η κοινή μας ομολογία και ούτως ομολογώ με την ιδίαν μου υπογραφήν (1692, Αυγούστου 18).

Ράλλης Μουσελήμης

Ο Δήμος είχεν υιόν τον Ιωάννην Δ. Σφήκαν, που αναφέρεται σε ένα κατάλογον συνδρομητών για την έκδοση δια του τύπου της «**Οδού Μαθηματικής**»⁴⁷. Αυτού απόγονοι ήταν ο Ιωάννης Ν. Σφήκας και ο Γεώργιος Ν. Σφήκας. Για τους δυο τελευταίους δίκαιον είναι να γίνει ιδιαίτερη μνεία, γιατί ο Ιωάννης έχει αξιόλογη δράση εθνική και κοινωνική στην Αδριανούπολη, που συντελούσε στη ματαίωση των προπαγανδιστικών ενεργειών των Βουλγάρων, και ο Γεώργιος αφήκεν εποχήν αξιομνημόνευτη ως σχολάρχης στο Μελένικο και σε άλλα μέρη στη Β. Ελλάδα. Η εθνική του δράση, όπως αναφέραμε αλλαχού, ήταν η αιτία της προγραφής του από το Μακεδονικό Βουλγαρικό Κομιτάτο, το οποίο σε ευκαιρία επέβαλε άγρια βασανιστήρια, τόσο σ' εκείνον, όσο και σε όλη την οικογένεια, και τον μαρτυρικό του θάνατον⁴⁸. Ούτοι και γενικά όλοι οι

⁴⁴ Αλλ:, ασλάνια. Βλέπε **Παράρτημα, § 19. Νομίσματα κατά την Τουρκοκρατία.....**

⁴⁵ Κάντε, είτε.

⁴⁶ Πόλτζα ντεκαργιού, φορτωτική (φράση ιταλική, polizza= έγγραφο, απόδειξη πληρωμής, συναλλαγματική. Carico= βάρος, φορτίο, polizza di carico =φορτωτική).

⁴⁷ Αναγράφεται ως συνδρομητής στον τρίτο τόμο του βιβλίου: Ανθρακίτης Μεθόδιος, **Οδός Μαθηματικής** (επιμέλεια Β.Μπαλάνος), Ενετήσιν έτει τω σωτηρίω ,αψμθ' <1749>. Εν τη τυπογραφία Αντωνίου Βόρτολι.

⁴⁸ Βλέπε σχετικά στο κεφάλαιο: **Εθνικοί εργάτες**, σελ. χειρ. 419.

απόγονοι του Δήμου (643) πήραν δυνάμει του νόμου της κληρονομικότητας τις τάσεις του ανδρός εκείνου και αναδειχθηκαν άξιοι της εθνικής εκτίμησης. Μάλιστα αυτοί, ας μου επιτραπεί να παρατηρήσω ότι πέρασαν τα όρια της δράσης του Δήμου. Αυτοί έχουν εναγκαλιστεί την μεγάλη πατρίδα και την εξυπηρέτησαν (υπηρέτησαν) με θυσία και αυτής της ζωής τους.

17.02. Επιστολή της Ι. Μονής της Βάτου.⁴⁹

Με την επιστολή τους εκφράζουν οι μοναχοί ευχές και ευχαριστίες προς το Δήμο Σφήκα και τα τέκνα του για τη βοήθεια και την οικονομική συνδρομή του προς τον πρωτοσύγκελλο της Μονής, ο οποίος επισκέφτηκε τη Σιάτιστα, για την αγάπη και την ευσέβεια των κατοίκων της πόλης προς τη Μονή του όρους Σινά και για τη δωρεά του Δούκα Μαντζιαρλή προς αυτήν. Τον παρακαλούν επίσης να βοηθήσει τον Κύριλλο και τη συνοδεία του, που θα έρθουν «δια τας συν θεώ ζητείας», ή «δια την συνήθη των ευσεβών Χριστιανών αξιομακάριστον ελεημοσύνην».

«Τω ευγενεστάτω, χρησιμωτάτω και τιμώ άρχοντι και επιτρόπω και βοηθώ και συνδρομητή και υπερμάχω του Αγίου και θεοβαδίστου Όρους Σινά Κυρίω Κυρίω Δήμω και εν Αγίω Πνεύματι υιώ αγαπητώ υγιώς αχθείη.

+Ευγενέστατε, χρησιμώτατε και συνετώτατε άρχων και Επίτροπε, βοηθέ, συνδρομητά και υπέρμαχε του Αγίου και Θεοβαδίστου Όρους Σινά, Κύριε Κυρ Δήμο, εν Αγίω Πνεύματι υιέ αγαπητέ της ημών ταπεινότητος ομού με τα ηγαπημένα σοι τέκνα χάρις είη υμίν ειρήνη τε και έλεος παρά θεού Παντοκράτορος, από δε της αγίας και ακαταφλέκτου Βάτου βοήθεια, αγιασμός και επίσκεψις, παρ' ημών δε ευχή, ευλογία και συγχώρεσις, η ταπεινότης ημών μετά πάσης της συν εμοί ιεράς συνάξεως εύχεται Κυρίω τω θεώ περί της ειλικρινούς της υγείας και ψυχικής σωτηρίας. Γνωστόν ουν έστω σοι, τέκνον μου εν Χριστώ, ότι ερχόμενος προς ημάς ο πρωτοσύγκελλος εφανέρωσεν ημίν την συνδρομήν και βοήθειαν, όπου εις αυτόν εδείξατε εξόχως την αγάπην και έξοχον ευλάβειαν όπου έχετε στους αγίους τόπους του αγίου και θεοβαδίστου όρους Σινά. Έτι μας εφανέρωσε και δια το αφιέρωμα του μακαρίτου Δούκα του Μαντζαρλή⁵⁰, του οποίου το όνομα μνημονεύεται ακαταπαύστως. Εξόχως τον κόπον, όπου κοπιάζετε με τα τέκνα σας αρκετά και αποτελεσματικά δια το κουτί

⁴⁹ Στον τόπο ακριβώς όπου ο Μωυσής είδε το όραμα της Αγίας Βάτου βρίσκεται η Ιερά Μονή του Θεοβαδίστου Όρους Σινά. Αν και η επίσημη ονομασία της είναι «Ιερά Μονή του Θεοβαδίστου Όρους Σινά», ανά τους αιώνες, αναφέρεται και ως «Μονή του Αγίου Όρους Σινά», «Μονή της Παναγίας της Βάτου», «Μονή του Σωτήρος Χριστού», μεταγενέστερα δε και κατά κανόνα σήμερα «Μονή της Αγίας Αικατερίνης». Πηγή: <http://www.sinaimonastery.com/index.php?lid=1>

⁵⁰ Στη σελίδα 249 του **Κώδικα Ζωσιμά**, στην πράξη της 12/09/1719, αναφέρεται το όνομα Δούκας Νικολάου Μαντζιαρλή, υπογράφει ως μάρτυρας ο «δήμος γεοργίου σφήκα» και επιβεβαιώνει «Ο και Πρόεδρος Σισανίου Ζωσιμάς».

και ότι υπερμάχεστε δια την κυβέρνησιν του αγίου σας μοναστηρίου (644) διο ευχαριστούμεν σας κατά πολλά. Έχε την ευχήν μου εν Αγίω Πνεύματι, υιέ, ο θεός και η αγία Βάτος να προσδεχθή την αγαθήν σου προαίρεσιν ως θυμίαμα ευπρόσδεκτον και να πληρώση τον μιστόν του κόπου σου εις την βασιλείαν των ουρανών.

Τα νυν δε πάλιν πέμπομεν τον εκ της ημών ομηγύρεως πανοσιώτατον εν ιερομονάχοις και άγιον Πρωτοσύγκελλον κυρ Κύριλλον μετά της συνοδείας αυτού δια τας συν θεώ ζητείας· διό παρακαλούμεν την σην τιμιότητα, ίνα υποδεχθή και αυτόν ασμένως και περιχαρώς συνδραμών και βοηθών αυτόν έργω τε και λόγω· ου γαρ ανθρώποις υπηρετείς, αλλά τω θεώ τω δυναμένω ανταποδύναι σοι εκατονταπλασίονα τον μιστόν του κόπου σου· το λοιπόν, ει τι βοήθειαν, αγάπην και συνδρομήν θέλεις δείξη εις τον άνωθεν, η χάρις προς ημάς διαφέρεται και ημείς ευεργετούμενοι παρά της σης τιμιότητος ου παυσόμεθα εκλιπαρούντες το θείον ίνα την ποιή πολυχρόνιον. Ούτω τοίνυν ποιήσον, ίνα η χάρις του θεού και το άπειρον έλεος και η παρ' ημών ευχή, ευλογία και συγχώρησις είησαν εν παντί τω βίω εις το ευλογημένον αρχοντικόν σας. Αμήν.

Εξ Αιγύπτου 1723, Φεβρουαρίου

Τσίφρα.»(υπογραφή)

Εκ της ανωτέρω επιστολής εξάγεται ότι ο Δήμος Σφήκα είχε φήμην διαδεδομένην πέραν των συνόρων της Σιάτιστας, ότι στη Σιάτιστα εκτιμώνταν και είχε μεγάλην επιβλητικότητα (κύρος) και για τούτο η υποστήριξή του των απεσταλμένων (προς τους απεσταλμένους) της Ιεράς Μονής Βάτου έφερε ευχάριστα αποτελέσματα. Οι συνδρομές του λαού της Σιάτιστας ήταν σημαντικές. Η Ιερά Μονή της Βάτου είχαν αποκτήσει στη Σιάτιστα και ακίνητη περιουσία, αγρούς όχι ολίγους, αφού αναγκάστηκε να κάμει και ιδικό της αλώνι, που φέρει και σήμερα το όνομα «τ' αλώνι τ' Βάτ», και γεφύρ<i>i> στη μπάρα την παλιοκαστρίτικη, το οποίο δεν σώζεται, μα η τοποθεσία φέρει το όνομα «τ' Βάτ το γεφύρ». (645)

17.03. Επιστολή στο Δήμο Σφήκα από μέρους της Ι. Μονής του Βαρλαάμ

Παρακαλούν οι μοναχοί το Δήμο Σφήκα να δεχτεί τον απεσταλμένο της Μονής κυρ Αυξέντιο «δια την συνήθη των ευσεβών χριστιανών αξιομακάριστον ελεημοσύνην» και να τον παρουσιάσει στο Ζωσιμά, για να τον δεχτεί ευμενώς και να τον βοηθήσει, ώστε να έχουν κάποια βοήθεια για το μοναστήρι στους δύσκολους καιρούς που περνούν.

Τ.Σ.

«Εντιμότητα, λογιώτατε και χρησιμώτατε εν άρχουσι, άρχον, κυρ Δήμο, και της καθ' ημάς ιεράς και σεβασμίας Μονής του Βαρλαάμ μετά θεόν υπερασπιστά, συνδρομητά και βοηθέ και ημών εν Χριστώ πειθηνιώτατε αδελφέ, χείροις εν Κυρίω και υγιαίνων είης μετά πάσης της οικοδεσποτείας σου την

προσήκουσαν και οφειλομένην μετάνοιαν συν τω εν Χριστώ ασπασμῷ ευλαβῶς απονέμομεν τη ση εντιμότητι δεόμενοι του ενός τη Τριάδι θεού, ίνα δια πρεσβειῶν πάντων των Αγίων διαφυλάττη αυτήν εν υγεία και πλήρη ευτυχία και ειρηνική καταστάσει εις ημετέραν ευφροσύνην και αγαλλίασιν.

Με το παρόν μας ταπεινόν γράμμα, άρχον κυρ Δήμο, παρακαλούμεν την ευλαβητικήν σου εντιμότητα να υποδεχθή φιλοφρόνως και ευσπλάχνως τον παρ' ημών στελλόμενον εν Χριστώ ημών Αδελφόν εν ιερομονάχοις και πνευματικούς κυρ Αυξέντιον δια την συνήθη των ευσεβών Χριστιανών αξιομακάριστον ελεημοσύνην και να τον συνδράμης ως νουνεχής και φρόνιμος λόγω τε και έργω και να γίνης αξιόλογον και ευπαρρησίαστον μέσον προς τον μακαριώτατον Δεσπότην κυρ Ζωσιμάν να τον δεχθή ευσπλάχνους και οικτιρμοίς ίλεω τω όμματι και ευμενεί τω προσώπω ως μιμητής του αρχιποιμένος και φιλανθρώπου Χριστού, του αποθανόντος υπέρ της σωτηρίας των ανθρώπων και τους αιχμαλώτους ελευθερώσαντος· ούτω δεόμεθά σου τα μέγιστα, άρχον κυρ Δήμο, και μη αποτύχωμεν της αιτήσεως, δια να ημπορέσωμεν με την συνδρομήν και βοήθειαν της εντιμότητός σου και με το σπλάχνον του μακαριωτάτου ημών δεσπότην και με την ελεημοσύνην των αδελφών Χριστιανών να εύρωμεν καμμίαν άνεσιν και επικουρίαν εις τα αλλεπάλληλα δεινά (646) όπου μας έρχονται εις τους ενεστώτας ακαταστάτους και ανωμάλους καιρούς, καθώς δεν σας λανθάνουν, και δια την συνδρομήν και καλωσύνην, όπου θέλεις κάμη εις ημάς δι' αγάπην Χριστού, παρ' ημών μεν των ευτελών θέλεις έχει το μνημόσυνον ακατάπαυστον και την ευχαριστίαν, παρά δε του μισθοδότου κυρίου ημών Ιησού Χριστού, θέλεις απολαύσει τον μισθόν εκατονταπλασίονα και εν τω παρόντι βίω και εν τω μέλλοντι και δια των πρεσβειῶν πάντων των Αγίων μετά τέλος εις βαθύ γήρας ευχόμεθα ίνα αξιωθής και της ανεσπέρου και ανεκφράστου βασιλείας των ουρανών.

Υπογραφάί δύο

+Ο καθηγούμενος της Ιεράς Μονής του Βαρλαάμ Ιωάσαφ, ιερομόναχος, και οι εν Χριστώ συν εμοί Αδερφοί προς θεόν αυτής ευχέται.»

Σώζονταν επιστολή που χρονολογούνταν από 1673 προς τον Δήμο Σφήκαν και προέρχονταν από έμπορον που εμπορεύονταν στη Βιέννη και του μετέδιδεν ότι φορτώθηκαν εμπορεύματα από τη Βιέννη για τη Σιάτιστα μέσον Τεργέστης – Δυρραχίου. Αυτός ήταν ο δρόμος που ακολουθούσαν τα προορισμένα για τη Σιάτιστα εμπορεύματα.⁵¹ (647)

⁵¹ Ο δρόμος αυτός ήταν η επιλογή των Σιατιστινών εμπόρων μέχρι τα μέσα του 18^{ου} αι. Στη συνέχεια οι έμποροι και τα εμπορεύματά τους φτάνουν στην Κεντρική Ευρώπη δια ξηράς μέσω των Βαλκανίων. Μεγάλα караβάνια ακολουθούν την κοιλάδα του Αλιάκμονα προς την κοιλάδα του Αξιού και φτάνουν στο Βελιγράδι. Περνούν το Δούναβη και το Σάβο και φτάνουν στο Σεμλίνο, εξακολουθούν το ταξίδι και φτάνουν στη Βουδαπέστη και τη Βιέννη. Κάποιοι συνεχίζουν μέχρι Βλαχία, Μολδαβία και Γερμανία. Περισσότερα για το θέμα: στη μελέτη του Απόστολου Βακαλόπουλου: **Οι Δυτικομακεδόνες απόδημοι επί τουρκοκρατίας**, Παγκαρπία Μακεδονικής Γης, μελέτες Απ.

18. Ιωάννης Θεοδώρου

Έχω μπροστά μου βιβλίο από <το> 1750, στο οποίο ο Ιωάννης Θεοδώρου, πρόγονος της οικογενείας Νεράντζη ή Μουσταφά από τη Γεράνεια Σιατίστης, καταγράφει τα καθημερινά έξοδά του και τα εισοδήματα από τα αμπέλια και χωράφια του. Ο Ιωάννης Θεοδώρου, ως εξάγεται από ένα συμβόλαιο εταιρείας, ήταν έμπορος κρόκου, πλούσιος δε κτηματίας και ενυμφεύθη στα 1759 την Δουκαΐνη, που έμενε στη Θεσσαλονίκη και ανήκε σε οικογένεια που κατάγονταν από τη Σιάτιστα, νέα πλουσιότητα, όπως εξάγεται από το αναγραφόμενο μερίδιό της, που κληρονόμησε από την πατρική της περιουσία. Από τα κοντύλια που αναγράφονται στους λογαριασμούς του Ιωάννου εξάγονται τα εξής συμπεράσματα: Ότι στη Σιάτιστα καλλιεργούνταν ο κρόκος και ολίγο και το βαμβάκι, ότι οι κάτοικοί της ασχολούνταν πολύ με την καλλιέργεια της γης, ότι τα αγροκτήματα είχαν οι καλύτεροι νοικοκυραίοι, που λέγονταν τα «ουτσιάκια». Ότι πλήρωναν χαράτσι στον εισπράκτορα του δημοσίου, τον χαρτζή, και έπαιρναν το χαρτί το ατομικό της ελευθέρας κυκλοφορίας⁵², ότι την εποχή εκείνη πολλοί είχαν κτήματα στη Θεσσαλονίκη και ότι δια τροφήν τους έτρωγαν πολύ κρέας και οψάρια πολλά. Τας εορτάς έσφαζαν ολόκληρο σφαχτό, το οποίο το έλεγαν κουρμπάνι της εορτής και προς τούτο κάθε οικογένεια είχε τα αναγκαία ύπεργα⁵³ (ένα ψτάρ -ψητάρι- μια σούβλα μεγάλη και ένα πιρούνι μεγάλο με δυο δόντια).

<Τα «ύπεργα» όπως τα έχει σχεδιάσει στο χειρόγραφο ο Φ. Ζυγούρης.>

Βακαλόπουλου, σελ. 403 κ.ε., και στην εισήγηση του Θεόδωρου Χαρισίου Τζώνου, με θέμα: «Διεθνές περιβάλλον και Δυτικομακεδόνες απόδημοι στην Τουρκοκρατία», στο Διεθνές συνέδριο του 2003 στη Σιάτιστα, σελ. 29-40.

⁵² Από το 16ο αιώνα και μετά ο **κεφαλικός φόρος** (βλέπε **Παράρτημα, § 10. Ελληνικές Κοινότητες...**) έγινε ευρύτερα γνωστός ως **χαράτσι**. Σύμφωνα με τον Ν. Σαρρή (**Οσμανική Πραγματικότητα, Συστηματική παράθεση δομών και λειτουργιών, Η Η Δογματική Διοίκηση** σελ. 171), από το 1689 οργανώθηκε το λογιστήριο του τζιζγιέ (κεφαλικού φόρου). Έτσι κατασκευάστηκαν ειδικές σφραγίδες για κάθε μια από τις 3 κοινωνικές τάξεις (άνωτερη, μέση και κατώτερη) και ο φορολογούμενος που πλήρωνε τον κεφαλικό φόρο έπαιρνε κατάλληλο δημόσιο έγγραφο. Ο λαός το έγγραφο αυτό το ονόμαζε **χαρατζοχάρτι**. Το δελτίο αυτό πληρωμής του κεφαλικού φόρου έπρεπε να το έχει μαζί του ο υπόχρεος για καταβολή και αναγράφονταν σ' αυτό: το όνομα του λογιστή του κεφαλικού φόρου, του αρχιθησαυροφύλακα και του πλειοδότη της εισπραξής της φορολογίας, η χρονολογία, η κοινωνική τάξη και το όνομα του υπόχρεου για καταβολή.

⁵³ **Ύπεργα**, εργαλεία, εδώ βοηθητικά για το ψήσιμο.

Στο λογαριασμό του Σεπτεμβρίου 1769 αναγράφεται ότι πλήρωσε 240 άσπρα για δευτέρι και ίσιασμα <στο χωράφι με> τον κρόκο⁵⁴ και στο λογαριασμό του Απριλίου 1766 ότι πλήρωσε 200 άσπρα για βαμβακόσπορο, τον οποίο έσπειρε. Ο κρόκος στη Χώρα καλλιεργούνταν στα αντικρύ της εκκλησιάς του Αγίου Ιωάννου χωράφια, (648) που φέρουν το όνομα «κροκοχώραφα», και το βαμβάκι στον τόπο που φέρει το όνομα «βαμβακιές». Στο λογαριασμό του Οκτωβρίου 1765 αναγράφει ότι δια το κουρμπάνι του Αγίου Δημητρίου, το οποίο ήταν οκάδες 14, επλήρωσε 168 άσπρα. Καφέν, φαίνεται, δεν ξόδευαν, γιατί δεν αναφέρει πουθενά, ζάχαρη σπάνια μεταχειρίζονταν και αυτή ήταν πετροζάχαρη. Πολύ λινάρι αγόραζαν, για να υφάνουν τα ασπρόρουχα. Το λινάρι στη Χώρα πωλούνταν στο χάνι, που σήμερα είναι το σπίτι του Αναστασίου Σπύρου. Εκεί έρχονταν από το Βελβεντό οι λιναρτζήδες και εκεί το πωλούσαν, γιατί είχε και την απάνω πόρτα, από την οποία μπορούσαν να συχνάζουν και οι γυναίκες, χωρίς <να> γίνονται αντιληπτές στον κόσμο του παζαριού. Η παράδοση αναφέρει ότι οι λιναρτζήδες έτρωγαν ψωμί από αλεύρι που ήταν από κεχρί και για προσφάγι αγόραζαν από τους φούρνους σιμίτια και με αυτά έτρωγαν το άνοστο ψωμί τους.

Για φωτισμό μεταχειρίζονταν 3 είδη, το δαδί, το λάδι, που έκαιαν στο λυχνάρι, και τα σπαρματσέτα. Τα σπαρματσέτα οι ευημερούντες τα έκαμναν, δεν τα αγόραζαν από τους παντοπώλες. Αγόραζαν αζούγκι (λίπος), το έδιδαν σε ειδικούς τεχνίτες και αυτοί το έκαμναν αζουγκοκέρια.

Ότι ο Ιωάννης ήτο σε καλή οικονομική κατάσταση φαίνεται και από την κηδεία που έκαμε στον πατέρα του, που απόθανε στα 1785 7/μβρίου 25, ξημερώνοντας το Σάββατο. Τον κήδευσε με τον αρχιερέα, που του πήρε 50 άσπρα. Το άσπρο ήταν η κατώτερη νομισματική μονάδα της Τουρκίας. 3 άσπρα ισοδυναμούσαν με έναν παρά. Με ένα άσπρο μπορούσε κανένας να αγοράσει 3-4 πράγματα από το μπακάλη. Η ευπορία του Ιωάννου φαίνεται και από τα προϊόντα των αμπελοχωραφιών. Στα 1772 έβγαλε (649) 100 φορτιά σταφύλια. Στα 1774 έβγαλε 139 φορτιά. Στα 1775 έβγαλε 60 φορτιά, στα 1783 έβγαλε 264 φορτιά, στα 1773 μονάχα 91 φορτιά.

Από τα χωράφια στα	1771	έσπειρε ταγάρια	89	πήρε	293	ταγάρια
	1772	»	»	91	»	203
	1773	»	»	90	»	201
	1774	»	»	95	»	182
	1782	»	»	124	»	436

Για τούτο και ζούσαν μια ζωή ευχάριστη, ζωή με διασκεδάσεις, με ζιαφέτια⁵⁵, που τα 'λεγαν τρυφερίτσια. Στους λογαριασμούς του Ιωάννου αναφέρε-

⁵⁴ **Ίσιασμα**, το σβάρνισμα του χωραφιού, ώστε η επιφάνειά του να γίνει επίπεδη.

Δευτέρι> **δευτέρισμα**, το σκάψιμο που γίνεται με τσάπα επιφανειακά και απαλλάσσει το φυτό από τα ζιζάνια και τα αγριόχορτα.

⁵⁵ **Ζιαφέτι**, φαγοπότι.

ται και αλλού αλλά και στο λογαριασμό του Ιουνίου 1768 ένα κριάρι 12 οκάδες για τα τρυφερίτσια.

Η Δουκαΐνη ήταν από την οικογένεια Πάικου⁵⁶. Αυτού ο δισέγγονος την εποχή μας ζει στις Αθήνας και είναι έμπορος καπνών. Ο πατέρας του ομολόγησεν ότι κατάγονταν από τη Σιάτιστα και ότι έμεναν και στη Θεσσαλονίκη. Τον δισέγγονο γνώρισε ο μ<ακαρίτης> Βασίλειος Βάρδας, καπνέμπορος, ο οποίος και μου έδωσε τις πληροφορίες αυτές.

Το βιβλίο από το οποίο έχω αρυσθεί όσα έχω γράψει για τον Ιωάννη Θεοδώρου το χρεωστώ στην ευγενή φροντίδα του απογόνου της οικογενείας Νεράντζη καθηγητού των Φυσικών Βασιλείου Ναούμ Νεράντζη, ο οποίος είχε την καλοσύνην να μου το δανείσει για λίγες μέρες. Λυπούμαι που δεν είμαι σε θέση να μηκύνω περισσότερο τον λόγο, για να φανεί της οικογενείας Θεοδώρου ως και της οικογενείας Πάικου η μεγάλη περιουσία, ο πλούτος, η πολυτέλεια και η μεγαλοπρέπεια, που βρίσκονταν σ' αυτές (που είχαν αυτές) και ταύτα στα 1700. (650)

«Γράμμα συνεταιρικό»

Τρεις σύντροφοι εμπορευόμενοι δημιουργούν μια «συντροφία» = εταιρεία. Αναφέρονται τα μέλη της συντροφίας, το κεφάλαιο του καθενός, το εμπόρευμα (που ήταν ο κρόκος και νήμα), τα έξοδα για την αγορά και καλλιέργεια του κρόκου, πόσα χρήματα έμειναν για τη στράτα (το ταξίδι) και το τελωνείο και η συμφωνία για την εξ ίσου εις τρία μοιρασιά του κέρδους.

Την πώληση ανέλαβαν ο Θεόδωρος Νεράντζης και ο Γιακουμής Πάικος

«Δια του παρόντος γράμματος φανερώνομεν ημείς οι υποκάτωθεν γεγραμμένοι ότι εγώ ο Θεόδωρος Νεράντζης, ο Γιακουμής Πάικος και Νεράντζης Πανταζή Ιωάννου το πως εκάμαμε συντροφία οι τρεις μας και εβάλαμε εγώ ο Θεόδωρος άσπρα 86.240 (= ογδόντα εξ χιλιάδες και διακόσια σαράντα), ο Γιακουμής άσπρα 86.539 (= ήτοι ογδόντα εξ χιλιάδες και πεντακόσια τριάντα εννέα) και ο Νεράντζης 81.361 (= ήτοι ογδόντα μια χιλιάδες και τριακόσια εξήντα ένα άσπρα) μαζί με τη μεριά το νήμα, με τα οποία άσπρα εψουνίσαμε κρόκον οκάδες εκατόν πενήντα (= 150) οκάδες, ως φαίνεται εις το κατάστιχον, που είναι εις το μαγαζί το τι εβάλαμε ως άνωθεν και τι εκόστισεν έως πού τον εκάμαμε και τον εδώσαμε μεριές τρεις και τι άσπρα μας έμειναν δια τα έξοδα της στράτας και γιουμπρούκια: του θεού θελοντος πηγαίνω εγώ ο Θεόδωρος και ο Γιακουμής να τον πωλήσωμε και ό,τι διάφορον μας ήθελε χαρίση ο Κύριος τόσον από τον κρόκον όσον και από την μεριάν το νήμα να τον μοιράζωμεν οι

⁵⁶ Με την οικογένεια Πάικου έχει ασχοληθεί ο Ευάγγελος Χεκίμογλου στο συλλογικό έργο: **Ιστορία της επιχειρηματικότητας στη Θεσσαλονίκη**, τόμος Β' (ημίτομος Β'1).

τρεις από ίσια. Ομοίως ο θεός μην το δώση και ζημίαν· και δια φανέρωσιν της αληθείας έγεινε το παρόν και βεβαιώνομεν.

1737 Δεκεμβρίου 10 Σιάτιστα

Θεόδωρος Νεράντζης βεβαιώνω

Γιακουμής Πάικος βεβαιώνω

Νεράντζης Πανταζής βεβαιώνω⁵⁷»

Σημ. συγγρ. Μεριά = μισό φορτίο = οκ. 50 - Ψουνίσαμε = αγοράσαμε

-Στράτα = δρόμος - Γιουμπρούκι = τελώνιο (*τελωνείο*), -Διάφορο = κέρδος (651)

19. Εμπορικός οίκος Μιχαήλ Ζυγούρη και Γεωργίου Νιόπλιου⁵⁸

Ο οίκος αυτός εξασκούσεν (*ασκούσε*) εσωτερικό και εξωτερικό [εμπόριο] μεταξύ Σιατίστης και Βιέννης στα τέλη της 18^{ης} και στις αρχές της 19^{ης} εκατονταετηρίδας και συναλλάσσονταν σύμφωνα με σημείωμα λαβείν τους με εμπόρους των Βιτωλίων, της Θεσσαλονίκης, Περλεπέ, Τζουμαγιάς, Κιουστεντίλ⁵⁹, Δούπνιτς⁶⁰, Σερρών, Κοζάνης, Τρικάλων κ.λπ. Τα εμπορεύματά τους από την Ευρώπη στη Σιάτιστα έρχονταν με καρβάνια από καμήλους, τα οποία <καραβάνια> εκτείνονταν από τα Τσισμέδια έως την οικία του Ζυγούρη. Από τον συνεταιρισμό Ζυγούρη Νιόπλιου είχαν εισαχθεί στη Σιάτιστα τα πιο βαρύτιμα κοσμήματα, έπιπλα και σκευή πολυτελείας, που σώζονταν ως κειμήλια οικογενειακά έως την εποχή της κατοχής από τους Γερμανο- Ιταλούς, οι οποίοι άλλα μεν παρέλαβαν μαζί τους, άλλα δε έχουν καταστρέψει, γιατί τους ήταν αδύνατο να τα συμπαράλάβουν.

Του συνεταιρισμού Ζυγούρη-Νιόπλιου σώζεται μπιλάντζο⁶¹ (ισολογισμός) οκτασέλιδο, κλεισμένο την 1 Ιουνίου 1812 στη Βιέννη, όπου είχε την έδρα του <ο συνεταιρισμός>, υπογραμμένο από τους Δημήτριον Χ' Μιχαήλ, Μάρκον Δημητρίου και Νικόλαον Χατζή - Μιχαήλ, οι οποίοι μαρτυρούν το ίσον, απα-

⁵⁷ Το όνομα **Γιακουμής Πάικου** εμφανίζεται σε εγγραφή του Κώδικα Ζωσιμά το Νοέμβριο του 1726 (Καλινδέρη Μιχαήλ, **Ο Κώδιξ της Μητροπόλεως Σισανίου και Σιατίστης (1686-)**, σελ. 107). Βλέπε και Ευ. Χεκίμογλου, **Ο θρύλος μιας οικογένειας**, εφημερίδα **Τύπος της Κυριακής**, 10/3/2002.

⁵⁸ Σχετική με την κοινωνική παρουσία των Γ. Νιόπλιου και Μ. Ζυγούρη είναι η αναγραφή τους σε καταλόγους αφιερωτών και συνδρομητών του ιερού ναού του Αγίου Γεωργίου Βιέννης το 1807 και 1810 με σημαντικά ποσά, (Μητροπολίτη Ευστρατιάδη Σωφρόνιου, **Ο εν Βιέννη Ναός του Αγίου Γεωργίου και η Κοινότης των Ελλήνων Οθωμανών υπηκόων**, Εν Αλεξανδρεία 1912, σελ. 53 και 89). Στο κείμενο του Φ.Ζ. εναλλάσσονται οι γραφές «Νεόπλιος» και «Νιόπλιος».

⁵⁹ **Κιουστεντίλ**, πόλη της Δυτικής Βουλγαρίας, 80 χιλιόμετρα ΝΔ. της Σόφιας.

⁶⁰ **Δούπνιτσα**, πόλη της Δυτικής Βουλγαρίας στην επαρχία Κιουστεντίλ, 65 χιλιόμετρα νότια της Σόφιας.

⁶¹ Το μπιλάντζο αυτό εσώζετο στα χρόνια του Φ.Ζ., σήμερα δεν υπάρχει στο αρχείο του.

ράλλακτον ως (όπως) το καθολικό⁶² αυτού. Στο μπιλάντζο αυτό αναφέρονται τα χρέη και τα κεφάλαια των συνεταίρων. Τα κεφάλαιά τους ανέρχονταν σε γρόσια 129.242 και 20 π^ς <=παράδες>⁶³. (652)

Δεν μπορώ δυστυχώς να αναγράψω λεπτομέρειες του μπιλάντζου αυτού, γιατί είναι εφθαρμένο σε (στα) περισσότερα μέρη.

Σχετικά με το συνεταιρισμό σώζεται μονόφυλλη απάντηση των αιρετών κριτών Ιωαννίνων στον Αλή πασιά και ανταπάντηση του Αλή στους αιρετούς κριτές σχετικά με την αίτηση της Σιατιστινής Κώσταινας Πάντου, που αναγκάστηκε να αποτανθεί στον Αλή πασιά, για να αναγκάσει το Νιόπλιο να της πληρώσει το λαβείν της, που είχε να λάβει από το συνεταιρισμό Ζυγούρη - Νιόπλιου και το οποίο ο Νιόπλιος αρνούνταν να πληρώσει, γιατί προφασίζονταν ότι το χρεωστικό που είχε σε (στα) χέρια της η Κώσταινα δεν ήταν υπογραμμένο σύμφωνα με τους όρους που ορίζονταν στα συνεταιρικά έγγραφα και χαρακτήριζε το χρέος ως ατομικό χρέος του Ζυγούρη, ο οποίος είχε αποθάνει ξαφνικά στο δρόμο γυρίζοντας από το ταξίδι στην Ευρώπη.

Τα έγγραφα αυτά έχουν ως ακολούθως:

« Υψηλότατε και πολυχρονημένε ντεβλετιού⁶⁴,

Την υψηλότητά σας σκλαβικώς προσκυνούμε και φιλούμε τα ίχνη των ποδών σας. Κατά το υψηλό σας μπουγιουρντί εθεωρήσαμε την διαφοράν της Κώσταινας Πάντου Σιατιστινής, όπου έχει με τον Γεώργιον Νιόπλιου, χωριανόν της. Αυτή ζητεί για μίαν ομολογίαν⁶⁵ του Μιχαήλ Ζυγούρη, συντρόφου του Νιόπλιου, με υπογραφήν «Μιχαήλ Ζυγούρης και συντροφία» γρ. 3325 και τα θέλει από τον Νιόπλιον ως σύντροφον, και, επειδή της έδωκε μέρος, να της πληρώση και τα λοιπά με το διάφορό⁶⁶ τους. – Ο δε Νιόπλιος εναντιούται (653) μη δεχόμενος χρέος συντροφικόν με υπογραφήν «Μιχαήλ Ζυγούρη και συντροφία», όντας η διωρισμένη από τα συντροφικά τους γράμματα υπογραφή «Μιχαήλ Ζυγούρης και Νιόπλιος» και λέγει ότι αυτό το χρέος είνε δι' άλλην μυστικήν του Ζυγούρη συντροφίαν....ημείς εν καθαρώ συνειδότι καιακριβώς εξετάσαντες εύρομεν δίκαιον, ότι αγκαλά και ο Νιόπλιος δεν υποχρεούται κατά τους κανόνας του εμπορίου με άλλο όνομα έξω από το διω-

⁶² Καθολικό, το σημαντικότερο από τα τρία κατάστιχα που τηρούσε ένα εμπορικό κατάστημα (Πρόχειρο, Καθημερινό, Καθολικό). Σχετικό θέμα στο **Παράρτημα, § 13. «Κατάστιχα της πραγματείας», τα βιβλία που κρατεί ένα «εμπορικό».**

⁶³ Στο κείμενο του Φ.Ζ.: . Το σύμβολο σημαίνει «παράς», Λιατα Ε., **Η κυκλοφορία των νομισμάτων στον ελληνικό χώρο, 15^{ος}-19^{ος} αι.**, σελ. 309.

⁶⁴ Σε παρόμοιο έγγραφο της ίδιας εποχής, που βρήκαμε στο βιβλίο του Γεωργίου Παπαγεωργίου **Ο Εκσυγχρονισμός του Έλληνα Πραγματευτή σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα**, στις σελίδες 53-55, η προσφώνηση είναι του τύπου: «Υψηλότατε και πολυχρονημένε ντοβλετλή Μουχτάρ Πασιά Εφέντη μας...».

⁶⁵ **Ομολογία**, εδώ, έγγραφο αναγνωρίσεως χρέους.

⁶⁶ **Το διάφορό τους** (διαφόρητα παρακάτω), ο τόκος χρημάτων.

ρισμένο εις τη συντροφιά τους, ούτε διατί έδωκε μέρος, να πληρώση το όλον μη έχοντας τζιραρισμένην⁶⁷ την ομολογίαν, αλλά δια το να εύρομεν εις το κατάστιχον του αποθανόντος Ζυγούρη, όπου πέρασε τον συντροφικόν λογαριασμόν εις το φύλλον 29, ανοικτόν αυτό το χρέος – η μεν Κόταινα Μπάντου να πληρωθή τα όσα μένει να λαμβάνη με τα κατά καιρόν διαφόρητα προς δέκα τα εκατόν το χρόνο, όπου γίνονται έως σήμερον ως κατωτέρω γρ. 3105:15, τα μεν ήμιση γρ. 1552:28 από τον Γ. Νιόπλιον, τα δε άλλα ήμιση 1552:27 από τους κληρονόμους Μ. Ζυγούρη και να εξοφλήση. Αυτοί δε, ο Νιόπλιος και οι κληρονόμοι Ζυγούρη, ως σύντροφοι έχουν το ελεύθερον να λογαριαστούν περί τούτου αναμεταξύ τους και να ερευνήσουν περί διαφοράς της υπογραφής και περί άλλης συντροφιάς.- Ούτως ημείς εύρομεν εύλογον η δε απόφασίς μας στέκει εις το υψηλόν χρέος σας.

20 Απριλίου <1>819 Ιωάννινα.

Η Κόταινα μπάντου με τα παιδιά της να λάβη

1813 Ιαν. 1 κατά το γράμμα και κατάστιχον Μ. Ζυγούρη	γρ. 3325
1819 Απρ. 20 διάφορον εις τ' άνωθεν έως σήμερον 10% <έτη> εξ και μην. 3	γρ. 2078:5 γρ. 5403:5
Κατεβαίνομε τα κατά καιρούς δομένα με τα διαφόρετά τους, καθώς συμφωνούν και τα δυο μέρη τα λογάρισαν.	γρ. 2297:30
	γρ. 3105: 15

(654)

να πληρώση ο Γεώργιος Νιόπλιος τα μισά γρ. 1552:28

να πληρώσουν οι κληρονόμοι Ζυγούρη γρ. 1552:27

γρ.: 3105:15

Της Υψηλότητός σας ταπεινοί σκλάβοι

Σταύρος Ιωάννου /Κωνσταντίνος Αθανασίου /Νικόλαος Μίχου

Μουχτάρεφέντη μας <;> Σφραγίδα

Ίσον επί αποφάσεως

.....μας αιρετοί κριταί Σταύρε Ιωάννου και Κωνστ. Αθανασίου και Νικόλα Μίχου, σας φανερώνω ότι με την απόφασι της Κώταινας Μπάντου, όπου διαφέρεται με τον Νιόπλιον δια τα άσπρα της ομολογίας με υπογραφή «Μ. Ζυγούρη και Συντροφιά», είδα να υποχρεώνετε τον Νιόπλιον μόνον τα ήμιση να πληρώση, τα δε άλλα ήμιση να τα πληρώσουν οι κληρονόμοι Ζυγούρη, με λόγον ότι η ομολογία είνε με υπογραφή Μ. Ζυγούρη και συντροφιά και όχι με Μ.

⁶⁷ Τζιραρισμένην, οπισθογραφημένη (οπισθογραφώ= παραχωρώ έναν τίτλο ή δίνω εντολή είσπραξής του υπογράφοντας στο πίσω μέρος του εγγράφου κυριότητος).

Ζυγούρη και Νιόπλιου και ότι δι' αυτό τον υποχρεώνετε με το να εύρετε ανοικτό το χρέος αυτό εις το κατάστιχον Ζυγούρη των συντροφικών λογαριασμών τους...εις το οποίον δικαιολογείται η Κώταινα λέγουσα- «μαντάμ ευρέθη εις το κατάστιχον το χρέος αζήτητον, διατί οι αιρετοί κριταί να υποχρεώνουν το Νιόπλιο μόνο το ήμισι να πληρώση; Και αν κατά τους κανόνες του εμπορίου δεν υποχρεώνεται, γιατί να υποχρεωθή να πληρώση τα ήμισι; Και αν αυτό δεν το εγνώριζε για χρέος του ο Νιόπλιος, γιατί έκαμε (655) αρχήν και της έδωκε μέρος; Με αυτό βεβαιώνεται ότι το εδέχθη δια χρέος του και με τι λόγον σεις οι αιρετοί κριταί το αναιρείτε, ενώ ο Νιόπλιος το βεβαιώνει αναντιρρήτως δια χρέος του, αφού έκαμεν αρχήν και της έδωκεν απέναντι της ομολογίας; Και να μου δώσητε λόγον εγγράφως δι' όλα αυτά.

Υγιαίνετε, 1819

Μαΐου 9,

υπογραφή».

Συνεχιστές του οίκου Ζυγούρη αναδείχτηκαν ο Δημήτριος Ζυγούρης ή Χατζημιχαήλ του Γεωργίου, ο οποίος εμπορεύονταν στη Σερβία, στην πόλη Σεμέντρα⁶⁸, και ύστερα από το θάνατο αυτού οι υιοί του⁶⁹ Πέτρος και Αγάθων, οι οποίοι επέστρεψαν στη Σιάτιστα, άκουσαν εκεί τα μαθήματα του Δημοτικού Σχολείου και των τάξεων της Ελληνικής Σχολής και έπειτα, επειδή διψούσαν ανώτερη μόρφωση, μετέβησαν στην Ευρώπη, άκουσαν εμπορικά μαθήματα σε μια Εμπορική Σχολή κοντά στην Τεργέστη και κατόπιν τους πήρε κοντά του ο θείος τους Θεόδωρος Μουσταφάς⁷⁰. Επειδή δε ήταν νέοι με όρεξη να δράσουν, δεν εβράδυναν να διοργανώσουν ιδική τους εργασία με την επωνυμία Der Brüder Zygoures στη Λειψία, όπου ειργάζονταν και ο θείος τους. Ο Πέτρος απέθανεν πρόωρα αφήσας υιόν (κι άφησε γιο) ονόματι Φαίδωνα. Ο Αγάθων εξακολούθησε τις ίδιες επιχειρήσεις με τα γουναρικά και δέρματα, τις οποίες μάλιστα και είχεν επεκτείνει με άνοιγμα γραφείου και στη Σόφια της Βουλγαρίας, έχοντας βοηθό και τον υιό του Κλέωνα έως το θάνατό του, που έγινε (επήλθε) στα 1939. (658)

Ο Γεώργιος Νιόπλιος, αν και είχε συνεταιρισμό με τον Μ. Ζυγούρη, είχε συνάψει και με το Δημήτριο Βζιβζή⁷¹ συνεταιρισμό για τέσσερα χρόνια. Ο συ-

⁶⁸ Σεμέντρα, η Σεμέντρια ή Σμεντέροβο, πόλη της Σερβίας, ΝΑ. του Βελιγραδίου.

⁶⁹ Στη σελ. χειρ. 664 δείτε ταξινομημένες τις πληροφορίες για τα μέλη της οικογένειας Ζυγούρη.

⁷⁰ Στη σελ. χειρ. 605 αναφέρθηκε θείος ο Γεώργιος Δ. Μουσταφάς, που είναι και το ορθό. Στον **Εκλογικό Κατάλογο Υποδιοικήσεως Ανασελίτσης 1915** συναντούμε τις εγγραφές: Ζυγούρης Πέτρος Δημητρίου, έτος γέννησης 1854, Ζυγούρης Αγάθων Δημητρίου, έτος γέννησης 1863. Στο βιβλίο του Θεόδωρου Χ. Φλωρά **Πρώτα στοιχεία σωματολογίας του ανθρώπου**, εν Λειψία 1882, αναγράφεται ως συνδρομητής «εκ Λειψίας» ο Πέτρος Δ. Ζυγούρη, Σιατιστεύς.

⁷¹ Το επώνυμο Βζιβζής το βρήκαμε σε διάφορα κείμενα, όπως: (1) **Λάζαρος Γ.Δ. Βζηβζής** το 1861 στους συνδρομητές του βιβλίου του Δημητρίου Αργυριάδη **Η Αυρηλιανή παρθένος**, του Γερμανού ποιητού Φρ. Σίλλερ, με την ένδειξη: από Βελιγράδι, (2) το

νεταιρισμός αυτός αρχινούσε από την α' 8/βρίου (την 1^η Οκτωβρίου) 1815 και κατάθεσαν κεφάλαια 5600 γρόσια. Οι όροι του συνεταιρισμού ορίζονται με έγγραφο συνεταιρικό, που αποτελείται από άρθρα εννέα. Αυτά έχομεν αρυσθεί (αντλήσει) από το αρχείο του Γ. Παπαθεοδώρου.

[19^α. Αιρετοί κριτές

Η παράδοση αναφέρει ότι τα παλαιότερα χρόνια σπάνια παραπέμπονταν υποθέσεις των χριστιανών στα τούρκικα δικαστήρια· συνήθως οι διαφορές των χριστιανών λύνονταν από ένα είδος επιτοπίων δικαστηρίων, που τα αποτελούσαν χριστιανοί δικασταί, που εκλέγονταν από τους κατοίκους εκάστης πόλεως, κωμοπόλεως και χωρίου και λέγονταν «αιρετοί κριταί»⁷² ή άλλως «η Δωδεκάδα». Το σύστημα αυτό το υποστήριζε και ο Αλή πασιάς, όπως φαίνεται από τα παραπάνω έγγραφα, επιτρέποντας έτσι την αυτοδιοίκηση των χριστιανών, για να τους κολακεύσει και <να> τους έχει με το μέρος του. Η απόφαση των δικαστηρίων αυτών, <της Δωδεκάδας>, είχε μεγάλη ισχύ. Εκείνοι που διαφέρονταν (είχαν τη διαφορά) ήταν υποχρεωμένοι να πράξουν σύμφωνα με αυτήν. Η παράδοση μας αναφέρει ότι τόση ήταν η ισχύς των αιρετών κριτών, που (656) επέβαλλαν πάσαν τιμωρίαν που έκριναν αρμόζουσας, ακόμη και τον θάνατον.

Η παράδοση μας διέσωσε για τους αιρετούς της Σιάτιστας τα ακόλουθα σχετικά με την ισχύν τους. Κάποτε, σύμφωνα με την εισήγηση ενός μέλους της Δωδεκάδας, είχαν επιβληθεί εις κάποιον Σιατιστινό ως ποινή ο θάνατος και συνεπώς ο καταδικασθείς κρεμάστηκε στην ιτιά που ήταν στην αγορά και σήμερα εξέλιπε. Εκείνος που έκαμε την εισήγηση της ποινής λέγονταν Κ. και είχε την κατοικία του εκεί όπου σήμερα έχει ανεγερθεί η οικία των αδελφών Χ. Τ. Η ποινή του θανάτου έκαμε λυπηρή εντύπωση στους κατοίκους, που την χαρακτήρισαν ως πολύ σκληρή και απάνθρωπη· και τούτο εκδηλώθηκε με ό,τι έκαμε την ακόλουθη νύχτα ο ΚΔ., άνθρωπος έξυπνος και κοσμογυρισμένος, που είχε την κατοικία του άντικρυ από το Μετόχι, όπου γίνονταν οι συνεδριάσεις της Δωδεκάδας. Στον τόπο όπου ήταν η κατοικία του ΚΔ. σήμερα είναι κτισμένη η οικία του Κώτσιου Πρώιου και στον τόπο που ήταν το Μετόχι σήμερα είναι κτισμένο το σπίτι του Ιωάννου Πασιώτα. Λοιπόν, ο ΚΔ. τη νύχτα πήγε στο Με-

1864 ο **Βζιβζής Λούτσιας** είναι έφορος των Σχολείων της Σιάτιστας, βλέπε Δάρδα Α., **Ίδρυση και λειτουργία του Τραμπαντζείου Γυμνασίου Σιατίστης με την εποπτεία της εκκλησίας**, σελ. 35, (3) στον **Εκλογικό Κατάλογο Υποδιοικήσεως Ανασελίτσης 1915** αναγράφεται: **Βζιβζής Ιωάννης Γεωργίου**, γεννημένος το 1885.

⁷² Ο Φ.Ζ. από τη φράση του: «στα παραπάνω έγγραφα» φαίνεται ότι συγχέει τους δυο θεσμούς που εμφανίζονται με το ίδιο όνομα: «αιρετοί κριτές». Οι αιρετοί κριτές στην περίπτωση της Κώσταινας Μπάντου εκλέγονταν διαφορετικά και είχαν δικαιοδοσία άλλη από εκείνη της «Δωδεκάδας», βλέπε **Παράρτημα, § 10. Ελληνικές Κοινότητες...**

τόχι, που δεν κάθονταν κανένας, και έκαμε τα σκίτσα των κριτών στους τοίχους και το σκίτσο του θύματος που έφερνε μια θηλιά σχοινιού στο λαιμό. Επειδή όμως γνώριζεν ο ΚΔ. ότι την επομένη θα τον εξήτει (*αναζητούσε*) η «Δωδεκάδα» και άμα τον (657) ανακάλυπτε θα του επέβαλε την ποινή που θα έκριναν οι κριτές αρμόζουσας και ενδέχονταν να έκριναν ως μόνην κατάλληλη τον θάνατόν του, για να κρατήσουν το γόητρό τους απέναντι στο λαό, πολύ πρωί την ακόλουθη μέρα έφυγεν από την Σιάτιστα και ήλθε στην Κωνσταντινούπολη, όπου βρίσκονταν σε ασφάλεια.]

20. Το φαινόμενο της διασποράς των κατοίκων της Σιάτιστας

Όπως σε κάθε τόπο, έτσι και στη Σιάτιστα έχουν αναφανεί, όπως είδαμε σε προηγούμενα κεφάλαια, άνδρες που ήταν οι εκπρόσωποι της εποχής τους, με κλίσεις και κατευθύνσεις που δείχνουν την κίνηση και τις επιθυμίες, την προσπάθεια και τις ελπίδες της εποχής τους. Μα η Σιάτιστα έπαθεν από πληθωρισμόν τοιούτων ανδρών (*είχε πλήθος από τέτοιους άνδρες*) και τούτο, κατά την ταπεινή μου γνώμη, χρεωστέεται στην αναγκαστική αποδημία σε ξένους τόπους περισσότερο πολιτισμένους. Οι κεντρικές πόλεις της Δυτικής και Ανατολικής Ευρώπης, της Βαλκανικής και της Αμερικής, αφότου άρχισεν η εκεί μετανάστευση, φιλοξένησαν και φιλοξενούν Σιατιστινούς λογίους και εμπόρους. Τα σιατιστινά караβάνια διέσχιζαν τη Σερβία, τη Ρουμανία ή την Αλβανία και (*με προορισμό*) τη Βενετία, έρχονταν στα εμπορικά κέντρα της Ευρώπης, μετάφερναν εκεί προϊόντα του τόπου τους και από κει (659) πάλι παραλάβαιναν διάφορα εμπορεύματα, με τα οποία εφοδίαζαν τα ελληνικά κέντρα, που βρίσκονταν στην κυριαρχία της Τουρκίας, <π.χ.> τη Θεσσαλονίκη, τα Σέρρας, το Μοναστήριο, την Τσιαρίτσανη κ.λπ. δείχνοντας τη δραστηριότητά τους και το εμπορικό τους πνεύμα. Εμπορικοί οίκοι Σιατιστινών ειργάζονταν εύφημα σε διάφορες πρωτεύουσες πόλεις της Ευρώπης. Όποιος δυσπιστεί ας ανατρέξει σ' αυτές και ας αναδιφήσει τα αρχεία των εμπορικών οίκων, προ πάντων της Βιέννης, της Λειψίας και της Τεργέστης, του Σεμλίνου και της Βενετίας, και θέλει πεισθεί για την αλήθεια των γραφομένων. Και μια επίσκεψη και επισταμένη μελέτη των σχετικών στοιχείων στη Σιάτιστα δεν θα είναι ματαιοπονία, εάν είναι αληθές ότι κάθε πνευματικό ή τεχνικό δημιούργημα δείχνει τον βαθμό του πολιτισμού ενός τόπου. Τα σπίτια της Σιάτιστας δείχνουν την κίνηση και τον πλούτο των κατοίκων της, από το περίσσευμα του οποίου δαπανούσαν αλύπητα (*αφειδώς*), αρκεί να κατόρθωναν να επιτύχουν την ευμάρεια και πολυτέλεια, την μεταφορά και απόκτηση ενός, έτσι να πούμε, κομματιού του τόπου που (*όπου*) έζησαν και επλούτησαν. Σπίτι που άρχισε να κτίζεται στα 1752, τέλειωσε [μόλις] στα 1757. Το σπίτι της Κυριάκου (Κ.Τζιουρά) άρχισε να χτίζεται στα 1717 και τελείωσε στα 1737. Θα εύρει, λοιπόν, ο επισκέπτης τέχνης δημιουργήματα άξια ιδιαίτερης μελέτης, που κινούν και σήμερα, ύστερα από την τόσην πρόοδο των μέσων της τέχνης, τον θαυμασμό των ειδικών. Αλλά και

πνευματικά δημιουργήματα θα συναντήσει όχι ολίγα. Θα αναγράψει τα ονόματα και τη δράση πολλών ανδρών, που έχουν σπουδαία επιδράσει στην πρόοδο και ανάπτυξη του πολιτισμού, διάνοιες που έχουν διαπρέψει σε (660) όλες τις εκφάνσεις της ζωής, προικισμένες με κοινωνικές, εμπορικές, ηθικές, εθνικές και πνευματικές δυναμικότητες, χάρις στις οποίες αναδείχτηκαν παράγοντες του πολιτισμού του τόπου, όπου έτυχε να ζουν. Αυτοί, όσο κι αν θελήσει κανείς, είτε από αδιαφορία για το παρελθόν, είτε από αμέλεια, να τους αποσιωπήσει και να τους παραδώσει σε λήθη, άθελα ξεπροβάλλουν μπροστά μας. Μια διήγηση ενός γεροντάκου, μια έκδοση ενός ιστορικού βιβλίου, μια πολεμίστρα, που ορθώνεται μπροστά μας, ένα αρχαίο σπίτι, ένα έθιμο, μια λέξη ξενική, μια θερμή περιποίηση μιας φιλόξενης νοικοκυράς, μια ανάγνωση ενός αρχείου μιας αρχαίας οικογένειας θα μας ξετρυπώσει από το υποσυνείδητό μας τους άνδρες που έζησαν και έδρασαν στην ξενιτιά και άθελα θα αναγκαστούμε να φέρομε το λόγο στην εποχή εκείνη και στη δράση των τότε, δηλωτική της δυναμικότητας των Σιατιστινών του 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα, που χρεωστέεται στη φυσική τους ορμή και στην ανώτερη μόρφωση, που τους χάριζαν τα σχολεία της πατρίδας τους. (661)

21. Ο Θεόδωρος Χ. Φλωράς⁷³

Ο Θεόδωρος Χ. Φλωράς, γόνος της οικογενείας Φλωρά από τη Σιάτιστα, η οποία από ετών είχε εγκατασταθεί στην Κωνσταντινούπολη, εσπούδασεν ιατρός και έγινε αρχίατρος των Ανατολικών Σιδηροδρόμων και διέμενε μονίμως στην Κωνσταντινούπολη. Ο Φλωράς, εκτός από τα επαγγελματικά του καθήκοντα, καλλιεργούσε με πολύν ζήλο και τα γράμματα, ασχολούμενος σε

⁷³ Ο Θεόδωρος Χριστοδούλου Φλωράς (1862–1916) υπήρξε προσωπικότητα της εποχής του. Χαρακτηριστικό είναι το δημοσίευμα στο **Ημερολόγιο Σκόκου** το 1905, στη σελίδα 123, με τίτλο «**Φυσιογνωμία εκ του έξω ελληνισμού**», στις οποίες συμπεριλαμβάνεται και ο Θ. Χ. Φλωράς και αναπτύσσεται αξιολογότατο βιογραφικό σημείωμα και εργογραφία. Εντυπωσιακή η τελευταία παράγραφος του δημοσιεύματος: «.....Τω 1882-1883 εδημοσίευσεν σειράν άρθρων πρωτοτύπων και εν μεταφράσει, εις επιφυλλίδα της τεργεσταίας «Κλειούς», τα οποία, διά τε την καλλιέπειαν και την χάριν του ύφους, έδωσαν αφορμήν εις τον τότε ζώντα έτι σοφόν Γάλλον Γουσταύον Έιχθαλ να δημοσιεύση εν τη Revue την γνωστήν περισπούδαστον μελέτην περί παραδοχής της νέας ελληνικής γλώσσης ως γλώσσης επιστημονικής παγκοσμίου....».

Θεωρούμε υποχρέωσή μας να σημειώσουμε ότι εντοπίσαμε αυτό το άρθρο μέσω της παραπομπής που ο Γιώργος Λεκάκης παρέθετε σε άρθρο του με τίτλο: «**Ο Σιατιστινός αρχίατρος Θ. Χ. Φλωράς και πώς η ελληνική έγινε η παγκόσμιος επιστημονική γλώσσα**». Το άρθρο δημοσιεύθηκε αρχικά στην εφημερίδα «Εφημερίς», μηνιαία έκδοση του Μορφωτικού Πολιτιστικού Συλλόγου Σιάτιστας "Μαρκίδες Πούλιου", στο φύλλο του Ιανουαρίου 2009.

Όσα έργα του Θ. Χ. Φλωρά εντοπίσαμε μέσω διαδικτύου τα παραθέτουμε στο **Παράρτημα, § 27. Φλωράς Θεόδωρος, εργογραφία**.

(με) εκδόσεις μεταφράσεων ξένων έργων και σε (με) δημοσιεύσεις επιστημονικών πραγματειών στην «Κλειώ» της Λειψίας και σε άλλα περιοδικά. Μεταφράσεις του Φλωρά ήσαν: 1) «**Η χρήση του βίου**» του αγγλικού έργου του Lord John Lubbock-Bart<;>⁷⁴, το οποίο έχει επωνομασθεί «**Κοινωνικό Ευαγγέλιο**». 2) Τα ακόλουθα έργα του Αμερικανού Έμερσον: α) **Λόγια της ψυχής και της αγάπης**, στα 1910 στην Κωνσταντινούπολη, β) **Λόγια του κόσμου**, 1914 στις Αθήνας.<3> Σε διάφορα περιοδικά τα εξής: 1) **Ο χαρακτήρ**, 2) **Η αντιστάθμις**, 3) **Έργα και Ημέραι**, 4) **Οικιακή ζωή**, 5) **Κύκλοι**, 6) **Το Θάρος**, 7) **Πνευματικός νόμος**, 8) **Οι αντιπρόσωποι της ανθρωπότητας**. Εκ του γερμανικού δε εξέδωκεν «**Ανθρωπολογία**». Ο Φλωράς έχει αδελφήν ονόματι Θάλεια, η οποία εσπούδασε ζωγραφικήν και εξειλίχθη σε σημαίνουσαν καλλιτέχνηδα⁷⁵. (662)

22. Αργυριάδης Παύλος

Ο Αργυριάδης Παύλος υπήρξεν Έλληνα δημοσιογράφος και συγγραφέας καταγόμενος εκ Σιατίστης. *Εγεννήθη το 1849 και απέθανεν εν Παρισίοις το 1901. Τα πρώτα μαθήματα edιδάχθη εν Κωνσταντινουπόλει, κατόπιν δε εσπούδασεν εις Παρισίους, όπου έλαβε την γαλλικήν ιθαγένειαν. Επιδοθείς εις την πολιτικήν και την δημοσιογραφίαν, έλαβεν ενεργόν μέρος κατά την πολιορκίαν των Παρισίων επί του Γαλλογερμανικού πολέμου (1870-71), μετασχών της επαναστάσεως της Κομμούνας και γενόμενος μέλος του κεντρικού επαναστατικού κομιτάτου. Όταν απεκατεστάθη η τάξις και εγκαθιδρύθη ή δημοκρατία, ο Αργυριάδης έδρασεν ως οπαδός και μέλος του σοσιαλιστικού κόμματος, δημοσιογραφών και εκδίδων διάφορα κοινωνιολογικά έργα προς υποστήριξιν και διάδοσιν των αρχών του, αι οποίαι εν πολλοίς ήσαν αναρχικαί και άκρως αριστεραί (επαναστατικαί). Κατόπιν συνειργάσθη με τους εν Παρισίοις Ρώσσους μηδενιστάς, υποστηρίζας την διάδοσιν των σοσιαλιστικών ιδεών εις Ρωσσίαν. Εξέδιδε δε ο Αργυριάδης κατ' έτος επί μακρόν το περίφημον «**Ημερολόγιον του σοσιαλιστικού ζητήματος**», εις το οποίον εδημοσίευνε τας περί των πολιτικών και κοινωνικών ζητημάτων απόψεις του. Εις την διεθνή βιβλιογραφίαν αναφέρεται ως εις (έναν) εκ των πρωτεργατών της σοσιαλιστικής εν Ευρώπη κινήσεως. (Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ηλίου). (663).*

⁷⁴ **Lord John Lubbock** το όνομα στο εξώφυλλο του βιβλίου.

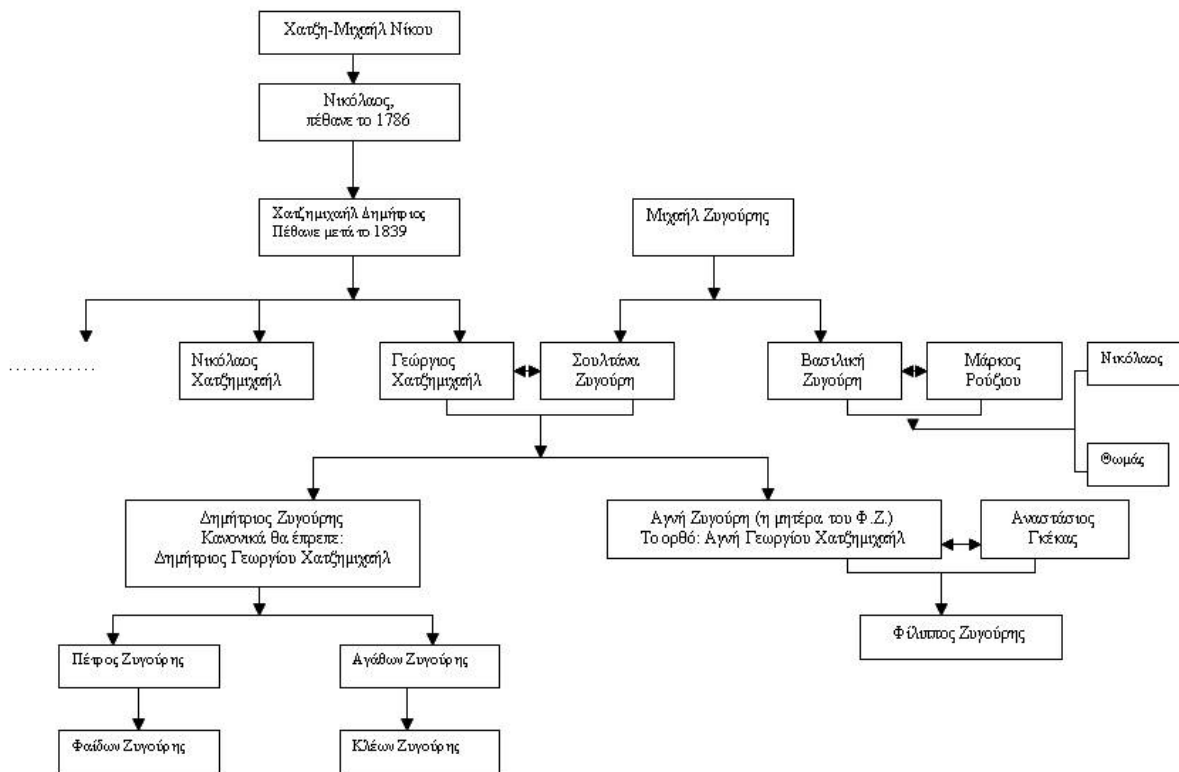
⁷⁵ Είναι η γνωστή ζωγράφος Θάλεια Φλωρά-Καραβία. (Σιατίστα, 1871–Αθήνα, 1960). Αποφοίτησε (1888) από το Ζάππειο Παρθεναγωγείο της Κωνσταντινούπολης, σπούδασε στο Μόναχο. Σχετικό αναλυτικό δημοσίευμα υπάρχει στη σελίδα Γ 37 του Λευκώματος **Σιατιστέων Μνήμη**.

23. Μάρκος Ρούζιου

Ο Μάρκος Ρούζιου γέννημα θρέμμα της Σιάτιστας, εμαθήτευσε στην Ελληνική Σχολή της Σιάτιστας. Ανήρ δραστηρίου χαρακτήρος απεδίημσε στη Σερβία, όπου πίστευεν ότι θα μπορούσε να εύρει ευκαιρίας για να ικανοποιήσει τις εμπορικές του δυναμικότητες (*ικανότητες, δυνατότητες*). Ελθών στη Σερβία εγκατεστάθη στη Σεμέντρα, όπου άρχισε να εργάζεται και, χάρις στο εμπορικόν του πνεύμα που τον διέκρινε, κατόρθωσε να αποκτήσει επίζηλη θέση μεταξύ του κόσμου του εμπορίου και να αναπτύξει τις εμπορικές του επιχειρήσεις σε βαθμό που του έφεραν ικανά κέρδη, τα οποία περιενέδυσσε με την αγορά (*επένδυσε στην αγοράν*) ακινήτων κτημάτων, τα οποία ύστερα από πολλά χρόνια οι υιοί του Νικόλαος και Θωμάς, που κατά πολλούς και διαφόρους τρόπους ειργάσθηκαν για το καλό της Σιάτιστας, επώλησαν, για να επεκτείνουν τις εμπορικές τους εργασίες στην πατρίδα τους. Ο Μάρκος συνεδέθη με την οικογένεια του Μιχαήλ Ζυγούρη, του οποίου την θυγατέρα έλαβεν <ως>σύζυγον. Στη Σεμένδρα ο Μάρκος προσέλαβε τον ανεψιόν του από την πλευρά της γυναικός του Δημήτριον, γνωστόν με το επώνυμο Ζυγούρης, από την πλευρά της μητρός του, και με το επώνυμον Χατζή – Μιχαήλ, από την πλευρά του πατρός του. Ο Δημήτριος ακολούθησε τα ίχνη του θείου του και απέκτησε υπόληψη μεταξύ των εμπόρων και μπόρεσε να αφήσει μετά θάνατον ικανήν περιουσίαν στους υιούς του Πέτρον και Αγάθωνα, δυνάμει της οποίας και τη μόρφωσή τους επεδίδωξαν και σε σπουδαίες εμπορικές επιχειρήσεις στη Λειψία εν καιρώ προέβησαν.(664)

24. Λογαριασμός της Ελληνικής ποτέ Σχολής Σιατίστης

Επειδή πολλές φορές ηγέρθηκε το ζήτημα της περιουσίας της Ελληνικής Σχολής μεταξύ των δύο κοινοτήτων (*συνοικιών*), Χώρας και Γερανείας, και έχει απειλήσει τη διάσπαση της ενότητας αυτών, έκρινα όχι άσκοπο να καταχωρίσω εδώ αντίγραφο λογαριασμού των εσόδων και εξόδων της Σχολής στα χρόνια 1858-1860, όπου φαίνονται πόθεν επήγαζαν τα κεφάλαια και πώς αντιμετωπίζονταν αι δαπάναι· και έτσι καταρρίπτεται κάθε άδικο επιχείρημα εκείνων που εγείρουν ζήτημα περιουσίας της Σχολής, < περιουσία> που βρίσκεται κατατεθειμένη στην Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος. Το ζήτημα εγέρθηκε δυο φορές. Την πρώτη φορά επί αρχιερέως Σεραφείμ Σκαρούλη, οπότε είχε διορισθεί επιτροπή τριμελής, που αποτελέσθηκε από τους Χριστόδουλον Ζωγράφου, Ιωάννην Αποστόλου και Φίλιππον Ζυγούρην, για να μελετήσουν τα πρακτικά των κωδίκων της Μητροπόλεως, τα σχετικά με την περιουσίαν της Σχολής, και <να> ανακοινώσουν τα συμπεράσματά τους σε γενική συνέλευση των κατοίκων. Αφού έγινε η μελέτη και ανακοινώθηκαν τα συμπεράσματα, το ζήτημα προτάσει (*με πρόταση*) του μητροπολίτου ελύθηκε αδελφικά, καθόσον κρίθηκε

Πηγές: Το γενεαλογικό δέντρο της οικογένειας Χατζή Μιχαήλ Νίκου από το βιβλίο του Γ.Λάιου, **Η Σιαντίστα και οι εμπορικοί οίκοι Χατζημιχαήλ και Μανούση (17^{ος} - 19^{ος} αι.)** και το αρχείο Φ. Ζυγούρη.

ότι πρόκειται για μια απαίτηση αδελφική από μέρος της Γερανείας και επομένως επιβάλλεται η υλική βοήθεια των Σχολείων της μιας κοινότητας (*συνοικίας*) από μέρος της άλλης, όταν παρουσιάζεται ανάγκη να έλθει η μια κοινότητα (*συνοικία*) σε βοήθεια της άλλης. (665)

Ο λογαριασμός που ακολουθεί βρέθηκε στο Αρχείο Παπαθεοδώρου Κωνσταντίνου, εμπόρου, υιού του Γεωργίου Παπαθεοδώρου, σχολάρχου, που δίδε στη Σιάτιστα και στο Ιάσιο της Ρουμανίας, και είχε την καλοσύνη να μου το παραχωρήσει ο επ' ανενψία γαμβρός του Αθανάσιος Παπακώστας, βλ. σελ.273.

Μετά αρκετά χρόνια ξαναεγέρθηκε το ζήτημα και έλαβε την φορά αυτή μια ριζικότερη λύση, ώστε να μη δικαιολογείται η επανάληψη πλέον. Αποφασίσθηκε να δίδει η Χώρα κάθε χρόνο ένα μέρος από τους τόκους των χρημάτων που έχει στην Εθνικήν Τράπεζαν ως βοήθημα ετήσιο στα Σχολεία Γερανείας.

Κεφάλαια της Ελληνικής Σχολής κατά το 1858, 10/βρίου 20 κατά αντιγραφήν εκ του Αρχείου Παπαθεοδώρου

	Γρ<όσια>
Εις την Εθνικήν Τράπεζαν της Ελλάδος δρχ. 5000 πρ<ος> 4 γρ.	20.000
Αυλικάς ομολογίας Επαρχίας Σισανίου	5.800
Αυλικάς ομολογίας Επαρχίας Γρεβενών	2.550
Εκκλησίαν Αγίου Δημητρίου	14.860
Ανδρέαν και Παύλον Τιάμκαρην	823
Δημήτριον Τσιρώνη	1000
Νικόλαον Κωνσταντισιώτην	800
	Γρ. 45.833
Όσα έφερεν ο κύριος Θεόδωρος (σημ. αντιγραφώς Μουσταφάς) 222 φιορίνια πλην 140 = 82 (από τα ίδια εμέτρησε στο Χρήστο (;) για τις 300 δρχ.) φέρει φλοριά 13 ανά 6=32 το φλορί 8 φλοριά μέτρησε για την καμπάνα 52<: 00> γρ 416.....416 <γρ> 2 ½ φλοριά έμειναν να μου δώση ο κ. Θεόδωρος και 6 γρόσια 2 ½ φλοριά έτερα για την ίδια καμπάνα 56<: 32 γρ>.....142<γρ> ----- 558<γρ>	
από τα άνωθεν 2 ½ φλοριά κάμνουν δρχ. 34.20	

<1 φλορί ισοδυναμεί με 13,68 δραχμές,
1 φλορί ισοδυναμεί με 6 και 32/100 ή 6,32 φιορίνια,
1 φλορί ισοδυναμούσε με 52 γρόσια,
άλλη φορά
1 φλορί ισοδυναμούσε με 56 γρόσια και 32 παράδες,
κι άλλη φορά

1 φλορί ισοδυναμούσε με 54 γρόσια και 30 παράδες.

Η δραχμή ισοδυναμούσε με περίπου 4 γρόσια.

Έτσι

300 δραχμές είναι περίπου 140 φιορίνια

82 φιορίνια ισοδυναμούν με περίπου 13 φλοριά (ανάλογα με την ισοτιμία)

2,5 φλοριά ισοδυναμούν με 34,2 δραχμές.

(666) Τα σημερινά κεφάλαια της Ελληνικής Σχολής τη 1^η Νοεμβρίου 1865 είνε τα εξής:		<γρόσια>
Εις την Εθνικήν Τράπεζαν 7 Μετοχαί δρχ. 7000 προς 4 γρ.		28.000
Δαμιανόν Γεωργίου δια μίαν Μετοχήν δρχ. 1400 <προς 4 γρ>		5600
Αυλικήν Ομολογίαν Επαρχίας Γρεβενών		2550
Εκκλησίαν Αγίου Δημητρίου		9018
Ανδρέαν και Παύλον Τιάμκαρην		823
Νικόλαον Κωνσταντιώτην		800
Διαμαντήν Παπασιαμπάνην		100
		46.891

**1859 Δούναι της Ελλ. Σχολής
Λαβείν της Σχολής**

Τα κεφάλαια τότε της Σχολής	<γρόσια>		<γρόσια>
Εξαμηνιαίος τόκος 5 μετοχών μέχρι 30/12 του 1858 γρόσια	1150	1859 ετήσιος μισθός Αν. Βήκα γρόσια	5600
Τόκος 6 μην. μέχρι 30/6/1859 γρ.	1050	Έξοδά του επί των βιβλίων που έφερε εξ Αθηνών	196-20
Τόκος 6 μην. μέχρι 30/12/1859 γρ	1160	1860 ετ. μισθός Μ. Τσιόβα	5500
Τόκος 6 μην. μέχρι 30/6/1860 γρ	1014-30	1861/62 δια μήνες 18 του ιδίου μέχρι της 6 7/βρίου	<6500>
		862+863	1725
Τόκος 6 μην. μέχρι 31/12/1860 γρ	1092	1863 ετήσιο μισθό του	5000
Τόκος 6 μην. μέχρι 30/6/1861 γρ	1100	Εις μίαν τριμηνίαν	1250
Τόκος 6 μην. μέχρι 30/12/1861 γρ	1307-20	Δημ. Αργυριάδην μίαν τριετίαν	23000
Τόκος 6 μην. μέχρι 30/6/1862 γρ	1094-20	Κ. Γ.Οικονόμου μίαν διετίαν	15333
Τόκος 6 μην. μέχρι 31/12/1862 γρ	1144		64104
		Αφαιρουμένων των 1725	-1725

Τόκος 6 μην. μέχρι 30/6/1863 γρ	1105	έχομε	63379 ⁽¹⁾
*31-12-1863 11 λίρας Τουρκίας δρ. 302,50 εις αγοράν μετοχών 30/6/1864 402,50	1155	Διάφορα έξοδα εις Βιβλιοθήκην και λοιπά έξοδα μέχρι 17/μβρίου 1862	1669-10
		Έξοδα εις μνημόσυνο Θ.Μανούση	225-20
31/12-1864	1831-10	Εις Θωμάν Κόκαν δια λ/μον Τσερβένας	1500
30/6- 1865	2067	Εις ίδιον εις βούτυρον	557-20
	16271		67331-10⁽²⁾
* τα λοιπά εδόθησαν δι' αγοράν μετοχών			

(1) Λάθος, το σωστό 62379-20

(2) Λάθος, εξ αιτίας του προηγούμενου, το σωστό 66331-30

(667)

Εκ μεταφοράς <γρόσια>	16271 ⁽¹⁾	Εκ μεταφοράς γρ.	67331-10
1860 Τόκοι ομολογιών Επαρχίας Σισανίου 1 έτ.	580	Έξοδα για τη Σχολή μέσον Χρ. Δούμπα	143
Μαρτίου 10 εξαργύρωσις μιας συντόκως	2829	Διάφορα έξοδα δι' επισκευήν Σχολής	730
1861 τόκος της άλλης των 3 χιλ.. γρoσ.	300	Εις Αβραάμ Θεοχαρίδην δια την καταχωρισθείσαν εις τας εφημερίδας διατριβήν και Τσήμιναν Λέτσου δια σκούπισμα 250+90 χρονικώς	340
			68544-30⁽²⁾
1861 τόκος ομολ. Επαρχίας Γρεβενών 4 ετών	1020	Εις την αντικρύ εξίσωσιν	5594-20
Τόκος από Ανδρέα και Παύλον Τιάμκαρη	125	Ομολογ.Επαρχίας Σισανίου	2800
Τόκος και κεφάλαιο από Δ. Τσιρώνη	1569	Δημ. Τσιρώνη	1000
Από Ν. Χ' Γιαννόπουλον	77	Εκκλησίας	977

Τόκος γροσ. 14860 των Εκκλησιών προς 10% μέχρις και 9/βρίου 1864 5 έτη(;) και 8 μήνες	8420-<20>	Δάνειο παρά Θ. Μουσταφά	920
Αφαιρούνται οι τόκοι των πληρωθέντων κατά καιρούς από κεφάλαιον 7245/1875	<-1175>	Από Κώτσ. Χ'ΐωάννου συν τω τόκω	3300
Τόκοι ενός έτους	902		
	30918-20		14391-20⁽³⁾
1861 από πώληση Τσερβένας	3223	Αφαιρούνται δρχ. 420 από τόκους μετοχών, τας οποίας εβάσταξεν ο Δαμιανός Στεργίου και επρόσθεσεν εις αγοράν νέας Μετοχής <420X4=1680 γρόσια>	
Ομοίως της Γερανείας	1500		
1862 ομοίως αφαιρουμένων των εξόδων	8562-30		
Ομοίως της Μπάρας	4524		
» » »	9025	Η έλλειψις <γρ.>	12691-20⁽⁴⁾
21 σεντούκια βιβλίων Μανούση	320	Ταύτα θα πληρωθώσι από τας δυο συνοικίας	
Ελήφθησαν από το κεφάλαιο του χρόνου της Εκκλησίας δια μισθόν διδασκάλων.	977	Αυτό το άθροισμα παρουσιάζει το τέλος της σελίδος λανθασμένο, ως έχει.	
Εδανείσθησαν παρά Θ. Μουσταφά 8 Ναπ.	720		
Εδανείσθησαν παρά Κ. Χ'ΐωάννου	3000		
	62970-10⁽⁵⁾		
Εις εξίσωσιν των αντικρύ	5574-20		
<γρ.>	68544-30⁽⁶⁾		

(1) στο χειρόγραφο 16278, προφανές λάθος

(2) το σωστό 67544-30

(3) το σωστό 14591 -20

(4) το σωστό 12711-20, ή καλύτερα λόγω του προηγούμενου λάθους 12911-20

(5) το σωστό 62770-10

(6) κατά συνέπεια θα ήταν 68344-30

(668)

Η κάτω χώρα Γεράνεια να δώσει	<γρόσια>
Υπόλοιπον του χρέους ¹ κατά τα 2/5	6493-34
Χρέη παλαιά Γερανείας πληρωθέντα παρά του κοινού Ταμείου	2736-28
	9230-22
Τα 2/5 να λάβη εκ του αφιερώματος του μ. Θ. Μουσταφά ως καθυστ.	234-24
Όσα εκ των αναφερομένων παρακάτω σύναξεν ιδιαιτ. η Γεράνεια	1304
Όσα σύναξεν η Γεράνεια περιπλέον από εισόδημα Τσερβένας της Χώρας από του έτους 1870 και 1871	253-32
	11022-38

Λαβείν.	
Ανάλογον εισπραχθέντων Βεκαέδων Τσερβένας του 1870 και 1871 γρ.	585-20
Από Γκιούμια Γερανείας των παρελθόντων ετών οφειλόμενα	1397-20
Από Γκιούμια Γερανείας και καπάν το έτος της Ενώσεως	2518-20
Αφιέρωμα Αγίου Νικαίας εις Γεράνεια 20/φράγκα 5 κομματ.	560
Έξοδα πληρωθέντα από επιτρόπους Εκκλησι. Γερανείας	200
	= 5261-20
Τα 2/5 βεκαέδων του 1870 και 1871 και επικυρώσεις εισπραχθέντα παρά του ταμίου Λαζάρου το όλον 1284 τα 2/5 <1284 X 2/5=513,6 γρόσια= 513 γρόσια 24 παράδες>	513-24
Δι' αποπλήρωσι μισθών Παπαδημητρίου πλήρωσεν η Εκκλ. Γερανείας	1284
Δι' αποπλήρωσι μισθού Ν.Γκάρα παιδονόμου	471
	=2268-24
Βεκαέδων που σύναξεν ο Καλτιός Δημ. του 1870 και 71 το όλο 215 τα 2/5 <215X2/5=86>	= 86
Όσα σύναξεν ο Λάζαρος της Τσερβέν. δια του Αρχιερ. του <18>73	3338
Όσα σύναξεν ο Καλτιός	3588-20
Όσα σύναξεν ο Τιώμος Λάγκας	1304
	=8230-20
Τα 2/5 της Γερ.8230-20=<8230-20 X 2/5= 3292- 8>	=3292-8
	=10908-16²
Η Γεράνεια οφείλει <11022: 38 – 10908:16=114 : 22>	114-22

¹<από λογαριασμό του 1872>

²το ορθό **10908-12**

(669) Λογαριασμός των Σχολείων Χώρας Γεράνειας
το έτος της ενώσεως 1872

Δούναι	γρόσια	Λαβείν	γρόσια
Εις μισθόν Ι. Αβράν 80 λίρ. Οθωμανι.		Από έσοδα μετοχών	9000
Εις Γρόσια 100 δια καύσιμ. ύλην	10420	Από έσοδα Τσερβένας	14560
Εις Αθαν. Αργυριάδην	7500	Από επικυρώσεις και εκτιμήσεις προικών	1940-35
Εις Νικ. Κολιού	3500	Από Λιόντζα ελληνικής Σχολής	50
Εις Δημ. Καρακάσην	4250	Από αφιέρωμα του μ. Θεοδ. Μουσταφά το ετήσιο	586-20
Εις Ευθυμιάδην Δημήτριον, αλλ/διδακτ.	5000	Υπόλοιπα προς εξίσωσι να δώση η Χώρα τα 3/5	9740-31
Εις Κώτσιον υποδιδάσκαλον	1200	Η Γεράνεια τα 2/5	6493-34
Εις Γ. Γάγαλην αλ/κτην (αλληλοδιδάκτην) Γερανείας	4000		42372
Εις Οικονόμον Παπαδημήτριον	2400		
Εις Ν. Γκάραν παιδονόμον	1200		
Εις διάφορα έξοδα	2902		
	42372		

<Συμπεράσματα:>

Εκ της μελέτης του ανωτέρω λογαριασμού προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα:

1^{ov} ότι μετοχαί προέκυψαν από τους τόκους των ιδίων μετοχών, από κληροδοτήματα, από δωρεάς, από το παγκάρι των εκκλησιών και το εισόδημα της Τσερβένας,

2^{ov} ότι τα κοινά εισοδήματα τα διανέμοντο αι δύο Κοινότητες εις 3/5 και 2/5. Τα 3/5 ελάμβανεν η Χώρα και τα 2/5 η Γεράνεια.

3^{ov} το εισόδημα της Τσερβένας χρησίμευεν ως κρίκος ενώσεως των δυο συνοικιών και

4^{ov} μια παράλειψις: δεν αναφέρεται μεταξύ των ευεργετών των Σχολείων ο Θεόδωρος Μουσταφάς⁷⁶, ενώ υπήρξεν εις (ένας) των καλών ευεργετών.

< Άλλη γραφή- διόρθωση έκφρασης με άλλο μολύβι πάνω στο κείμενο:>

1^{ov} Ότι οι πρώτες μετοχές προέκυψαν από κληροδοτήματα, από δωρεάς, από το Παγκάρι των Εκκλησιών και το εισόδημα της Τσερβένας και πολλαπλασιάσθηκαν από τους τόκους των ιδίων μετοχών. (670)

25. Τοποθεσίες περίξ της Σιάτιστας, που έχουν κάτι το αξιοπερίεργο και μερικές χρησίμευσαν ως Οροθέσια⁷⁷

25.01. Η Νεράιδα

Ολίγες ώρες πέρα από τα δυο κουριά, που σώζονται στο ανατολικό μέρος της Σιάτιστας χάρις στην ευσέβεια των κατοίκων, οι οποίοι τα σεβάστηκαν, γιατί αφιερώθηκαν στον Άγιο Δημήτριο το ένα και στον Άγιο Γεώργιο το άλλο, και απάνω από τα Εννιά Πηγάδια βρίσκεται η Νεράιδα, ένας βράχος επίπεδος, που φέρει στο μέσον μια σχισμάδα αρκετών (μεγάλων) διαστάσεων. Από τη σχισμάδα αυτή η παράδοση λέγει ότι σε εποχή απομακρυσμένη έτρεχε άφθονο νερό, το οποίο ακολουθούσε το δρόμο του λάκκου που φέρει το όνομα Παληόμυλος, διότι ήτο εκεί μύλος που λειτουργούσε με τη δύναμη του τρεχάμενου νερού. Την τοποθεσία αυτή κατά τα 1883⁷⁸, την εποχή που αρχιεράτευε ο σεβασμιότατος Αθανάσιος Μεγακλής και δήμαρχος Σιατιστής ήταν ο Δημήτριος Μπήτσιας, επισκεφθήκαμε αρκετοί πρόκριτοι με επί κεφαλής τον άγιον Αθανάσιο⁷⁹ και το Δήμαρχο, για να ιδούμε εάν ήτο δυνατή η μεταφορά του νερού στην πόλη. Ήτο Αύγουστος μην (μήνας). Είδαμε τη σχισμάδα υγρά (υγρή)· θέτοντας το αυτί μας στη σχισμάδα ακούσαμε το<v> θρούν (θόρυβο, βοή) του ύδατος, που έρεε πολύ βαθιά. Είχε πέσει πολύ κάτω το νερό και ο ειδικός, που ήτο μαζί μας, <υποστήριξε ότι> έπρεπε να γίνει η σκαφή, αρχίζοντας από το ρίζωμα του βουνού και να προχωρήσει (671) προς τα επάνω, οπότε ήλπιζε να συναντήσει το νερό. Η εργασία όμως αυτή απαιτούσεν έξοδα βασιλικά και, κοντά σ' αυτά, απαιτούνταν και άλλα πολλά για τη μεταφορά, που ο Δήμος <Σιάτιστας> δεν μπορούσε να τα αντιμετωπίσει. Τα έξοδα αφ' ενός και η αμφι-

⁷⁶ Το πιθανότερο να είναι ο Θεόδωρος Γ. Μουσταφάς, έφορος των Σχολείων το 1862. Βλέπε, Αργυριάδης Δημήτριος, Λόγος Επικήδειος εις το επέτειον μνημόσυνον του αοιδίμου Θεοδώρου Μανούσου Σιατιστέως, Καθηγητού της Ιστορίας εν τω Οθωνεϊώ Πανεπιστημίω

⁷⁷ Οροθέσιο, οτιδήποτε χρησιμεύει για τον καθορισμό συνόρων, ορόσημο. (τα οροθέσια= τα σύνορα).

⁷⁸ 1884 η χρονολ. για το ίδιο θέμα στη σελ. 21 του χειρογράφου του Φ.Ζ..

⁷⁹ δηλ. το μητροπολίτη Αθανάσιο Μεγακλή.

βολία της συναντήσεως του νερού αφ'ετέρου απέκλεισαν κάθε περαιτέρω σκέψη περί του ζητήματος αυτού.

25.02. Η Μπεστερά⁸⁰ του Αγεώργη (Αϊ-Γιώργη)

Εάν προχωρήσουμε πέρα από τον Άγιο Γεώργη, με κατεύθυνση προς Ανατολάς, θα συναντήσουμε μια χαράδρα αρκετών μέτρων ύψους (*βάθους*). Είναι η Μπεστερά του Αγιώργη. Αποτελείται από ένα βράχο με απότομη και κάθετη κλίση, που βρίσκεται στην πλευρά της χαράδρας προς τον Άγιο Γεώργη. Ο βράχος αυτός έχει δύο μεγάλες και οριζόντιες οπές, τη μια άνωθεν της άλλης, και πολλές μικρές. Στις οπές αυτές φωλιάζουν αγριοπερίστερα. Παράπλευρα υπάρχει και μια γλίστρα, δηλαδή ένα μέρος του βράχου λείο. (672)

25.03. Νεράϊδα Τσερβένας

Στην Τσερβένα, στην πλαγιά της χαράδρας που χωρίζει την Τσερβένα από το Μπούρινο, υπάρχει σπήλαιο, όπου έχουν σχηματισθεί σταλακτίτες και ακόμη σχηματίζονται από το νερό που τρέχει (*ρέει*) [στάγδην]. Όποιος θέλει να επισκεφθεί το σπήλαιο αυτό πρέπει με μεγάλη προσοχή να περάσει το στενότατο πέρασμα, που ευρίσκεται στο δυτικό μέρος της Τσερβένας, διότι κάτω απ' αυτό είναι το βάθος της χαράδρας, στον πυθμένα της οποίας τρέχει το νερό, το οποίο πρόκειται, με δαπάνη των Σιατιστέων που βρίσκονται στην Αμερική, να μεταφερθεί στη Σιάτιστα. Αφού περάσει την ατραπό, φθάνει στο σπήλαιο, το οποίο στην αρχή είναι στενό και χαμηλό τόσο, που χωρεί μονάχα έναν άνθρωπο και αυτόν όχι όρθιο, αλλά τα μπάκακα, δηλαδή κεκλιμένον με χέρια και με πόδια, ούτως ειπείν συρόμενον (*μπουσουλώνοντας*). Αφού δε περάσει έτσι αρκετών μέτρων διάστημα (*απόσταση*), φθάνει σε μια αίθουσα αρκετά υψηλήν και πλατιάν, όπου βρίσκονται οι σταλακτίτες. Η αίθουσα είναι γεμάτη από κουρέλια, τα οποία προσδένουν σε μέρος τι (*σε κάποιο μέρος*) της αίθουσας οι επισκέπτες, που τα φέρουν από τον άρρωστο συγγενή τους ή από τον εαυτό τους, για να αποβάλουν την αρρώστια που έχουν και θέλουν να την αφήσουν με το κουρέλι εκεί. Εάν ο άρρωστος βρίσκεται στο σπίτι, παίρνουν νερό από εκείνο που στάζουν οι σταλακτίτες και το φέρουν -χωρίς να ομιλήσουν- (673) στον άρρωστο να το πιει και να εύρει την υγεία του⁸¹ κατά πρόληψη (*σύμφωνα με πρόληψη*) που οφείλεται (*έχει την αρχή της*) στην εποχή των Αρχαίων, (βλέπε Εκάτη)⁸².

⁸⁰ Μπεστερά=Μεγάλη ακατέργαστη πέτρα, βράχος.
(Βλέπε Παράρτημα εικ. 14).

⁸¹ Ηπαράδοση αυτή καταχωρίζεται στο έργο του Ν. Πολίτη, **Μελέται περί του βίου και της γλώσσης του Ελληνικού λαού: Παραδόσεις**, Εν Αθήναις 1904, σελ.402, με τον τίτλο «**Η σπηλιά του Μπουρίνου**»:

«Σε μια σπηλιά του βουνού Μπουρίνου σταλάζει νερό, και αυτό είναι από τα βυζιά των Νεράιδων, που βρίσκονται εκεί, και γιατρεύει κάθε αρρώστια. Και όποιος θέλει να πάρη

25.04. Λάκκος Τσαλκής

Ο λάκκος αυτός έχει την αρχήν (ξεκινάει) από το βουνό «Τσερβένα». Το όνομα του βουνού οφείλεται (ανάγεται) σε νεότερη εποχή, στην εποχή των επιδρομών των παραφυάδων των Ρωμαϊκών λεγεώνων που είχαν εγκατασταθεί στην Πίνδο, και σημαίνει κόκκινο χρώμα, λέξη κουτσοβλάχικη. Η ονομασία λάκκος Τσαλκής μου παρέχει το ενδόσιμο⁸³ να συμπεράνω ότι το αρχαίο όνομα του βουνού θα ήτο Άλικη και απ' εκεί πήρε το όνομα ο λάκκος -του οποίου τα νερά σχηματίζονταν (προέρχονταν) από τα νερά του βουνού, απ' όπου και σήμερα έχουν την αρχή- λάκκος της Άλικης και με συγκοπές και καταβασμόν του τόνου <έγινε> Τσαλκής. Διατήρησε δε το αρχικό όνομα <του βουνού> μονάχα ο λάκκος, διότι με τούτον δεν είχαν να κάμουν οι επιδρομείς και επομένως δεν έβαλαν χέρι να του αλλάξουν το όνομα. Ο λάκκος ενδιέφερε τους ιθαγενείς (ντόπιους), που είχαν εκεί κτήματα και τους έφερνε ζημίες σ' αυτά. Οι επιδρομείς ενδιαφέρονταν μονάχα για το βουνό, το οποίο είχε σημασίαν δια την ασφάλειάν τους και δια την διατροφήν των κτηνών τους.

Κατά την κορυφήν του βουνού σώζονται κτίσματα (ντουβάρια), που δείχνουν ότι ήταν εκεί συνοικισμός (οικισμός) και το μέρος εκείνο χρησίμευε για οροθέσια.

Άλλη εκδοχή. Ο Κ. Οικονόμου [παρήγε] το Τσερβένα από το Λατινικόν Cervus=έλαφος. Το βουνό <σημαίνει> ελαφοβούνι και το Αλκή <θεωρούσε> είδος ελάφου και <από αυτό ονόμαζαν> το λάκκο, λάκκο της Αλκής. (674)

25.05. Βεργάτι

Το μέρος της Τσερβένας που είναι στραμμένο στο δημόσιο δρόμο λέγεται Βεργάτι (=ραβδωτό), γιατί σχηματίζονται <στην πλαγιά του αυτή> κάθετοι ράβδοι. Η ονομασία του οφείλεται στους Ρωμαίους επιδρομείς⁸⁴.

απ' αυτό το νερό και να δώση του αρρώστου να πιή, πρέπει να πάγη αμίλητος εκεί και αμίλητος να γυρίση, γι' αυτό και το νερό το λεν βουβό. Και να κρατή πράσινη λαμπάδα να του φωτίζη 'ς τη σπηλιά, και το αγγείο που θα το βάλη να είναι κ' εκείνο πράσινο. Και όταν γιομίση το σταμνί, ν' αφήση ένα κομμάτι από τα ρούχα του, και να φύγη, χωρίς να φοβηθή από τοις φωναίς και την ταραχή που θ' ακούση, και χωρίς να γυρίση να ιδή, γιατί αλλιώς και αυτός χάνει το νου του και το νερό χάνει τη δύναμή του».

⁸² **Εκάτη**-θεά της μαγικής τέχνης, παιδί των Τιτάνων Πέρση και Αστερίας. Η εξουσία της, δοσμένη από το Δία, απλωνόταν σε ουρανό, γη και θάλασσα. Στους ύστερους χρόνους δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην υπόστασή της ως θεάς του κόσμου και στις μαγικές της ιδιότητες. Λατρευόταν για τη δύναμη που είχε να κρατάει μακριά από την καθημερινή ζωή το κακό.

⁸³ **το ενδόσιμο** (ως ουσιαστικό), αυτό που δίνει εύλογη αφορμή για κάποια σκέψη ή ενέργεια.

⁸⁴ **Βέργα**, από το λατινικό virga, ιταλικό (verga), ράβδος, κλώνάρι.

25.06. Καψάλι

Αλλη τοποθεσία της Τσερβένας φέρει το όνομα Καψάλι. Πόθεν εδόθη το όνομα μού είναι άγνωστο. Συμπεραίνω ότι θα οφείλεται εις κανένα <v> ιδιοκτήτη του μέρους, ο οποίος λέγονταν Καψάλης.

25.07. Ανήλιο και προσήλιο

Είναι και αυτά μέρη της Τσερβένας. Το πώς δόθηκε σ' αυτά η ονομασία το λέγει η έννοια της λέξεως.

25.08. Βίγλα⁸⁵

Βίγλα είναι ένας υψηλός λόφος στο νότιο μέρος της πόλεως, αντικρύ της Τσερβένας. Αυτός δεσπάζει της όλης νοτίου κοιλάδος, όπου βρίσκονται οι τοποθεσίες Ντερβένια, Λούτσεσ, Μπότσκες, Μαγούλες, Αγά Τσισμές, Μπάρες, τ' Βατ' το γεφύρι, εν γένει <δεσπάζει της περιοχής> του Μπουγαζιού έως το Τουρκομνήμоро και πέραν αυτού ακόμη. Γι' αυτόν το λόγο οι αμπελοφύλακες κάμνουν στην κορυφή τη ντραγασιά (καλύβην), όπου μένοντες επιβλέπουν τα αμπέλια και τα χωράφια. Το όνομα αυτής της τοποθεσίας οφείλεται στην εγκατάσταση τμήματος της ρωμαϊκής λεγεώνας⁸⁶, που σκοπόν είχε την ασφάλεια των κουτσοβλαχικών συνοικισμών <και η θέση αυτή> χρησίμευεν ως σκοπιά. Τα πέριξ της τοποθεσίας αυτής αμπέλια φημίζονται για τα σταφύλια τα εύοσμα, που κάμνουν εξαιρετικό κρασί, το γνωστό βιγλίσιο. (675)

25.09. Τσιποτούρα (τρεχάμενο νερό)

Η Τσιποτούρα είναι πηγή με περίφημο νερό. Από την πηγή αυτή υδρεύονται προ πάντων το θέρος πολλές οικογένειες της Γερανεΐας και μερικές της Χώρας. Στην πηγή αυτή υπάρχει λοφίσκος, που σχηματίζεται από στρώματα σιδηρούχα. Στο αμπέλι, που βρίσκεται προς Β. αυτού, στα ριζώματα, οι εργάται -σκάπτοντας το αμπέλι- ανέσκαψαν (έφεραν στην επιφάνεια) τεμάχια (θραύσματα) αρχαίων πύθων.

25.10. Αγά Τσισμές

Προς Νότον της Τσιποτούρας ευρίσκεται ο Αγά-Τσισμές, οπόθεν πήραν το όνομα και τα εκεί ευρισκόμενα αμπέλια, που φημίζονται για τα πολύ

⁸⁵ **Βίγλα**, σκοπιά, (vigilia - φυλακή). Σήμερα (2010) στην κορυφή του είναι κτισμένο το εκκλησάκι της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος. Στους νεότερους χάρτες συναντάται με το όνομα «Πλαγιά». Η μετονομασία έγινε με Β.Δ. 483/ 1969.

⁸⁶ από τα μέσα του 2^{ου} αι. π.Χ.

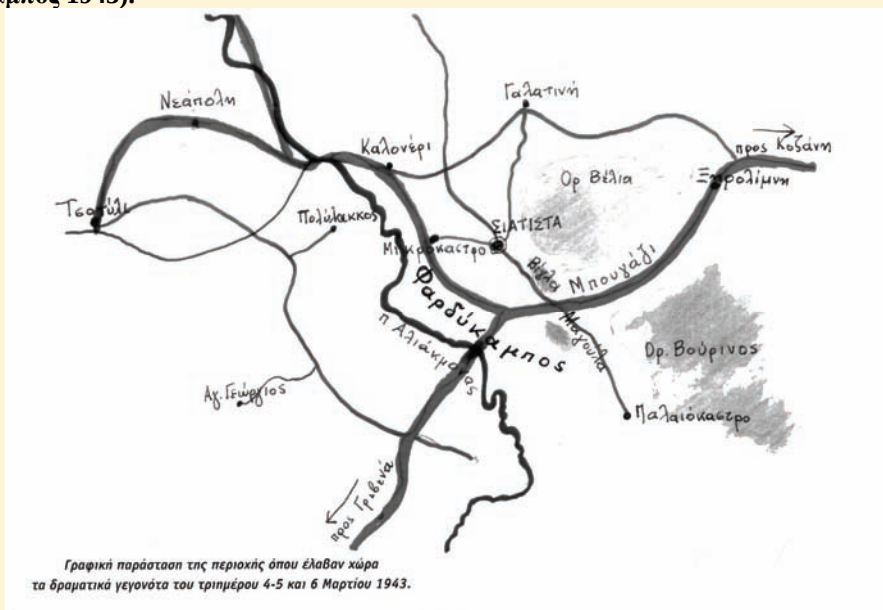
γλυκά σταφύλια. Πώς η πηγή⁸⁷ φέρει το όνομα Αγά-Τσισμές δεν μου είναι γνωστό. Φαίνεται όμως ότι κάποιος κύριος φέρων το τουρκικό επωνύμιο Αγάς έκαμε την πηγή (βρύση).

25.11. Σταυροδρόμι

Εάν ακολουθήσουμε το δημόσιο δρόμο προς τη Νεάπολη (Λιγίστα), θα φθάσουμε στο μέρος κοντά στο γεφύρι της Βατσινιάς, όπου διασταυρώνονται ο δρόμος από Κοζάνη-Νεάπολη και ο δρόμος από Σιάτιστα-Γρεβενά, στο λεγόμενο Σταυροδρόμι. Το Σταυροδρόμι έγινε ιστορικό, διότι επί Κατοχής έχει γίνει σύγκρουση της Αντίδρασης (Αντίστασης) Σιάτιστας με τμήμα στρατιωτών Ιταλών, που (676) πήγαιναν με αυτοκίνητα στα Γρεβενά.⁸⁸ Στη σύγκρουση αυτή τα παιδιά της Σιάτιστας έδειξαν ηρωισμό άξιο θαυμασμού. Κατόρθωσαν πάνω σε λίγες ώρες να κάψουν τους Ιταλούς, να τους αιχμαλωτίσουν και

⁸⁷ Πηγή, το μέρος του εδάφους από όπου αναβλύζει νερό ή άλλο υγρό. Εδώ η λέξη έχει και τη σημασία της βρύσης, γιατί το ρήμα «έκαμε», το οποίο χρησιμοποιεί ο συγγραφέας, παραπέμπει σε κατασκευή, σε βρύση.

⁸⁸ Ο Φ.Ζ. αναφέρεται στη γνωστή μάχη του Φαρδύκαμπου 4-6 Μαρτίου 1943. Στις 4/3/1943 στη θέση Βίγλα, ύστερα από ενέδρα της <Εθνικής> Αντίστασης, αιχμαλωτίζεται ιταλική φάλαγγα, που ερχόταν από Κοζάνη και κατευθυνόταν στα Γρεβενά, και στις 6/3/1943, ύστερα από τη μάχη στο Φαρδύκαμπο (στο Σταυροδρόμι) αιχμαλωτίστηκε το ιταλικό τάγμα, που ήρθε από τα Γρεβενά, για να ελευθερώσει τους αιχμαλώτους Ιταλούς και να καταστρέψει για τιμωρία τη Σιάτιστα, (πηγή: Ιωάννη Σιάπαντα, **Φαρδύκαμπος 1943**).

(Η γραφική παράσταση από το ίδιο βιβλίο, ευγενική παραχώρηση του συγγραφέα).

να τους οδηγήσουν στη Σιάτιστα, όπου τους έκλεισαν στο Δημοτικό Σχολείο επί ορισμένο χρόνον⁸⁹. Αυτό όμως το πλήρωσε πολύ ακριβά αργότερα ο άμαχος πληθυσμός της Σιάτιστας και έχει αποδειχθεί ότι δεν ήτο πράξη περισκεμμένη (με περίσκεψη). Στοίχισε στη Σιάτιστα και σε αίμα, γιατί σε διάφορες εποχές και από ασήμαντες αφορμές έχασε περισσότερους από 60 νέους, και σε περιουσίες, γιατί είδε φλεγόμενα σπίτια και άλλα κτίρια και διαρπαζόμενα κοσμήματα πολύτιμα και άλλα είδη, οικογενειακά κειμήλια. Πλην, οι εθνικοί αγώνες ζητούν θυσίες, δεν υπολογίζουν τις απώλειες.

25.12. Ταμπουρλέκια-Συκιές-Μακροβούνι-Μπούνος

Εάν πάρουμε το δρόμο του Σταυροδρομιού προς τη Σιάτιστα, θα βρεθούμε μέσα σε μια χαράδρα. Δεξιά μας, στην πλαγιά του βουνού εξαπλώνονται τα αμπέλια, που φέρουν το όνομα «Ταμπουρλέκια», ίσως διότι έχουν σχήμα του εντόμου νταμπουρλέκα⁹⁰ με απλωμένα τα φτερά. Αριστερά μας υψώνεται το άλλοτε (677) πευκόφυτο «Μακροβούνι». Εάν προχωρήσουμε ολίγο μέσα στη χαράδρα, φθάνομε σε ένα μέρος, που δεξιά μας έχουμε ένα μονοπάτι, που μας φέρει στην κάτω συνοικία «Γεράνεια», αφού περάσουμε τις Συκιές, όπου φύονται αγριοσυκιές και υπάρχει και βρύση, αριστερά μας δε είναι ο δρόμος που μας φέρει στην άνω συνοικία «Χώρα». Οδεύοντας (ακολουθώντας) το δρόμο αυτό παρατηρούμεν στο ριζώμα του βουνού δείγματα από αμπέλια και κήπους (λαχανοκήπους), που σήμερα εξέλιπαν, και φθάνομε στη βρύση που φέρει το όνομα Μπούνος. Εδώ συγκεντρώνονται αρκετά νερά, ένα από τα βουνά (τους λόφους) του Αγίου Χριστοφόρου και Προφήτου Ηλιού, άλλο από το Μακροβούνι και τρίτο, το αφθονότερο (το πλουσιότερο σε νερό), από την πόλη, με το οποίο ειργάζονταν άλλοτε στη θέση «Γκαράθικα» πέντε (5) βυρσοδεψεία. Το όνομα Μπούνος [οφείλεται], κατ' άλλους, σε συνοικισμό κουτσοβλάχικο, στον

⁸⁹ Ο Φ.Ζ. μάλλον εννοεί το παλιό Δημοτικό Σχολείο, που ήταν στο χώρο όπου μετά κτίστηκε η Αποστολική Διακονία και το οποίο, σύμφωνα με δική του μαρτυρία (σελ. χειρ. 276), έγινε «αίθουσα χορού και αποθήκη καπνών».

Ο Απ. Κυρατζής στο άρθρο του "Από τα Πηγάδια στον Αη-Μηνά", στο περιοδικό **Σιατιστινά**, τεύχος 9-10, σελ. 67, 68, κάνει λόγο για «καπναποθήκη αδελφών Μήκα» στο χώρο δίπλα στον Άγιο Δημήτριο, και ο Αλ. Ρόσσιος στο βιβλίο του **Στα φτερά του Οράματος** γράφει, σελ. 90: «Οι αιχμάλωτοι στρατιώτες διανυκτέρευσαν στην Καπναποθήκη (στη Φούρκα) και οι αξιωματικοί σε μια αίθουσα του Γυμνασίου».

⁹⁰ (Μεταφορά από το κείμενο του συγγραφέα): Νταμπουρλέκας, έντομο όμοιο με πεταλούδα=(κατσουγιάννη), μα με κεραίες μεγάλες και κοιλιά μακριά και χονδρή.

Σημ. επιμ.: Η ετυμολόγηση που δίνει ο Φ.Ζ. έχει ως δεδομένο ότι έχει μια λέξη: Ταμπουρλέκια. Δεν μπορεί όμως να ευσταθεί, αν ή ονομασία της πλαγιάς είναι «Μπουρλέκια» και το «τα» είναι άρθρο, όπως φαίνεται στο: «**Συμβολή στο τοπωνυμικό της Σιάτιστας**», Λεύκωμα **Σιατιστέων Μνήμη**, σελ. Α 166, αριθμός τοπωνύμιου. 120, «στα Μπουρλέκια». Οι παλιοί Σιατιστινοί, όμως, έλεγαν χαρακτηριστικά: «πάμε στα Ταμπουρλέκια», (μαρτυρία Ναούμας Ταχμιντζή).

οποίο ανήκαν και οι κήποι, και κατ' άλλους, σε κύριον ο οποίος λέγονταν Μπούνος⁹¹ και ο οποίος ήρθε στη Σιάτιστα από Κοζάνη, κατά την καταστροφή της <Κοζάνης> από επιδρομή, και με έξοδά του συνεκέντρωσε τα διασκορπισμένα εκεί νερά· και από ευγνωμοσύνη εδόθη το όνομά του. Στην τοποθεσία αυτή ευρίσκεται και επιγραφή λαξευμένη σε βράχο, αλλ' εφθαρμένη (678) σήμερα. Για την επιγραφή γράψαμε αρκετά σε άλλο μέρος του παρόντος έργου⁹².

25.13. Οι Βαμβακιές-Τζιούμτες

Αμα φθάσαμε στο γεφύρι της Βατσνιάς και πάρομε το αριστερά του γεφυριού της Βατσνιάς μονοπάτι, βρισκόμεθα στα αμπέλια που φέρουν το όνομα Βαμβακιές. Εδώ καλλιεργούνταν βαμβάκια, που ποτίζονταν με τα νερά που κατέρχονταν από βορρά, όπου σώζεται το Πτσιότκο πηγάδι, του οποίου τα νερά [άλλοτε] ήσαν διασκορπισμένα και διέβρεχαν και τα κάτωθεν από τις Βαμβακιές εδάφη, τις Τζιούμτες, όπου περιποιούνταν (*καλλιεργούσαν*) μορεόδενδρα. Οι Τζιούμτες σήμερα είναι τοποθεσία όπου υπάρχουν αμπέλια και χωράφια. Στην τοποθεσία αυτή ευρίσκεται νερό τρεχάμενο, πολύ ωφέλιμο στους πάσχοντας από στομαχική πάθηση.

25.14. Τσιάγκινα (δίοδος)

Στο βουνό υπεράνω (*πάνω*) από τις Τραπεζινιές υπάρχει μια επιτόλαια χαράδρα, που λέγεται Τσιάγκινα. Αυτή χρησιμεύει στους εργάτες ως ωρολόγιο ηλιακό. Άμα εκεί σχηματισθεί σκιά, οι εργάτες που εργάζονται στα αμπέλια παύουν τις εργασίες και επιστρέφουν στα σπίτια τους. Ίσκιωσεν η Τσιάγκινα, παύει κάθε ημερομίσθια εργασία. (679)

25.15. Ο Ψαράς, η Μπερνίτσα, το Καστράκι, το Γκραντίστι, το Χαΐρι, η Κόκκινη Μπάρα και το Βρέτο

Εάν αφήσουμε τα αμπέλια, Παλιάμπελα και Τραπεζινιές, και πάρομε το δρόμο για τη Σιάτιστα, θα φτάσουμε σε μια περιοχή, που υπήρξε άφωνος μάρτυς γεγονότων, τα οποία σχετίζονται με τη ζωή της Σιάτιστας από των αρχαιοτάτων χρόνων έως σήμερα. Στην περιοχή αυτή υπάρχει ο Ψαράς, η Μπερνίτσα, το Καστράκι, το Γκραντίστι, το Χαΐρι, η Κόκκινη Μπάρα και το Βρέτο.

Ψαράς είναι μια βρύση, της οποίας τα νερά ήσαν διασκορπισμένα και έχουν συγκεντρωθεί με έξοδα του Σιατιστινού που ονομάζονταν Ψαράς και ζούσε στη Ρουμανία. Αυτός δώρισε και μια καντήλα χάλκινη στην εκκλησία του

⁹¹ **Μπούνος**, Κοζανίτης, οπαδός του δημοκρατικού Γεωργίου Αυλιώτη. Αναγκάστηκε να φύγει από την Κοζάνη, όταν επικράτησε ο πολιτικός αντίπαλος του Αυλιώτη Ρούσης Κοντορούσης. Βλέπε Λιούφης Π., **Ιστορία της Κοζάνης**, σελ.69, 70.

⁹² Βλέπε. Φ.Ζ., σελ. χειρ. 31.

Αγίου Ιωάννου⁹³. Ο ίδιος έκαμε και το πηγάδι που είναι παραπάνω από τη βρύση, από τα νερά του οποίου τροφοδοτείται η βρύση.

Μπερνίτσα είναι μια περιοχή που περιβάλλεται από υψώματα. Το όνομα Μπερνίτσα είδα στο υπέρθυρο <κενό στο χειρόγραφο> στις Αθήνας. Δυστυχώς δεν μπόρεσα <κενό στο χειρόγραφο> να ερωτήσω τι σημαίνει το όνομα. Και εδώ <στην Μπερνίτσα> υπήρχαν νερά τρεχάμενα και πηγάδια. Στα σύνορα του αγρού που ήταν κτήμα του Ζυγούρη σώζονταν και στα νεότερα χρόνια πηγάδι. Υπήρχε τα παλαιά χρόνια συνοικισμός, που εκκλησιάζονταν στην Αγία Τριάδα. {Το όνομα του συνοικισμού πιθανόν να έχει σχέσιν με το όνομα του χωριού των συνόρων Μπρεσνίτσα, =Βατοχώρι σήμερα, κατά παραφθοράν}⁹⁴. (680)

Γκραντίστι, ονομασία σλαβική (χωριουδάκι), <σημερινή ονομασία: «Υπολοχαγού Καπιτσίνη»>. Εδώ έχουν (είχαν) εγκατασταθεί σλαβικά φύλα, διότι ήσαν αρκετά νερά, Ψαράς, Βρέτο και πηγάδι, στην περιοχή που φέρει το όνομα του χωριού και σήμερα είναι χωράφια. Όταν έβαζαν καπνά, οι καλλιεργηταί εύρον (βρήκαν) το νερό και ο Βουλγαρόπουλος⁹⁵ εσκόπευε να το μεταφέρει έξω από το σπίτι του. Δυστυχώς ο θάνατος ματαίωσε τον σκοπό του.

Καστράκι. Το Καστράκι είναι ένα άγονο και πετρώδες οροπέδιο, το οποίο περιβάλλεται από πρόχειρο λίθινο περιτοίχισμα, διότι σ' αυτό οι κάτοικοι των πέριξ συνοικισμών συγκεντρώνονταν και αμύνονταν εναντίον των επιδρομέων, καθόσον δεσπόζει αρκετής περιοχής κατά τον δημόσιο δρόμο. Παρόμοια αμυντήρια χρησιμοποιούσαν οι Μακεδόνες σε πολλά μέρη. Από το Καστράκι ο επισκέπτης δύναται να σχηματίσει ιδέαν της διαμορφώσεως (της μορφολογίας) του εδάφους <της γύρω περιοχής>.

Το Χαΐρι. Το φυόμενο στο συνορεύον με το Καστράκι βουνό δάσος λέγεται Χαΐρι, από μια βρύση που έκαμε κάποιος καλόβουλος χριστιανός στο δρόμο που διασχίζει το δάσος. Υπάρχει δε και χάντακας, όπου φωλιάζουν αγριοπερίστερα. Το δάσος μπορεί να γίνει πολύ καλό, αλλ' ο απειρόκαλος⁹⁶ και μη γνωρίζων το συμφέρον, (681) και το ιδικόν του και της μελλούσης γενεάς, δεν το αφήνει. Ο γράφων τις γραμμές αυτές το είδε τρεις φορές να καταστρέφεται.

Κόκκινη Μπάρα. Η Κόκκινη Μπάρα λέγεται και Μπάρα Ζυγούρη, διότι την έχει ανοίξει ο Ζυγούρης, που είχε στο μέρος εκείνο και χωράφια μικράς

⁹³ Βλέπε Φ.Ζ., σελ. χειρ. 257.

⁹⁴ Το χωρίο που είναι μέσα σε άγκιστρα {...} στο χειρόγραφο φαίνεται να είναι προσθήκη νεότερη. **Μπρένιτσα**, το χωριό Βατοχώριο του Νομού Φλωρίνης υπάγεται στην Κοινότητα Κρυσταλλοπηγής. (Μετονομασία με το ΦΕΚ 179/1927).

⁹⁵ **Βουλγαρόπουλος Ιωάννης**, γεννήθηκε στη Σιάτιστα. Από το 1890 βρισκόταν στη Νίσσα της Σερβίας. Ήταν αρτοποιός. Διετέλεσε Δήμαρχος Σιάτιστας, πέθανε το 1923. Βλ. "Σιατιστινή προσωπογραφία, προσφιλείς νεκροί", Λεύκωμα Σιατιστέων Μνήμη, σελ. Γ 110. Στο βιβλίο του Σκευού Ζερβού **Εθνικά Κληροδοτήματα και Δωρεαί**, σελ. 656, 657 είναι καταγεγραμμένη δωρεά του για «κατασκευή φρεάτων δύο» και για «κατάσχευή οδού εν Σιατίστη».

⁹⁶ **απειρόκαλος**=ακαλαίσθητος.

εκτάσεως. Εις αυτήν συγκεντρώνονταν τα νερά του Βρέτου και των πέριξ λάκκων.

Βρέτος. Του Βρέτου τα νερά ήσαν διασκορπισμένα τον παλαιό καιρό. Όταν δε οι άνθρωποι άρχισαν να αποφεύγουν το νερό των πηγαδιών ως πόσιμο και να πίνουν τρεχάμενο νερό, έγιναν μεγάλα υδραυλικά έργα και συγκέντρωσαν τα νερά ενός πηγαδιού, που βρίσκεται επάνω από την βρύση, και τα νερά των πέριξ τοποθεσιών, και έκαμαν τη βρύση Βρέτος, από την οποία υδρεύονται οι περισσότεροι κάτοικοι της Χώρας. Το νερό του Βρέτου είναι πολύ καλό, το όνομα δε έλαβε, κατ' άλλους μεν, διότι ήτο εις απόκρημνο μέρος, κατ' άλλους δε, από τον πρώτο που επιχείρησε να συγκεντρώσει τα νερά και όστις (*ο ο-ποιός*) ονομάζετο Βρέτος. (682)

Το απέναντι του δάσους «Χαΐρ» βουνό λέγεται Σβέλντσος <Σβέρνιτσο>. Σε αρχαιότερη εποχή ήταν δασώδες, ως (*όπως*) εγνωρίσαμε από τα πρέμνα (κούτσουρα), που βρέθηκαν, όταν έγινε ο δημόσιος δρόμος. Το βουνό αυτό, όπως και το απέναντι αυτού δασώδες, που λέγεται Βέλια, χωρίζουν τη Γαλατινή από τη Σιάτιστα.

25.16. Η Αέλ-Μπάρα

Η Αέλ-Μπάρα είναι (*ως λέξη προκύπτει*) από την πλήρη ονομασία Αγέλης Μπάρα. Αυτή είναι έλος, που σχηματίζεται από τα νερά που κατέρχονται από τα ύπερθεν (*από τα πάνω από αυτήν ευρισκόμενα*) βουνά. Εδώ ανέκαθεν πότιζαν τα ποίμνια και την αγέλη των μεγάλων ζώων, ίππων, ημιόνων και αγελάδων. Η αγέλη των μεγάλων ζώων λέγεται χεργκελές. Το όνομα τούτο (*η λέξη τούτη*) είναι νεότερης εποχής. Τα παλαιότερα χρόνια θα ονομάζονταν με το ελληνικό όνομα (*λέξη*) αγέλη, απ' όπου δόθηκε και στο έλος η ονομασία.

25.17. Ισιάδια

Τα Ισιάδια βρίσκονται ΒΑ. της πόλεως και είναι ένα οροπέδιο, όπου φύεται χόρτο, που χρησιμεύει ως τροφή των ζώων⁹⁷.

25.18. Γούρνες-Πύργοι

Παραπάνω από τα Ισιάδια, προς την κορυφή του βουνού, είναι οι Γούρνες, τοποθεσίες με χώμα κατάλληλο για σπορά δημητριακών και πατάτας, με τη διαφορά ότι <αυτά> δεν (683) ωριμάζουν ενωρίς ένεκα του ψύχους. Εκεί πλησίον υπάρχουν και υψώματα λίθινα, που φέρουν το όνομα Πύργοι. Το μέρος αυτό είναι το υψηλότερο μέρος της Σιάτιστας και, απ' εκεί, μπορεί να προβληθεί άμυνα της πόλεως, άμα τύχει καταλλήλου οχυρώσεως το μέρος.

⁹⁷ **Ισιάδια**, βλέπε το «*Συμβολή στο τοπωνυμικό της Σιάτιστας*», Λεύκωμα **Σιατιστέων Μνήμη**, σελ. Α 163-171, (αρ. τοπωνυμίου 57)

25.19. Γρίβας τ' Μπαλαμπάνη

Στο ανατολικό μέρος της Σιάτιστας, ολίγο παρακάτω από τα Κουριά, είναι ένας βράχος, που φέρει το όνομα Γρίβας τ' Μπαλαμπάνη. Το όνομα αυτό πήρεν ο βράχος από το ακόλουθο γεγονός: Ο κάτοικος Σιατίστης Μπαλαμπάνης είχε ίππον <επωνομαζόμενον> Γρίβαν. Όταν ο Γρίβας γέρασε και δεν μπορούσεν, ένεκα της αδυναμίας, να εξυπηρετήσει τον αφέντην του, τον άφησε ο κύριός του [να βόσκει] στο μέρος που είναι ο βράχος και φαίνεται στην πόλη, νομίζοντας ότι εκεί, αναπνέοντας καθαρόν αέρα, θα δυνάμωνε. Παρατηρώντας ο Μπαλαμπάνης από τη Σιάτιστα και βλέποντας το βράχο νόμιζεν ότι ο βράχος ήταν ο Γρίβας του και ήτο ήσυχος. Ενώ ο Γρίβας «είχε τινάζει τα πέταλα», εκείνος τον θεωρούσε ζωντανόν και, στις πληροφορίες ανθρώπων που τον είδαν νεκρόν, δεν πίστευε δείχνοντας σ' αυτούς το βράχο. Αυτό διαδόθηκε στους κατοίκους, οι οποίοι, για εμπαιγμόν του Μπαλαμπάνη, έδειχναν το βράχο λέγοντας «ο Γρίβας τ' Μπαλαμπάνη». Στο γεγονός αυτό χρωστείται το όνομα του βράχου. (684)

25.20. Αργυρά, Λυκότρυπες, Αζιούλη, Παπαδήμου βρύση

Στο Ανατολικό μέρος της Σιάτιστας υπάρχουν και τέσσερις ακόμα θέσεις αξιομνημόνευτες, **τα Αργυρά**, αμπέλια νεότερης εποχής, πλούσια σε γονιμότητα (*καρποφορία*), οι **Λυκότρυπες**, όπου τον χειμώνα καταφεύγουν οι λύκοι και παραφυλάττουν κατά τις χιονισμένες νύχτες επιπίπτοντες κατά των ζώων της συνοικίας Λουλάδικα, **τ' Αζιούλ' η βρύση**, μια ξηρόβρυση, απέναντι της οποίας γίνονταν η καλύβα του δεκατιστού τον τρυγητό και όπου ολίγο παρακάτω είναι ο βράχος που χρησίμευεν ως σημείο του τέρματος της διαδρομής εκείνων που ξεπροβοδούσαν τους ξενιτευομένους την παλαιά εποχή, που τα ταξίδια γίνονταν με τα ζώα, και του **Παπαδήμου η βρύση**, παρακάτω από τα Τσισμέδια, από την οποία υδρεύεται η συνοικία Λουλάδικα, η οποία κείται (*βρίσκεται*) σε μέρος απόκρυφο, που δείχνει ότι οι κάτοικοι εξέλεξαν για κατοικία τους το μέρος αυτό δια τον φόβον των επιδρομών. Το όνομα <της συνοικίας Λουλάδικα> οφείλεται στο ότι το έδαφος ήτο αργιλώδες και κατάλληλο για κατασκευήν λουλάδων, τους οποίους έκαμναν κατά χιλιάδας και τους μετάφερναν στη Μικρά Ασία, όπου διεξήγετο μεγάλο εμπόριο λουλάδων.

25.21. Τ' αλώνι τ' Βατ – Τ' Βατ το γεφύρι

Κατά τον 18^{ον} αιώνα η Μονή Βάτου, που βρίσκεται στο όρος Σινά, ενήργησεν εράνους στη Σιάτιστα με την προστασία του εγκρίτου προστάτου <της> Σιατιστέως Δήμου Σφήκα. Πολλοί των κατοίκων Σιατίστης προσέφεραν αντί χρηματικής δωρεάς (685) αμπέλια και χωράφια. Προς αλωνισμόν των προ-

ϊόντων των χωραφιών ο πληρεξούσιος της Ιεράς Μονής Βάτου έκρινε καλόν να κάμει το αλώνι, εκεί που σώζεται και σήμερα και όπου είναι και χωράφια Σφηκάθικα, για να μεταφέρονται και αλωνίζονται τα προϊόντα των χωραφιών της Μονής. Πολλά δε των αμπελιών θα ευρίσκοντο στις Μαγούλες και πολλά των χωραφιών, επίσης, πέρα από τη Μπάρα την Παληοκαστρίτικη. Για να μεταφερθούν απ'εκεί στην πόλη τα προϊόντα, έπρεπε να περάσουν ένα λάκκον κοντά στη Μπάρα, που είναι τόσο ορμητικός εν καιρώ ραγδαίας βροχής, που οι ευρισκόμενοι στην πέρα μεριά πρέπει να μείνουν εκεί και να διανυκτερεύσουν εκεί. Όσοι τολμούν να περάσουν κινδυνεύουν να πληρώσουν με τη ζωή τους την τόλμη τους. Πολλά υπάρχουν (είναι) τα θύματα, όχι μονάχα ζώα, αλλά και άνθρωποι. Για ευκολία της μεταφοράς, λοιπόν, των προϊόντων που αναφέραμε, ο Σφήκας, για λογαριασμό της Μονής, έκαμεν εκεί γεφύρι, το οποίο σήμερα δεν υπάρχει, αλλ' η ονομασία σώζεται. Κατά τινες (Κατ' άλλους) το γεφύρι έγινε από ένα Σιατιστέα, ονομαζόμενον Βάτο, για λόγους φιλανθρωπίας και δια διευκόλυνση των κατοίκων που είχαν στο μέρος εκείνο κτήματα.

26. Συμπεράσματα που οφείλονται στην (προκύπτουν από την) περιγραφή των τοπίων.

Από την παραπάνω περιγραφή των τοπίων Σιατίστης προκύπτουν τα ακόλουθα συμπεράσματα:

1^{ov}) Ότι είναι εκτός (686) κάθε αμφιβολίας και αμφισβητήσεως ότι κάποτε επώκησαν⁹⁸ τη Σιάτιστα κουτσοβλαχικά και σλαβικά φύλα.

2^{ov}) Ότι τα φύλα αυτά δεν ήρθαν ως κατακτηταί, αλλ' επώκησαν (εγκαταστάθηκαν) ειρηνικά και με το πέρασμα του χρόνου ή απομακρύνθηκαν θεληματικά ζητώντας καλύτερους τόπους διαμονής ή έμειναν, αλλά συγχωνεύθηκαν με τους ιθαγενείς Έλληνες Μακεδόνας και αφομοιώθηκαν με αυτούς, αφού δεχθηκαν την θρησκείαν και την γλώσσαν των.

3^{ov}) Ότι οι ιθαγενείς κάτοικοι Έλληνες Μακεδόνες κατείχον το κέντρον της περιφερείας Σιατίστης, ενώ οι Κουτσόβλαχοι, οι οποίοι επώκησαν (εγκαταστάθηκαν) πρωτύτερα από τους Σλάβους, κατέλαβαν το νότιο μέρος της περιφερείας και οι Σλάβοι το ΒΔ. και μέρος τι (ένα μέρος) από το νότιο μέρος αυτής.

4^{ov}) Ότι δεν μπορούμε να προσδιορίσομε επακριβώς το χρόνο που έγινε η εποίκιση (εποικισμός, εγκατάσταση) των ξένων φύλων στη Σιάτιστα, διότι οι γενικότερες και συχνές μετακινήσεις των εθνών, τα οποία προέρχονταν από βορρά και διευθύνονταν προς νότον, δια να καταλάβουν τις έρημες χώρες της Ιλλυρίας και μάλιστα της Μακεδονίας ως και της λοιπής Ελλάδος, επέφεραν σύγχυση χρονική και σε μεγαλύτερα ιστορικά γεγονότα, πολύ δε περισσότερο βέβαια προκειμένου για την εποίκιση ενός μέρους περιορισμένων εκτάσεων, όπως προκειμένου για την εποίκιση στη Σιάτιστα, όπου δεν μας έχει αφήσει άλλα τεκμήρια για να μας βοηθήσουν (687) στην εξακρίβωση του γεγονότος,

⁹⁸ Εποικώ= εγκαθίσταμαι ως έποικος σε ξένη και ήδη κατοικούμενη περιοχή.

εκτός από τις ονομασίες ολίγων τοποθεσιών· και επομένως, δικαιολογημένα, αγνοούμε τον χρόνο της εποικίσεως, τον χρόνο της διαμονής τους, ως και τον τρόπο της αποχωρήσεώς τους.

Σημείωση. Για να συμπληρωθεί η περιγραφή <των τοποθεσιών> Σιατίστης και <η αναφορά> της τοπωνυμίας <τους>, που τόσο περίεργα (*αξιοπερίεργα*) πράγματα παρατηρούνται, προσθέτομε εδώ και την ακόλουθη περιγραφή για τα **Πέτροβα και του Τζηκ το νερό**.

27.01. <Πέτροβα>

Τα **Πέτροβα** σήμερα είναι αμπέλια, από τα οποία άλλα ανήκουν στη Σιάτιστα και άλλα στο Παληόκαστρο. Τα τελευταία φέρουν την ονομασία ξένο-Πέτροβο. Η περιφέρεια αυτή φαίνεται ότι έχει υποστεί αρκετά, διότι αυτού υπήρξε συνοικισμός, ο οποίος μέχρι τινός αμύνονταν ενάντια στις επιδρομές καταφεύγοντας στο Παλαιό-Κάστρο, όπου ήταν το οροφυλάκιό του και από το οποίο πήρε το όνομα το χωριό. Όταν όμως οι συνοικισμοί της περιφέρειας Σιατίστης είχαν συμπυχθεί, έκριναν σωτήριο πράγμα να διαλύσουν το συνοικισμό «Πέτροβα» και να καταφύγουν άλλοι στη Σιάτιστα και άλλοι στο Παληόκαστρο. Έτσι και μέρος από την περιφέρεια του συνοικισμού αυτού περιήλθε στη Σιάτιστα, με το όνομα «Πέτροβα», και μέρος στο Παληόκαστρο, με το όνομα «Ξένο-Πέτροβο». (688)

27.02. Του Τζηκ το Νερό

Εάν επισκεφθούμε την τοποθεσία της Μαγούλας, θα βρεθούμε κάποτε σε ένα λεκανοπέδιο με αυτοφυείς αγριοροδόνες και προχωρώντας προς νότον θα φθάσουμε σε μια μικρή δασώδη έκταση με αμπέλια και με νερό. Αυτού είναι το νερό τ' Τζήκ.

Εδώ κλείνουμε την περιγραφή (*αναφορά και σχολιασμό*) των τοπωνυμίων της Σιάτιστας. (689)

28. Η ιατρική περίθαλψη της Σιάτιστας

Θεωρώ απαραίτητο να κάμω ιδιαίτερο λόγο στο παρόν έργο για τους ιατρούς της Σιάτιστας, διότι οι ιατροί υπήρξαν τα πρόσωπα που προΐσταναν (*προΐσταντο*) σε κάθε κίνηση - είτε πνευματική είτε κοινωνική - και επομένως η παράλειψη του κεφαλαίου αυτού θα σημείωνε μια μεγάλη παράλειψη.

Η ιατρική περίθαλψη των κατοίκων της Σιάτιστας πέρασεν τρεις περιόδους από της 17^{ης} εκατονταετηρίδος και εδώθε. Στην πρώτη περίοδο η υγεία των κατοίκων ήταν εμπιστευμένη στην επιστημονική ικανότητα ιατρών που ήσαν εξέχουσες ιατρικές προσωπικότητες, τρόφιμοι των ευρωπαϊκών Πανεπιστημίων και μερικοί είχαν ασκήσει πρώτα το επάγγελμα σε κοινωνίες ευρωπαϊκές. Την

εποχή εκείνη η Σιάτιστα βρίσκονταν στην ακμή της. Πρόοδος κοινωνική και εκπαιδευτική, πολιτισμός ζηλευτός χαρακτήριζαν αυτήν τότε και την υγεία των κατοίκων επέβλεπαν ιατροί Μανουσαίοι, Ρούσηδες, Σακελλάριοι και άλλοι όμοιοι με αυτούς. Δυστυχώς, όμως, τίποτε από τα ανθρώπινα δεν μένει μόνιμο. Τα έτη της προόδου πέρασαν. Την ακμή διαδέχθηκε η παρακμή. Την πνευματική πρόοδο επακολούθησε η κατάπτωση· και τότε και η φροντίδα για την περίθαλψη της υγείας των κατοίκων περιέπεσε σε ιατρούς πρακτικούς, που είχαν σε χρήση το σύστημα το θεραπευτικό με την αφαίμαξη, με τις βεντούζες, με τις βδέλλες (690) και τα καταπλάσματα. Πλημμύρισαν τότε στη Σιάτιστα οι Ηπειρώτες Πυρήνηδες, Βασίλειοι, Κώτσηδες, Αλμπανιδήδες, Δημήτριοι και Τζιουράδες.

Πλην, και η δεύτερη αυτή εποχή ήταν επόμενο να περάσει και την διαδέχτηκε τρίτη εποχή, με την άνθιση του εθνικού μας Πανεπιστημίου. Την εποχή αυτή η υγεία των κατοίκων Σιατίστης είχε ανατεθεί σε διδάκτορας του Εθνικού Πανεπιστημίου. Τότε δε η Σιάτιστα έπαθεν από ιατρικό πληθωρισμό· εις δέκα και περισσότερους έφθασαν οι ιατροί και για τη συντήρησή τους αναγκάζονταν να μεταβαίνουν στην εβδομαδιαία αγορά Τσοτυλίου, όπου διατηρούσαν Φαρμακεία, και σε άλλα μέρη και έτσι, ενώ άλλοτε ζητούσαμε τα ιατρικά φώτα από τις κοινότητες Καστοριάς (Μανδρίνον), Τρικάλων (Τσιαχτσίρην), Κοζάνης (Σακελλάριον), τώρα δίδαμε ημείς άφθονη ιατρική βοήθεια. Ιδιαίτερο λόγο θα κάμομε περί των ιατρών της εποχής αυτής παρακάτω και για καθένα χωριστά.

28.01. Ιωάννης Πάικος

Δίκαιον είναι την πρώτη θέση σε ένα έργο ιστορικό να κατέχουν εκείνοι που έθεσαν ως σκοπό του βίου τους την εξυπηρέτηση της πατρίδος τους και, βέβαια, όχι μονάχα της υπό την στενήν έννοιαν πατρίδος, της γενετείρας τους, αλλά και της μεγάλης πατρίδος, της Ελλάδος μας, και μάλιστα (691) όχι μονάχα με το χρήμα τους, αλλά και με το αίμα τους, προσπαθώντας με θυσίαν αυτής της ζωής τους να αποκτήσει η πατρίδα τους την εθνική παλιγγενεσία, με την αποτίναξη του ζυγού της δουλείας και την επαναφορά της ελευθερίας της, ή και απλά να κατορθώσουν να δώσουν σ' αυτήν κατεύθυνση στην οδό της προόδου και του πολιτισμού. Οι τέτοιοι άνδρες είναι εκπρόσωποι της πόλεως τους, γέννημα της εποχής τους. Και επειδή τους γεννάει η εποχή τους, τους βγάζει ο λαός και είναι, ούτως ειπείν, η συνισταμένη του τόπου τους, είναι δίκαιο τα τοιαύτα ή τοιαύτα έργα της εποχής τους, ο πολιτισμός, η πρόοδος του τόπου τους, να αποδοθούν στην επίδραση και στην πρωτοβουλία εκείνων, αλλά και στην συνεργασία με τη λαϊκή μάζα, διότι, αν το πλήθος δεν είχε τις αρετές της πειθαρχίας, της καλαισθησίας και του πατριωτισμού, δεν θα μπορούσαν οι προϊστάμενοι να παραγάγουν ό,τι παρήγαγαν, όπως πάλι, άνευ της ευφυΐας, της πρωτοβουλίας, του θάρρους και της γενναιότητας των προϊσταμένων, ήταν αδύνατο οι

πολλοί να παραγάγουν τα θαυμαζόμενα έργα της εποχής. Πρέπει τα δύο αυτά να συνυπάρχουν, για να πάει εμπρός ένας τόπος.

Και για το λόγο αυτό, ενώ ο λαός της Σιάτιστας πάντοτε στολίζονταν με τις αρετές της καλαισθησίας, της φιλοπατρίας, της φιλοξενίας και της πειθαρχίας, βλέπομε να παράγονται έργα έξοχα, μονάχα όταν έχουν αναφανεί σ' αυτήν άνδρες εξαιρετικής δυναμικότητας. (692) Οπότεν π.χ. ζούσεν ο Λογοθέτης και ο Νιόπλιος, έγιναν τα θαυμαστού ηρωισμού και μεγάλης στρατηγικότητας κατορθώματα στη Σιάτιστα. Οπότεν ζούσε μεταξύ των γυναικών της Σιατίστης η Κυρά Σανούκω, ένας τύπος ηρωίδος γυναικός, αντέστησαν οι Σιατιστινοί με καρτερία και με θάρρος στην επιδρομή των Αλβανών. Χρειάζονται οι ατομικοί εμπνευστές, για να εμπνευστούν οι μάζες. Οπότεν ζούσε και δίδασκε στην Ελληνική Σχολή ο σοφολογιότατος Αργύριος Παπαρρίζος, φάνηκεν η μεγάλη της Σιάτιστας ευεργέτρια Βαρβάρα Νικολάου⁹⁹, μια γυναίκα φιλόμουση και φιλοπάτριδα (*φιλόπατρις*), και κινήθηκαν οι κάτοικοι να προαγάγουν την Ελληνική Σχολή και ιδιαίτερο κτίριο να ανεγείρουν, για να στεγάσουν τη μαθητιώσα νεολαία. Οπότεν ζούσαν ο Ψαράς, ο Βρετός <;>, η Βέα, ο κυρ Δούκας, ο Παπαδήμος και άλλοι όμοιοί τους, έγιναν οι γνωστές πηγές με υπόγειες στοές, τις οποίες ανοίγοντας σήμερα θαυμάζομε αυτές και απορούμεν πώς τότε επιχειρούσαν τέτοια έργα περισυλλογής υδάτων. Οπότεν ζούσαν μεταξύ των κατοίκων της ιατροφιλόσοφοι και έμποροι, οπαδοί όχι μονάχα του κερδώου, αλλά και του λογίου Ερμού, έγιναν τα θαυμάσια αρχοντόσπιτα. Αλλά και σε μεταγενέστερες εποχές εάν στραφούμε, βλέπομε ότι δίδεται ζωή στον τόπο, οπότεν διευθύνουν τα κοινά άνδρες διακεκριμένοι και κατέχουν τον αρχιερατικό θρόνο αρχιερείς μορφώσεως και δράσεως. Τα σχολεία της Σιάτιστας (693) ήκμαζαν, όταν στον αρχιερατικό θρόνο Σισανίου στέκονταν ένας Μελέτιος, ένας Λάσκαρις, ένας Ζωσιμάς, ένας Στεφανάκης, ένας Μεγακλής. Όταν λείπουν άνδρες, που μπορούν να επιβληθούν στις μάζες, τότε και τα σχολεία χωλαίνουν και τα κοινοτικά εν γένει πράγματα καρκινοβατούν, τουναντίον δε, όταν αναφαίνονται άνδρες νεότεροι με σφρίγος, με όρεξη για δράση και με πατριωτισμό εξαιρετικό, τότε και τα σχολεία προάγονται και προοδευτικά σωματεία Κυριών, Δεσποινίδων και Κυριών οργανώνονται με σκοπούς πολιτικούς, εκπαιδευτικούς, φιλανθρωπικούς και εξωραϊστικούς. Οι προύχοντες εκάστης εποχής είναι υπεύθυνοι για την κατάσταση του τόπου. Οποίοι οι ταγοί, τέτοιος και ο πολιτισμός του τόπου. Σήμερα καφενείο και παιχνίδι, άλλοτε διαλέξεις, συνεδριάσεις, συζητήσεις, σχολεία, δρόμοι και εξωραϊσμοί των περιβόλων των εκκλησιών. Ο λαός, όπου θα τον οδηγήσεις, εκεί θα βαδίσει. Οπότεν οι οδηγοί ήταν διεστραμμένοι, ο άκρως φιλήσυχος λαός είχε καταντήσει αδελφοκτόνος. Οπότεν πάλι οι οδηγοί ήταν συνετοί και καλοί, ο λαός παρουσιάζονταν ηνωμένος και ομόθυμος σε κάθε κοινό ζήτημα.

⁹⁹ Η γνωστή μας Βασιλική Νικολάου, η οποία, όταν έγινε μοναχή, ονομάστηκε Βαρβάρα.

Εμήκυνα αρκετά τον λόγον και, αφού ζητήσω συγγνώμη από τον αναγνώστη, επανέρχομαι στο θέμα από το οποίο ορμήθηκα.

Δύο απόστολοι της εθνικής ιδέας, δύο εμπνευσμένοι πράκτορες της διαδόσεως (694) της φλόγας για την απελευθέρωση του υποδούλου Γένους μας, ιατροί το επάγγελμα, ο Ιωάννης Πάικος και ο Αλέξανδρος Οικονομίδης, είναι δίκαιο να καταλάβουν την πρώτη θέση στο κεφάλαιο αυτό του έργου μου.

Ο πρώτος, ο Ι. Πάικος, που γεννήθηκε κατά τα μέσα της 19^{ης} εκατονταετηρίδας, υπήρξε γόνος της μεγάλης και αρχοντικής οικογενείας των αδελφών Πάικου, που έζησαν στη Θεσσαλονίκη, στην Αθήνα και στο Ταϊγάνιο¹⁰⁰, τον 18^ο αιώνα¹⁰¹. Τελείωσε την Ελληνική Σχολή της πατρίδος του, τελείωσε τις γυμνασιακές σπουδές εις τας Αθήνας, έγινε διδάκτωρ της Ιατρικής του Εθνικού Πανεπιστημίου, επεσκέφθηκε τους Παρισίους, για να λάβει ανώτερη μόρφωση, και κατόπιν εγκατεστάθηκε στην πατρίδα του Σιάτιστα, όπου ήσκησε το ιατρικό επάγγελμα μέχρι του θανάτου του. Ο ημέτερος Ιωάννης, οραματιζόμενος το μέλλον του Γένους μας, ασχολούνταν με την ερμηνείαν των προφητειών της Αγίας Γραφής και, ερμηνεύοντας αυτάς, τοποθετούσε σε διαφόρους υπόδουλους τόπους τους πρίγκιπας του ελληνικού θρόνου και θεωρούσε βέβαιον ότι προσεγγίζει η απελευθέρωση των υποδούλων αδελφών μας. Τον ηκούσαμε να μας λέγει με πεποίθηση ότι δεν θα βραδύνει η απελευθέρωσή μας και ότι θα διορισθεί Διοικητής (695) της Μακεδονίας ο πρίγκηψ Νικόλαος, της Κρήτης ο Γεώργιος και άλλος της Ηπείρου και δεν διεψεύσθη, διότι, αν πλήρως δεν πραγματοποιήθηκαν τα όνειρά του, κάπως τα είδαμε να σχεδιάζονται και μερικώς να εκπληρούνται. Επίσης, δεν διεψεύσθη και ετοιμάζοντας το λόφο του Προφήτου Ηλιού με την περιποίηση των δένδρων, για να τον κάμει ωραίον, διότι έλεγεν ότι εκεί θα παιανίσει η ελληνική στρατιωτική μουσική.

Ήταν ακραιφνών αισθημάτων κύριος, πατριώτης αγνός, για τον οποίο δεν μπορούσε να προσαφθεί μομφή τις *(κάποια μομφή)*, για τούτο και η κοινότητα αυτόν εξέλεξε να μεταβεί προς συνάντηση του ευεργέτου της Σιατίστης Τραμπαντζή.

Ο Πάικος εξυπηρέτησε *(υπηρέτησε)* την Κοινότητα επί έτη κατά πολλούς και διαφόρους τρόπους. Άλλοτε ως έφορος των σχολείων, άλλοτε ως δημογέρον των Μητροπόλεως¹⁰² και ως διδάσκαλος των Γαλλικών αμισθί. Ο Πάικος

¹⁰⁰ Ταϊγάνιο, ρωσικά Ταγκανρόγκ. Πόλη - λιμάνι της Ρωσίας στην περιφέρεια Ροστώφ, στη βόρεια ακτή του κόλπου του Ταϊγανίου. Από τους πρώτους οικιστές του ήταν οι Έλληνες.

¹⁰¹ Για την οικογένεια Πάικου από τη Σιάτιστα βλέπε εργασία του Ευάγγελου Χεκίμογλου στο βιβλίο **Ιστορία της Επιχειρηματικότητας στη Θεσσαλονίκη**, έκδοση της Πολιτιστικής Εταιρείας Επιχειρηματιών Βορείου Ελλάδος, Θεσσαλονίκη 2005, τόμος Β1.

¹⁰² Δημογέροντες της Μητροπόλεως-Μητροπολιτική Δημογεροντία: Για το θεσμό αυτό αντλούμε κάποιες πληροφορίες από το άρθρο του Θ.Χ.Τζώνου, **Η κοινοτική οργάνωση της Σιατίστης επί Τουρκοκρατίας**: Στα πλαίσια των τουρκικών Μεταρρυθμίσεων (τέλη 19^{ου} αι) οι κοινοτικοί άρχοντες γίνονται αιρετοί. Με το νόμο του 1870 «περί της

ανεφάνη (αναδείχτηκε) και προστάτης του πρασίνου. Ποιος των συγχρόνων του δεν τον είδε να ασχολείται, κάθε μέρα, με ένα ψευτοεργαλείο κλαδεύοντας τα υπάρχοντα δενδρύλλια του Προφήτου Ηλιού και κάμνοντας δρόμους (αυλάκια), ίνα (για να) διευθύνονται γύρω από αυτά [τα νερά των βροχών]; Ποιος δεν τον επαναφέρει μπροστά του να περιέρχεται στους ομίλους (τις παρέες), που βρίσκονταν χάριν αναψυχής στο λόφο, και να ζητεί τον οβολόν τους για το πότισμα των δένδρων, επειδή δεν επαρκούσε να ξοδεύει εξ ιδίων του;

Ήταν πτωχός, (696) έζησε πτωχός και απέθανε πτωχός, όπως αποθνήσκουν όλοι οι ανώτεροι χρημάτων. Την επιστήμη εξασκούσεν, όχι για να πλουτίσει, αλλά για να ωφελήσει τους πάσχοντες, αν θα ήταν δυνατό, διότι, ως αφορά την ωφέλεια των ιατρικών, σε ολίγα μονάχα φάρμακα, αριθμούμενα στα δάκτυλα, είχε πεποιθήση. Περισσότερο εμπιστευόνταν στη δίαιτα και στη φύση· και για τούτο, όπου έβλεπεν ότι δεν ήταν δυνατό να γίνει η ενδεχόμενη δίαιτα, από ανέχεια, αντί να λάβει χρήματα φεύγοντας, άφηνε κάτω από το μαξιλάρι του αρρώστου ένα τάλιρο, ίσως το τελευταίο που φιλοξενούσε το πορτοφόλι του, συνιστώντας ένα δυναμωτικό ζωμό. Τον συγκινούσεν η φτώχεια με την αρρώστια μέχρι κλονισμού της καρδιάς του.

Απέθανε στα 1906¹⁰³ εκ συγκοπής της καρδιάς, θύμα της κομματικής διαμάχης την εποχή των Σερραφειμικών, διότι, αφού πείσθηκεν ότι η μερίδα που πολεμούσε το Σερραφείμ είχε το δίκαιο υπέρ αυτής, ετάχθη στο πλευρό της. Οι Σερραφειμικοί, για να τον εκδικηθούν, θέλησαν να προσάψουν κηλίδα στο ακηλίδωτο πρόσωπό του. Αυτό όμως ετάραξε τόσο πολύ τον άνδρα, ώστε όλην τη νύχτα σηκώνονταν, σημειώνοντας τα επιχειρήματα που σκεπτόμενος εύρισκε και τα οποία θα παρέθετε στην απάντησή του προς τους δημογέροντας. Τούτο εκλόνισε την τακτική λειτουργία της καρδιάς του, η οποία δεν βάσταξε πέραν της εσπέρας (697) της επομένης ημέρας, οπότε περί την 8^η ώραν επήλθε το μοιραίον, το οποίο μου ανήγγειλεν συνάδελφός του, με την φράση «χάσαμε τον αγνό πατριώτη μας». Δυστυχώς, οι περί τον Μητροπολίτην εξέτειναν το μίσος

Γενικής Διοικήσεως των Νομών» αποκλείεται, τυπικώς, από τα κοινοτικά όργανα ο θρησκευτικός αρχηγός της κοινότητας. Οι λόγοι μάλλον προφανείς: κάμψη του φρονήματος και της συνοχής του υπόδουλου ελληνικού πληθυσμού. Το σκόπελο τον παρακάμπτουν οι Κοινότητες και η Ορθόδοξη Εκκλησία, που ακόμα έχουν στα χέρια τους την εκπαίδευση. Άτυπα ανασυσταίνεται από την Εκκλησία και συνυπάρχει με τη θεσμοθετημένη κοινοτική αρχή η παλιά Μητροπολιτική Δημογεροντία. Μέλη της μάλλον οι δημογέροντες και έπειτα τα μέλη του Δημοτικού Συμβουλίου και ο Δήμαρχος και πρόεδρός της ο Μητροπολίτης. Αρμοδιότητές της μεταξύ άλλων και η εποπτεία των Σωματείων της Κοινότητας και ο οικονομικός έλεγχός τους. Με τον καιρό και άτυπα πέρασε στις αρμοδιότητές της και η αμυντική οργάνωση της κοινότητας και η άσκηση εθνικής πολιτικής. Μέσα στα πλαίσια αυτά έγινε στη Σιάτιστα και η σύσταση της Εθνικής Επιτροπής το 1904 και οργανώθηκε και η προσφορά της στο Μακεδονικό Αγώνα. Για πληρέστερη ενημέρωση βλέπε το άρθρο αυτό του Θ.Χ.Τζώνου στον ΛΕ' τόμο του περιοδικού **Παρνασσός**, Αθήνα 1993.

¹⁰³ Το ορθό είναι 1903.

τους και πέραν του τάφου. Δεν επέτρεψαν να λάβουν μέρος στην κηδεία του τα σχολεία¹⁰⁴ και να του αποδοθεί η πρέπουσα [από ευγνωμοσύνη] τιμή.

28.02. Αλέξανδρος Οικονομίδης

Ο Αλέξανδρος Οικονομίδης γεννήθηκε στη Σιάτιστα κατά την 6^η δεκαετηρίδα του 19^{ου} αιώνα, άκουσε στην πατρίδα του τα πρώτα γράμματα, τα δε γυμνασιακά στην Καβάλα, όπου χρημάτισε βοηθός φαρμακοποιού, και στις Αθήνας. Ύστερα από τις γυμνασιακές σπουδές ενεγράφη στο Εθνικό Πανεπιστήμιο και αναγορεύθηκε διδάκτωρ της Ιατρικής. Το ιατρικό επάγγελμα εξήσκησε στην ιδιαίτερη πατρίδα Σιάτιστα μονίμως και άπαξ της εβδομάδος μετέβαιναν εις Τσοτύλιο, διότι υπήρχεν (*ήταν*) ιατρός του εκεί Γυμνασίου. Ο Αλέξανδρος με τα πατριωτικά του άσματα, τα οποία σε κάθε ευκαιρία, στους γάμους, στις διασκεδάσεις, σε εκδρομές έψαλλε, και με τη διατυπούμενη πεποίθησή του ότι δεν θα βραδύνει να έλθει η ημέρα της απελευθερώσεώς μας, αλλά και με τις επίσημες εντολές, που αποκόμιζε από τας Αθήνας, όταν επισκέπτονταν ως φοιτητής τη Σιάτιστα, για να προετοιμάζει τα πνεύματα των κατοίκων για μια μέλλουσαν (698) εξέγερση, ανεργίριζε (*αναζωπύρωνε*) στις καρδιές των νέων την ελπίδα ότι γρήγορα θα πραγματοποιηθούν τα γλυκύτερα όνειρά τους.

Ως ιατρός, ήταν οπαδός της ψυχοθεραπείας και στην εξάσκηση του επαγγέλματός του τον διέκρινε η αφιλοκέρδεια· και δια τούτο έζησε και αυτός, όπως και <ο> στενός φίλος του Πάικος, πτωχός και πτωχός απέθανε. Ο γράφων τις γραμμές αυτές τον είδεν ασθενή να κλαίει, διότι θα απέθνησκε χωρίς να αφήσει στα παιδιά του τα μέσα της συντηρήσεώς τους. Σημαιοφόρος των φιλελευθέρων ιδεών, ετάσσετο κατά τα τυχόν αναφύομενα κοινοτικά ζητήματα πάντοτε με την μερίδα εκείνην στην οποία έβλεπεν ότι στις ενέργειές της διήκε (*διαπερνούσε, επικρατούσε,*) πνεύμα φιλελεύθερο και κηρύσσονταν αντιμέτωπος της δεσποτικής μερίδος, όταν διέκρινεν ότι λόγιο συμφεροντολογικοί υπαγόρευαν τον τρόπο της λύσεως των διαφόρων ζητημάτων.

Στον Μακεδονικό Αγώνα υπήρξεν ένα από τα πρώτα και ενθουσιωδέστερα μέλη της επιτόπιας Επιτροπής Αμύνης, από την οποίαν αναγκάσθηκε με καταφανή λύπη του να παραιτηθεί, για να άρει τους λόγους που έφεραν ποτε (*κάποτε*) σε διαφωνία τα μέλη της Επιτροπής. Ο καπετάν Βρόντας¹⁰⁵ εξετίμησεν, όπως άξιζε, τη διαγωγή του και τον εφοδίαζε (*εφοδίασε*) με ένα πατριωτικότερο γράμμα.

Ο Αλέξανδρος υπηρέτησε την πατρίδα του ως έφορος των σχολείων πολλά έτη· εν τούτοις και αυτός ποτίσθηκε με (699) πίκρες, διότι και αυτός καταδικάχθηκεν από τον αρχιερέα Σεραφείμ και καταγγέλθηκε στις τούρκικες αρχές για

¹⁰⁴ Για τις τιμές που αποδίδονταν στους ευεργέτες, όταν κηδεύονταν, βλέπε υποσημείωση 115 του Στ' Μέρους του παρόντος έργου.

¹⁰⁵ **Καπετάν Βρόντας**, ο ανθυπίαρχος Βασίλειος Παπάς (Διον. Κόκκινου, **Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος 1800-1945**, τόμος Α', σελ. 794-795).

τα φιλελεύθερα αισθήματά του. Στάθηκεν όμως ευτυχής, διότι αξιώθηκε να ιδεί να εκπληρώνονται οι πατριωτικοί του πόθοι και να χρηματίσει στην Κοινότητα, ελεύθερη πλέον, δήμαρχος αυτής, οπότε και προέβη στην κατασκευή του δρόμου που φέρει στον Προφήτη Ηλία. Απέθανε κατά τη δεύτερη δεκαετία του 20^{ου} αιώνας¹⁰⁶.

28.03. Νικόλαος Γεωργιάδης

Ο Νικόλαος Γεωργιάδης γεννήθηκε στη Σέλιτσα (Εράτειρα) <Εράτυρα>, άκουσε τα εγκύκλια μαθήματα στα σχολεία της Σελίτσης και Σιατίστης και κατόπιν μετέβη εις Αθήνας, για να λάβει ανώτερη μόρφωση. Άκουσε τα μαθήματα της Ιατρικής επιστήμης και αναγορεύθηκε διδάκτωρ αυτής. Επειδή ορέγεται να αποκτήσει ευρωπαϊκή μόρφωση, μετέβη στους Παρισίους, και μείνας (αφού έμεινε) εκεί επί ολίγον χρόνον, επέστρεψε στην πατρίδα του και εγκατεστάθη μονίμως στην Σιάτιστα, όπου συνεζεύχθη τη θυγατέρα του Μάκατσιου ή Γκίμπα. Με αυτήν απέκτησεν αρκετά τέκνα, στα οποία εφρόντισε να δώσει καλήν ανατροφήν και μόρφωση. Τον πρώτο υιόν του Γεώργιον σπούδασεν ιατρόν και, αφού τελείωσε τις σπουδές του στο Εθνικό Πανεπιστήμιο, <τον> απέστειλε (έστειλε) στην Ευρώπη, ίνα (για να) ακούσει και τους εκεί καθηγητές, (700) επισκεφθεί τα Πανεπιστήμια των Παρισίων και του Λονδίνου. Επειδή δε διακρίνονταν για την φιλομάθειά του, έγινε διακεκριμένος επιστήμων, ο οποίος τιμά το ελληνικό όνομα στην Αμερική, όπου ασκεί το ιατρικό επάγγελμα. Τον δεύτερο υιό του σπούδασε φαρμακοποιό. Πλην ο πατέρας του δεν ευτύχησε να τον ιδεί να δρα επί πολύν χρόνον, διότι <ο δεύτερος υιός του> νεότατος απέθανε.

Ο Γεωργιάδης εξυπηρέτησε (υπηρέτησε) τη Σιάτιστα και ως έφορος των σχολείων, στα οποία απαιτούσε να επικρατεί τάξη και ακρίβεια στην εκτέλεση των καθηκόντων εκ μέρους των διδασκάλων, <από> τους οποίους ζητούσε να είναι τύπος και υπογραμμός στο καθετί του βίου των, ώστε να χρησιμεύουν ως καλό παράδειγμα στην κοινωνία.

Ο Γεωργιάδης κατά τα τέλη της ζωής του, για λόγους αγνώστους σε μένα, έχει αποδημήσει από τη Σιάτιστα και εγκατεστάθη στο Βόλο, όπου και απέθανε¹⁰⁷.

¹⁰⁶ Στη "*Σιατιστινή προσωπογραφία, προσφιλείς νεκροί*", Λεύκωμα *Σιατιστέων Μνήμη*, σελ. Γ 128, αναφέρεται έτος γεννήσεως 1865 και θανάτου 1923.

¹⁰⁷ Στο συμβόλαιο της 16/7/1894 με το οποίο ο Φ.Ζ. αναλαμβάνει τη διεύθυνση της Αστικής Σχολής της άνω συνοικίας Σιατίστης (Βλέπε *Παράρτημα* εικ.15) ο Ν. Γεωργιάδης υπογράφει ως μέλος της Εφορείας των σχολείων.

Στον *Εκλογικό Κατάλογο Υποδιοικήσεως Ανασελίτσης του 1915* διαβάζουμε:

Γεωργιάδης Γεώργιος Νικολάου γεν. το 1876, ιατρός

Γεωργιάδης Μάρκος Νικολάου γεν. το 1883, Φαρμακοποιός

28.04. Γεώργιος Νικολαΐδης

Ο Γεώργιος Νικολαΐδης, γέννημα θρέμμα Σιατίστης, υπήρξε γόνος της αρχοντικής οικογενείας Κασνάρη¹⁰⁸ και συγγενής του πολλού Γεωργίου Ζαβίρα, του οποίου είχε και την φωτογραφία¹⁰⁹. Η παράδοση σώζει ότι η οικία Ζαβίρα βρίσκονταν στη συνοικία που είναι η οικία Νικολαΐδου και, μετά μεγίστης πιθανότητας, μπορούμε να συμπεράνομε ότι η οικία Νικολαΐδου ήταν η οικία Ζαβίρα.

Ο Νικολαΐδης (701) άκουσε τα εγκύκλια μαθήματα στα σχολεία Σιατίστης και μετά την αποπεράτωση αυτών μετέβη εις Αθήνας, ακολούθησε τα γυμνασιακά μαθήματα και κατόπιν ενεγράφη στην Ιατρική στο Εθνικό Πανεπιστήμιο, της οποίας έγινε διδάκτωρ και έπειτα επέστρεψε στην γενέθλιο Σιάτιστα, όπου ευδόκιμα εξήσκησε το ιατρικό επάγγελμα μέχρι του θανάτου του. Τον Νικολαΐδη διέκρινε άκρα επιμέλεια, ευφυΐα και φιλησυχία, αλλά και μεγάλη δειλία. Εξ αιτίας της ευφυΐας του και των αστείων του, τα οποία με μεγάλη χάρη διηγούνταν, ήταν πολύ ευχάριστος στις συναναστροφές του και επεδιώκονταν η συντροφιά του. Νυμφεύθηκε τη θυγατέρα τού Ναούμ Τζώνου Αγνήν, οικογενείας τα πρώτα φερούσης (από οικογένεια εξέχουσα), αλλ'εστάθη ατυχής, διότι ο Θεός δεν του χάρισε απόγονο, απέθανεν άτεκνος. Την Κοινότητα εξυπηρέτησε (υπηρέτησε) κατά πολλούς τρόπους, ως δημογέρων, ως έφορος των σχολείων και ως βιβλιοθηκάριος της Μανουσείου Βιβλιοθήκης. Στις κοινωνικές του σχέσεις τον χαρακτήριζε πνεύμα αριστοκρατικό.

28.05. Γεώργιος Παπανικολάου

Ο Γεώργιος Παπανικολάου γεννήθηκε και άκουσε τα πρώτα μαθήματα στα Γρεβενά, όπου ζούσεν ο πατέρας του Παπανικόλαος, οικονόμος και αρχιερατικός επίτροπος της επαρχίας Γρεβενών. Ύστερα από το πέρας των μαθημάτων των σχολείων (στα σχολεία) Γρεβενών ήρθεν εις Αθήνας και (702) άκουσε στο Εθνικό Πανεπιστήμιο τα μαθήματα της Ιατρικής και αναγορεύθηκε διδάκτωρ. Αφού πήρε το δίπλωμά του, ήρθε στα Γρεβενά και ασκούσεν εκεί ευδόκιμα το ιατρικό επάγγελμα.

Ως ιατρός ήταν επιμελής, ακολουθούσε τις προόδους της επιστήμης μελετώντας γαλλικά περιοδικά και ιατρικά συγγράμματα. Ανήρ σοβαρός, αξιοπρεπής και φίλος του εκάστοτε αρχιερέως και των τα πρώτα φερόντων. Οι σχέσεις του οι κοινωνικές ήταν μετρημένες και ευρίσκονταν μακράν των τυχόν διενέ-

¹⁰⁸ Το επώνυμο Κασνάρη αναφέρεται και στις σελίδες 266, 275, 506 του Φ.Ζ. Σε ανακοίνωση του Α. Μέγα με τίτλο: «Ένας δάσκαλος κι ένας μαθητής στην Κοριτσά στα 1840», περιοδικό Σιατιστινά, τεύχος 3, σελ. 56, αναφέρεται «...του εν Βελιγραδίω κ. Πάντου Γ. Κασνάρη...28/6/1842».

¹⁰⁹ Πρόκειται μάλλον για πορτρέτο, βλέπε και Μέρος Β', υποσημ. 178.

ξεων των πολιτών. Επειδή δε από γενετής ήταν συνηθισμένος σε βίο πλούσιο και η οικογένεια [επίσης], με την οποία συνεδέθη με το γάμο νυμφευθείς την Ελισάβετ, θυγατέρα της κυρά Γιαννούλινας, δεν μπορούσε να επαρκέσει αν εργάζονταν μονάχα στη Σιάτιστα, όπου μάλιστα την εποχή εκείνη υπήρχε πληθώρα ιατρών <και> αναγκάστηκε να μεταβαίνει κάθε εβδομάδα στο Τσοτύλιο, όπου και ιδικό του φαρμακείο διατηρούσε, στο οποίο δέχονταν τους χωρικούς που είχαν ανάγκη από ιατρική περίθαλψη.

Στο γάμο του στάθηκεν ατυχής, διότι έχασε την σύζυγό του σε πολύ νεαρή ηλικία και του αφήκε 4 τέκνα, τα οποία είχαν ανάγκη μητρικής περιθάλψεως και αναγκάστηκε να έρθει σε δεύτερο γάμο. Από τον πρώτο γάμο του είχε υιόν ονομαζόμενον Νικόλαον, ο οποίος έγινε επίσκοπος μετονομασθείς Νικόδημος.

(703) Ο Νικόδημος χρημάτισεν επίσκοπος της επαρχίας Γρεβενών και προέλεγε η ολιγοχρόνιος αρχιερατεία ότι η σταδιοδρομία του θα ήτο ευδόκιμη. Πλην, δυστυχώς, πολύ ενωρίς το δρέπανο του θανάτου απέκοψε το νήμα της ζωής του, ενώ νοσηλεύονταν στη Θεσσαλονίκη, και δεν επέτρεψε να τελεσφορήσουν τα καλά προτερήματά του. Ο πατέρας Παπανικολάου, αφού εξυπηρέτησε (*υπηρέτησε*) τη Σιάτιστα και ως έφορος των σχολείων, απέθανε στις αρχές του 20^{ου} αιώνας.

28.06. Αναστάσιος Αλεξίου (Τασιουλόπκος)

Το μεταίχμιο των δύο ιατρικών μερίδων αποτελούσεν ο αγαπητός στο λαό της Σιατίστης Αναστάσιος Αλεξίου, ο γνωστός στο λαό με το χαϊδευτικό όνομα Τασιουλόπκος, που χρεωστούνταν στο κοντό ανάστημά του και στην αγάπη με την οποία τον περιέβαλλεν η κοινωνία. Ο Αναστάσιος, γέννημα θρέμμα της Σιάτιστας, αφού άκουσε στη Σιάτιστα τα εγκύκλια μαθήματα, ήρθε στις Αθήνας, αποπεράτωσεν εκεί τις γυμνασιακές σπουδές και ακολούθησε τα μαθήματα της Ιατρικής Επιστήμης στο Εθνικό Πανεπιστήμιο ως υπότροφος του Μανουσείου κληροδοτήματος. Αφού αναγορεύθηκε διδάκτωρ, ήρθε στην πατρίδα του Σιάτιστα, όπου εξάσκησε το ιατρικό επάγγελμα, καθ' όλον το βίο του, ευδοκίμως και αφιλοκερδώς, γιατί λάμβανεν υπόψη του την οικονομική κατάσταση των κατοίκων, οι οποίοι και δια τούτο <του> έδειχναν εξαιρετική αγάπη και προτίμηση. Οι κοινωνικές του σχέσεις εξετεινόνταν τόσο στις ανώτερες, (704) όσο και στις κατώτερες τάξεις. Και για τούτο πάντοτε εκλέγονταν έφορος των σχολείων και, μάλιστα εξαιρετικά, αυτός και ο συνάδελφός του Πάικος, και στις δύο συνοικίες. Την τύχη του συνέδεσε με την θυγατέρα της αριστοκρατικής οικογενείας Πάντου και στάθηκεν ευτυχής στην εκλογή της συντρόφου του, διότι η κοίτη του υπήρξε ως άμπελος ευκληματούσα. Απόκτησεν επτά τέκνα, όλα άρρενα, από τα οποία ζουν τα έξι, δύο στην Αμερική, που έχουν ασπασθεί πρακτικά επαγγέλματα, δύο στην Αθήνα, ο Ζήσης, παθολόγος ιατρός, και ο Κώτσιος, οδοντίατρος, και δυο στη Θεσσαλονίκη, ο Αλέξιος, μαιευτήρ, και ο Λάζαρος, φαρμακοποιός.

Ο Τασιουλόπος ήταν φλογερός οπαδός του βασιλέως Κωνσταντίνου <Α΄>, του οποίου η εξορία τον είχε λυπήσει θανάσιμα και για τούτο κατά την επάνοδό του στην Ελλάδα η χαρά του <Τασιουλόπου> ήταν υπερβολική και του έφερε τον εκ συγκοπής της καρδιάς θάνατο. Τη μέρα εκείνη, όπως εις όλα τα μέρη της Ελλάδος, και στη Σιάτιστα έγινε δοξολογία για την επάνοδο του Κωνσταντίνου <Α΄> και εκφωνήθηκε σχετικός λόγος από τον διευθυντή του Δημοτικού Σχολείου Χώρας, τον οποίο ο Αλεξίου έσπευσε να συγχαρεί, διασχίζοντας τα πλήθη, για να φθάσει στην έδρα του ρήτορος της ημέρας, με τον οποίο και μετέβησαν στο Μέγαρο του Δημαρχείου, όπου έγινε δεξίωσις του πλήθους. Εκεί δε, όταν παρέλαβε το προσφερθέν αναψυκτικό, κατελήφθη κατά την κατάποση από οξύν βήχα, ο οποίος δεν άργησε να καταλήξει στον εκ συγκοπής της (705) καρδιάς θάνατο, καθόσον, μόλις μεταφέρθηκε στην πλησίον του Δημαρχείου οικίαν του, έπεσε κάτω, δια να μη εγερθεί πλέον.

28.07. Κωνσταντίνος Κανατσούλης

Ο Κανατσούλης, σύγχρονος των Νικολαΐδου και Αλεξίου, εφοίτησε στο Εθνικό Πανεπιστήμιο καθ'όν χρόνον και εκείνοι και ανακηρύχθηκε διδάκτωρ της Ιατρικής. Γόνος δύο αρχοντικών οικογενειών, της οικογενείας των Κανατσουλαίων από Κοζάνη εκ πατρός και της οικογενείας των Δημητρακαίων από Σιάτιστα εκ μητρός¹¹⁰, έφερε κατάδηλα τα αριστοκρατικά προσόντα. Ο πατέρας του ήταν και εκείνος ιατρός και σύνδεσε την τύχη του με την Αγνή, θυγατέρα της Δημητράκινας, και ο γάμος του τον ανάγκασε να εγκατασταθεί στη Σιάτιστα, όπου βέβαια εξασκούσε το ιατρικό επάγγελμα.

Ο Κωνσταντίνος, αφού έλαβε το δίπλωμα, εξήσκησε το ιατρικό επάγγελμα στην Ανατολική Ρωμυλία και στην Κωνσταντινούπολη. Επειδή δε ήταν δεινός στην διάγνωση των ασθενειών, απόκτησε φήμην καλήν και έκαμε πολύ καλές γνωριμίες, που συνετέλεσαν στο να συνδέσει την τύχη του με την [Βασιλικήν], θυγατέρα του αριστοκρατικού οίκου τού από το Μοναστήριον ιατρού Χρηστάκη. Επειδή όμως δεν αγαπούσε τον πολυθόρυβο βίο, δεν έμεινε στην Κωνσταντινούπολη και ήρθε στην πατρίδα του Σιάτιστα μαζί με τη σύζυγό του.

(706) Στη Σιάτιστα έμεινεν ολίγον χρόνο και μετέβη με τη σύζυγό του εις Παρισίους για τελειότερη επιστημονική κατάρτιση. Από τους Παρισίους ήρθε πάλι στην Κωνσταντινούπολη, όπου όμως ήρθε σε διάσταση με τη σύζυγό του, η οποία τον διεξεύχθη και κράτησε πλησίον της και το τέκνο τους, τον υιόν τους Αθανάσιο, ο οποίος εσπούδασε στη Γαλλία και έγινε σπουδαίος καρδιολόγος, εξασκεί επιτυχώς το επάγγελμα στις Αθήνας, όπου εχρημάτισε και καθηγητής της Στρατιωτικής Σχολής.

¹¹⁰ Από το βιβλίο του Γ. Λάιου, **Η Σιάτιστα και οι εμπορικοί οίκοι Χατζημιχαήλ και Μανούση**, και από όσα ο Φ.Ζ. γράφει, οι Δημητρακαίοι φαίνεται να είναι οι απόγονοι του Δημητράκη Χατζημιχαήλ, ο οποίος παντρεύτηκε την Αγνή Γ. Μανούση το 1787.

Ο Κωνσταντίνος, αφού έλαβε το διαζύγιο, ήλθε στη Σιάτιστα και συνήψε δεύτερο γάμο με την Αλεξάνδρα, θυγατέρα Λ. Θεοχάρη. Από το δεύτερο γάμο απέκτησε τον Δημήτριο, διδάκτορα της Φιλολογίας, ο οποίος εξασκεί το επάγγελμα στη Θεσσαλονίκη, όπου έχει εγκατασταθεί, αφού έλαβεν ανώτερη μόρφωση στη Γερμανία. Ο πατέρας Κανατσούλης, αφού εξυπηρέτησε (*υπηρέτησε*) την πατρίδα του Σιάτιστα, όχι μονάχα ιατρικώς αλλά και κοινωνικώς, απέθανεν εις αυτήν.

28.08. Μηνάς Θεοδώρου, Χαρίλαος Κούιας, Νικόλαος Γκιουλέκας

Ο Μηνάς Θεοδώρου γεννήθηκε στη Σιάτιστα, άκουσε τα εγκύκλια μαθήματα και τα γυμνασιακά και κατόπιν ακολούθησε τα μαθήματα της Ιατρικής στο Εθνικό Πανεπιστήμιο, όπως και οι σύγχρονοι με αυτόν Χαρίλαος Κούιας και Νικόλαος Γκιουλέκας. Και οι τρεις αυτοί επιστήμονες, για να πάρουν τελειότερη κατάρτιση, μετέβησαν στους Παρισίους και, αφού έμειναν εκεί αρκετόν χρόνο, (707) επέστρεψαν εις την Ελλάδα· και οι μεν Χαρίλαος Κούιας και Νικόλαος Γκιουλέκας, επειδή διέκριναν ότι η Κοζάνη ήτο δυνατόν να τους εξασφαλίσει τα μέσα ευζωίας καλύτερα από την ιδιαίτερη πατρίδα τους, αφού ήλθαν εις γάμου κοινωνίαν με δύο από τις εξέχουσες οικογένειες Κοζάνης, ο μεν Κούιας με την οικογένεια Πασαλή, ο δε Γκιουλέκας με την οικογένεια Κωνστ. Χαλκιά, εγκατεστάθηκαν εκεί, εξασκούντες ευδοκίμως το επάγγελμά τους. Τους ιατρούς αυτούς θα αφήσομε σε κείνον που θέλει ασχοληθεί με την ιστορία της Κοζάνης, δια να γράψει για την επιστημονική και κοινωνική τους δράση και θα περιορισθούμε με την δράση του ιατρού Μηνά Θεοδώρου [στη Σιάτιστα].

Ο Μηνάς Θεοδώρου, αφού επέστρεψεν από τη Γαλλία, μετέβη στην Κωνσταντινούπολη, ίνα (*για να*) αναγνωρισθεί ως ιατρός και <να> λάβει την άδεια της τουρκικής Κυβερνήσεως, όπως (*για να*) εξασκεί στην Τουρκία ελεύθερα το ιατρικό επάγγελμα. Ύστερα από τη λήψη της αδείας, ήρθε στη Σιάτιστα και εξασκούσε με υποδειγματικό ζήλο το επιστημονικό έργο μέχρι του θανάτου του, αλλά και πολλαχώς και πολυτρόπως ωφελούσε τη γενέτειρά του, καθόσον ενωρίς απέκτησε σ' αυτήν επίζηλο θέση κοινωνική και με διάφορα αξιώματα τιμήθηκε. Εκλέγονταν τακτικά έφορος των σχολείων, έγινε ισόβιος επίτροπος του Τραμπαντζείου Γυμνασίου και κατά την απελευθέρωσή μας Δήμαρχος της Κοινότητας, (708) οπότε η οικία του είχε μεταβληθεί σε τόπο διαμονής αξιωματικών, οπλαρχηγών και οπλιτών. Η δραστηριότητα που είχε επιδείξει τότε θα μείνει αλησμόνητη. Ευρίσκετο σε παντοτεινή κίνηση νύχτα και ημέρα. Αναφορικώς με την διεύθυνση (*διαχείριση*) των κοινοτικών πραγμάτων δείχνονταν ολίγον αυταρχικός και αυτό, διότι είχε καλώς κατανοήσει ότι αυτός ο τρόπος ήταν ο προτιμότερος, ο αποτελεσματικότερος και ο επιβεβλημένος την εποχή εκείνη, που είχαν εξυπνήσει τα φιλέκδικα αισθήματα των <συμ>πατριωτών του και τους κατεβίβρωσεν ο σάραξ (*τους κατέτρωγε το σαράκι*) της διαίρεσεως.

Υποβάλλονταν, όμως, σε υπερβολική κόπωση και τούτο, διότι όχι μονάχα η επαγγελματική υπηρεσία του ήταν επηυξημένη, ένεκα του ελαττωθέντος τότε αριθμού των ιατρών, αλλά του προσθέτονταν και η εκπλήρωση πολλών καθηκόντων από τον όγκον των κοινοτικών υπηρεσιών, που του αναθέτονταν. Οι κόποι αυτοί, οι πέραν των ορίων των σωματικών δυνάμεών του, εκλόνισαν την υγείαν του και προξένησαν κατά το 1941 το μοιραίον στις Αθήνας, όπου είχε μεταβεί, δια να τον επισκεφθούν οι εκεί ιατροί και του παραχωρήσουν (*προσφέρουν*), ει δυνατόν, θεραπείαν. Αποθανών αφήκε διάδοχον τον υιόν του Κλέαρχον, τον οποίον απόκτησε εκ του γάμου με την θυγατέρα του Δημ. Τσιρλιγκάνη. Ο υιός του Κλέαρχος είναι επίσης ιατρός, επαγγελλόμενος την ιατρικήν εις Αθήνας. Εκ του γάμου απόκτησε και θυγατέρα Μαλαματήν, σύζυγον του ιατρού Αλεξίου Αλεξίου.

(709) Οι ιατροί για τους οποίους κάμαμε λόγο παραπάνω έζησαν κατά το δεύτερο ήμισυ της 19^{ης} εκατονταετηρίδος και κατά το πρώτο ήμισυ του 20^{ου} αιώνας. Και σήμερα υπάρχουν αρκετοί ιατροί Σιατιστείς, που ασκούν το επάγγελμα σε διάφορες πολιτείες της Ελλάδος και σε ξένες χώρες. Θα αναφέρω όσους η μνήμη μου κατέχει. Στη Σιάτιστα έχει περιορισθεί ο αριθμός σε δύο μονάχα, στους Δημ. Γκερεχτέ και <Κων.> Γιαννακόν. Στην Αμερική οι Γεώργιος Γεωργιάδης, Ευάγγελος Τράχος, Αδελφοί Κοτσώνα.

Στη Σερβία ο Κλόνταρης.

Στη Θεσσαλονίκη οι Αλέξιος Αλεξίου, μαιευτήρ, Προκόπιος Τζώνου, παιδίατρος, Γεώργιος Τρ. Καρακώτσιου, Καμέσας, ωτορινολαρυγγολόγος, Μιχαηλίδης, Γεώρ.Κατσάνου.

Στας Αθήνας Μαλαματή Κανατσούλη, Ζήσης Αλεξίου, Κων. Αλεξίου, Λάζαρος Στρακαλής, Αθαν. Κ. Κανατσούλης.

Στην Πτολεμαΐδα Δούβλος.

29. Φαρμακοποιοί

Πρώτος Φαρμακοποιός στη Σιάτιστα ίδρυσε φαρμακείο ο Βασίλειος Γκίμπας, ο οποίος κατόπιν εγκατεστάθη στην Κοζάνη. Κατόπιν του Γκίμπα (μετά τον Γκίμπα) άνοιξε φαρμακείο ο Αθανάσιος Στρακαλής και έπειτα ο υιός του Μιλτιάδης, ο οποίος και σήμερα διατηρεί φαρμακείο, και ο Δημήτριος Γκίμπας, ο οποίος και σήμερα διατηρεί τοιοῦτο.

(710) Φαρμακοποιοί Σιατιστείς υπάρχουν και στη Θεσσαλονίκη, ο Λάζαρος Αλεξίου και ο Δημήτριος Σαμαρά. (711)

30. Γενική άποψις της κινήσεως εμπορικής, εργατοεπαγγελματικής και πνευματικής [των κατοίκων Σιατίστης], ήτοι της βιοποριστικής κατά τον 19^{ον} και 20^{ον} αιώνα μέσα σ'αυτήν (τη Σιάτιστα) και σε άλλα κέντρα.

Τα όρια του παρόντος έργου δεν με (μου) επιτρέπουν να ακολουθήσω και εδώ το βιογραφικό σύστημα, που έχω ακολουθήσει σε προηγούμενα κεφάλαια, σχετικά με την έκθεση της δράσεως εκείνων που έζησαν σε εποχές πρωτύτερα από την εποχή που έδρασαν τα πρόσωπα που πρόκειται να αναφέρουμε εδώ, ούτε να επεκταθούμε σε λεπτομέρειες, για να δείξουμε την κίνηση της Σιατίστης σχετικά με το εμπόριο, τις τέχνες και τις εκδηλώσεις των διανοουμένων. Θα περιορισθούμε στο να δώσουμε μια περιορισμένων διαστάσεων εικόνα της βιοποριστικής κινήσεως, η οποία φρονούμε ότι δεν είναι αναξία μνήμης, εάν ληφθούν υπόψη οι συνθήκες υπό τις οποίες ζούσαν και ειργάζονταν οι κάτοικοι της εποχής εκείνης.

Στη διαμόρφωση της κινήσεως των κατοίκων Σιατίστης επέδρασαν και έδωκαν την κατεύθυνση τα παρακάτω τέσσαρα σπουδαία γεγονότα: 1^{ον}) η ανέγερση του Τραμπαντζείου Γυμνασίου, 2^{ον}) η απελευθέρωση της Σιατίστης από τον μακρόν και βαρύν ζυγόν της τουρκικής δουλείας, 3^{ον}) η καταστροφή των αμπελιών από τον περονόσπορο και 4^{ον}) η χρήσις [του αυτοκινήτου] ως μέσου συγκοινωνίας.

(712) Πριν αρχίσει η λειτουργία του Γυμνασίου, οι κάτοικοι ασχολούνταν με το εμπόριο, με τις τέχνες, γουνοποιία, υποδηματοποιία, βυρσοδεψική, με την αμπελουργία, με το εμπόριο δερμάτων και με το ζωεμπόριο. Την εποχή εκείνη ο επισκεπτόμενος τη Σιάτιστα εύρισκε πολλά και καλά τακτοποιημένα εμπορικά καταστήματα υφασμάτων, όπως πχ. ήσαν τα καταστήματα των Αδελφών Πάντου, των Αδελφών Σαχίνη, των Αδελφών Γκερεχτέ, του Αναστασίου Αθ. Σπύρου, του Γ. Τέρτη, των Αδελφών Βοϊδομμάτη, του Ιωάννου Καμπούρη, των Αδελφών Π. Μουχτάρη, των Αδελφών Αλεξίου, του Ευαγγέλου Βαρβέρη, των Αδελφών Βέρρου, των Αδελφών Γιαννακού και Κων. Αλεξίου. Επίσης εύρισκε και παντοπωλεία άξια μνήμης, όπως ήσαν τα εξής: των Αδελφών Σπύρου, του Μήκα Τσιρλιγκάνη, των Λαζάρου Καρακώτσιου και Ιωάννου Τσιβέλη, των Αδελφών Λιούτσια Καραλιώτα, του Γεωργίου Καραλιώτα, των Αδελφών Τιάμκαρη, του Θεοδοσίου Γκανούλη, του Λαζάρου Παπαχαρίση, του Γεωργίου Μούρτου, του Αλεξάνδρου Κακάλη, του Δούκα Κακάλη, του Χρήστου Κακάλη και υιών, των Αδελφών Διδώλη, του Ιωάννου Πορπόρη, του Δ. Πατρώνα, του Πλόσκα, των Πατρωναίων, του Βασιλείου Πορπόρη, του Δημ. Πάικου, του Ηλ<ία> Αλεξίου, του Αθ. Παπακώστα, του Κ. Τσιάρα, του Αν. Πουγγία, του Γ. Σιάσιου και άλλων, που διαφεύγουν τη μνήμη μου.

Τα καταστήματα αυτά προξενούσαν μεγάλη κίνηση στη Σιάτιστα, γιατί από αυτά προμηθεύονταν τα χρειώδη τους όχι μονάχα οι (713) κάτοικοι Σιατί-

στης, αλλά και οι κάτοικοι των πέριξ χωρίων, οι οποίοι επισκέπτονταν τη Σιάτιστα, και άλλοτε εκτάκτως, αλλά τακτικά δύο φορές την εβδομάδα, τη Δευτέρα και Πέμπτη, οπότε γίνονταν εβδομαδιαίες αγορές. Αυτές τις δυο μέρες, οι αγοραίες πλατείες Χώρας και Γερανείας γέμιζαν από σακιά με άλευρα και σιτηρά, που έφερναν στη Σιάτιστα οι Κονιάροι και οι κάτοικοι των περιχώρων Βελίστι¹¹¹, Ντραβουντάντσα¹¹² κ.λπ. και τα εξέθεταν για πούλημα σε ορισμένες τοποθεσίες των αγορών. Σε ορισμένα επίσης μέρη αυτών συγκεντρώνονταν και η καύσιμη ξυλεία, που έφερναν οι χωρικοί, και σε ορισμένες πάλι τοποθεσίες οι κηπουροί Σελίτσης <Ερατύρας>, Τσιαρουσίνου <Μικροκάστρου>, Βρογκίστας <Καλονερίου>, Πέλκας και Τραπεζίτσας¹¹³ εξέθεταν τα λαχανικά τους προϊόντα (οι μπαχτσιαβαναίοι) και έβλεπέ τις (κανένας) μια εξαιρετική κίνηση έως τις πρώτες μεταμεσημβρινές ώρες, όπου οι διάφοροι παζαριώτες ξεπουλούσαν τα προϊόντα τους, προμηθεύονταν με το αντίτιμο αυτών τα χρειώδη για τις οικογένειές τους και έφευγαν επιστρέφοντας στα χωριά τους, αφήνοντας τη Σιάτιστα στη μακαρία πάλι ησυχία της.

Από τα καταστήματα των υφασμάτων έκοφταν και τα προικιά των κοριτσιών τους οι κάτοικοι των περιχώρων και ο καταστηματάρχης τούς περιποιούνταν ιδιαιτέρως, παραθέτοντας γεύμα στους τοιούτους πελάτες του. Η κίνηση δε που οφείλονταν στα παραπάνω καταστήματα (714) γίνονταν πιο πολύ αισθητή, όταν έφταναν στη Σιάτιστα τα εμπορεύματα, που αποστέλλονταν, κατά παραγγελίαν, από εμπόρους που ευρίσκονταν στη Θεσσαλονίκη και μεταφέρονταν στη Σιάτιστα από τους Σιατιστείς αγωγιάτες, Γερονίκον, Φασούλαν, Κωλίτσαν, Τέφαν, Λιώκαν, Βέρρον, Γιαννακόν, Σίμον και άλλους.

Την βιοποριστική κίνηση της Σιατίστης ανέπτυσσαν και ζώηρευαν οι ακόλουθοι εμποροεπαγγελματικοί παράγοντες: οι ξυλέμποροι, οι ζωέμποροι, οι δερματέμποροι, οι αμπελουργοί, οι κτηνοτρόφοι, οι βυρσοδέψες, οι καπνοκαλλιεργητές, οι υποδηματοποιοί, οι σηροτρόφοι, οι γουνοποιοί, οι αγωγιάτες και λοιποί, για τους οποίους θα γράψομε εδώ ιδιαίτερα για κάθε παράγοντα.

31. Οι Κουτσόβλαχοι, ξυλέμποροι και ξυλουργοί

Οι Κουτσόβλαχοι με τα καρβάνια τους, που αποτελούνταν από μουλάρια (ημιόνους), ζώηρευαν την κίνηση της Σιατίστης, φέρνοντας αλάτι από τις τούζλες (αλυκές) της Κατερίνης, λάδι από το Βόλο και από τα Ιωάννινα, ελιές

¹¹¹ **Βελίστι**, το χωριό Λευκοπηγή του Νομού Κοζάνης, του Δήμου Κοζάνης. (Μετονομασία με ΦΕΚ 18/1927 σε Ασπρονέρι και με ΦΕΚ 81/1928 σε Λευκοπηγή).

¹¹² **Ντραβουντάντσα**, το χωριό Μεταμόρφωση του Νομού Κοζάνης· υπάγεται στο Δήμο Κοζάνης. (Μετονομασία με το ΦΕΚ 18/1927 σε Σωληνάρι και με το ΦΕΚ 81/1928 σε Μεταμόρφωσις).

¹¹³ **Πέλκα**, το χωριό Πελεκάνος του νομού Κοζάνης· υπάγεται στο Δήμο Ασκίου. (Μετονομασία με το ΦΕΚ 179/1927). **Τραπεζίτσα**, χωριό του νομού Κοζάνης· υπάγεται στο Δήμο Νεάπολης.

από τα ίδια μέρη και οικοδομήσιμη (οικοδομική) ξυλεία και τα αγόραζαν χονδρικώς οι παντοπώλαι και οι ξυλέμποροι, που εμπορεύονταν το είδος αυτό, και οι ξυλουργοί.

32. Οι ζωέμποροι

Μεγάλη επίδραση στην κίνηση της Σιατίστης είχαν οι ζωέμποροι. Αυτοί κάθε άνοιξη συγκέντρωναν μεγάλες ποσότητες ζώων (πλήθος ζώων), (715) τραγιών και κριών από τις γύρω περιφέρειες και από μακρινές τοιαύτες, όπως από τη Χαλκιδική, τα έφερναν στη Σιάτιστα, τα άφηναν να βοσκήσουν επί τινα (για κάποιον) χρόνο στην Τσερβένα και στο Μπούρινο, γιατί η βοσκή στα μέρη αυτά αποδείχθηκε πολύ ωφέλιμη στα ζώα αυτά, και κατόπιν τα μετάφερναν στην ελεύθερη (παλαιά) Ελλάδα και τα πωλούσαν στις αγορές της Λαμίας, των Αθηνών και του Πειραιώς.

Δεν θα ασχοληθούμε ιδιαίτερα με τους ζωεμπόρους και με τους έχοντας μεγάλη σχέση με αυτούς, τους κρεοπώλας, που ήσαν αρκετοί και συντελούσαν μεγάλως στη ζωήρευση της κινήσεως προ πάντων τη Δευτέρα, Πέμπτη και Σάββατο. Θα περιορισθούμε να αναφέρουμε ότι είχε σχηματισθεί μια Εταιρία Ζωεμπόρων, που αποτελέστηκε από τους (Θεόδωρον) Σιώζιον Μουχτάρη, Αδελφούς Μπητοπούλου και Κοσμάν Γάγαλη ή Γεωργάκαν, και σύντομα θα γράψουμε όσα αφορούν αυτήν.

Η Εταιρία αυτή αγόραζε μεγάλες ποσότητες (μεγάλο πλήθος,) ζώων και, για να επαρκέσουν στις πληρωμές, αναγκάζονταν να δανείζονται μεγάλα ποσά, τα οποία εύκολα εύρισκαν, διότι είχαν αποκτήσει την εμπιστοσύνη των κατοίκων. Αλλά, δυστυχώς, όλα αυτά τα δάνεια, που ήσαν οι οικονομίες των χηρών και ορφανών, που είχαν εμπιστευθεί το είναι τους στην Εταιρία, διότι όχι μονάχα λάμβαναν τόκον καλόν, αλλά (716) και διότι θεωρούσαν τις οικονομίες εξασφαλισμένες, όλα αυτά χάθηκαν μια μέρα, καθόσον η Εταιρία, όταν επτώχευσεν η Ελλάς, επτώχευσε και αυτή, γιατί ακολούθησε μοιραία την τύχη της Ελλάδος και επομένως δεν μπόρεσε να φανεί συνεπής στις πληρωμές των χρεών της.

Επίσης, και οι Αδελφοί Τωμοπούλου εξήσκουν τακτικά το εμπόριο των ζώων και στάθηκαν ευτυχέστεροι της παραπάνω Εταιρίας. Οι Αδελφοί Τωμοπούλου σχημάτιζαν ποίμνια από κριούς, τα οποία έφερναν στην Κωνσταντινούπολη και τα πωλούσαν εκεί στους ασχολουμένους με το είδος αυτό.

33. Δερματέμποροι

Οι δερματέμποροι ασκούσαν και αυτοί μεγάλο εμπόριο. Αγόραζαν δέρματα από την περιφέρεια Βοΐου, προ πάντων κατά την εβδομαδιαία αγορά που γίνεται στο Τσοτύλιο, τα έφερναν στη Σιάτιστα, όπου (717) τα περιποιούνταν (επεξεργάζονταν), και τα έστελναν στη Θεσσαλονίκη, διότι συναλλάσσο-

νταν με τους εμπόρους του είδους αυτού που ήταν εγκατεστημένοι στη Θεσσαλονίκη, Δ. Πεσνικίδην και υιόν και Δ. Σερέφαν και υιόν, Σιατιστείς, οι οποίοι πάλι συναλλάσσονταν με τους Σιατιστείς εμπόρους, που εμπορεύονταν στη Λειψία γουναρικά και δέρματα, Αδ<ελφούς> Μουσταφά και Αδ<ελφούς> Ζυγούρη. Εκείνοι που βρίσκονταν στη Θεσσαλονίκη κινούσαν και ρύθμιζαν την αγορά της Θεσσαλονίκης, το οποίο προξένησε το φθόνο των Ισραηλιτών συναδέλφων τους και φρόντιζαν με μέσα συκοφαντικά να μειώσουν την υπόληψη που οι Σιατιστείς είχαν αποκτήσει στους εμπόρους της Ευρώπης.

Με το είδος αυτό του εμπορίου ασχολούνταν πολλοί στη Σιάτιστα, αλλ' εκείνοι που έκαμναν μεγάλες επιχειρήσεις ήταν ο Γεώργιος Κατρανάς με τους υιούς του και τον συνέταιρό του Δ. Μπουλογιάννην, οι Αδελφοί Δίκου, Αναστάσιος και Παναγιώτης, που αργότερα εγκατεστάθηκαν στο Βόλο και τους διαδέχθηκαν οι υιοί αυτών Γεώργιος Π. Δίκου και Γεώργιος Α. Δίκου, οι οποίοι αναδείχθηκαν ανώτεροι των γονέων τους, καθόσον έδειξαν ανωτερότητα (*ζήλο και ικανότητα*) μεγαλύτερη, ως αφορά την επέκταση των επιχειρήσεων. Με το ίδιο είδος του εμπορίου εμπορεύονταν στο Βόλο και ο Γεώργιος Καμέσα και Αν. Μπητόπουλος και στην Καρδίτσα οι Αδελφοί Βόκα, Ιωάννης, Δημήτριος και Νίκος. (718)

34. Οι αμπελουργοί

Μεγάλη μερίδα του πληθυσμού της Σιατίστης ασχολούνταν με την καλλιέργεια των μεγάλων και πλουσίων σε γονιμότητα της αμπέλου εκτάσεων και μετέβαλαν τα ριζώματα και πλάγια των βραχωδών βουνών σε αμπέλια, των οποίων τα σταφύλια είναι εύγευστα και κατάλληλα για την παρασκευή οίνου, μαύρου και λευκού, εξαιρετικού και προ πάντων του ηλιαστού, που προκάλούσε τον θαυμασμό εκείνων που για πρώτη φορά τον δοκίμαζαν. Ο ηλιαστός οίνος βραβεύθηκεν από πολλές ευρωπαϊκές εκθέσεις και από την διεθνή έκθεση της Θεσσαλονίκης με το χρυσούν βραβείον. Επίσης, μεγάλης αξίας ήταν και το οινόπνευμα, που παράγονταν από τα στέμφυλα. Ο οίνος και το οινόπνευμα (*ρακή*) Σιατίστης εκτιμώνταν από τους καταναλωτάς αυτών, διότι, εκτός των άλλων εξαιρετικών προσόντων, είχαν και το ανόθευτο και δια τούτο και οι κάτοικοι, επειδή ήσαν περιζήτητα τα προϊόντα των αμπελιών τους, είχαν επιδοθεί στην καλλιέργεια αυτών με θαυμαστή φιλοπονία, που την εξαίρουν όσοι έχουν επισκεφθεί τον πετρώδη αυτόν τόπο. Ιδού τι αναφέρει ο Ι. Αποστόλου στην **Ιστορία** του (σελ. 126-7) σχετικά με την εν λόγω φιλοπονίαν των κατοίκων, τα οποία έχει γράψει επισκέπτης της Σιατίστης: «*Αναφέρω όλα αυτά αποκλειστικώς, δια να αποδείξω την αφάνταστον δύναμιν της ωραίας Κίρκης (719) που λέγεται φιλόπονος και σιωπηλή εργασία και την οποίαν λατρεύουν εις την Σιάτισταν. Χάρις εις τον τίμιον ιδρώτα των κατοίκων της, με τους θρόμβους του οποίου ποτίζουν διαρκώς οι Σιατιστείς τον κατάξηρο τόπον, κατώρθωσαν να*

έχουν αποκτήσει τον πλούτον και να κάμουν την ως άνω επιτυχή του διάθεσιν, η οποία τους ανυψώνει εις πραγματικούς αριστοκράτας και ευγενείς.

Είδαμε την ωραιότητα της εργασίας των. Είδαμε και θαυμάσαμε την αντοχήν των στην καλλιεργητική σκαπάνη, που έχει καταφάγει τα πέτρινα πόδια των βουνών και προχωρεί στες ραχούλες των να μαζεύη σε πεζουλάκια το ολίγο χώμα, για να το φτιάνη αμπέλι. Τα περισσότερα βουναλάκια φαλακρά και πέτρινα έχουν γρατσουνισθή εις αφάνταστο σημείο και έχουν στολισθή με τα κλήματα, που όσην πίκραν επήραν από τα εργατικά κορμιά, για να γίνουν τα στουρνάρια αμπελώνες, τόση γλύκα φέρνουν στες ρόγες των σταφυλιών και τόσο πλούσια αμείβουν τον νοικοκύρη στο μοσχοπούλημα. Αυτό είναι το μυστικό της λαμπρότητος της Σιατίστης. . .».

35. Κτηνοτρόφοι

Η κτηνοτροφία είναι, όπως και η αμπελουργία, μια από τις αρχαιότερες ενασχολήσεις των κατοίκων Σιατίστης. Τα βοσκήματα ανέρχονται σε 10 (=δέκα) και πλέον χιλιάδες και τα προϊόντα αυτών, γάλα, τυρός, βούτυρο μικράς αποδόσεως είναι πολύ εκλεκτής ποιότητας, ένεκα του ορεινού και ξηρού εδάφους. Το γάλα οι κτηνοτρόφοι κατά Μάιον πωλούν εις τυροκόμους (720) για ορισμένο χρονικό διάστημα, οι οποίοι κατασκευάζουν κασέρια, τα οποία επίσης είναι εξόχου ποιότητας.

36. Βυρσοδέψαι

Η Σιατίστα διατηρούσε 4-5 βυρσοδεψεία, στα οποία κατεργάζονταν με επιμέλεια δέρματα και κατειργασμένα τα πωλούσαν στη Θεσσαλονίκη και στην Κοζάνη και ήσαν περιζήτητα.

37. Καπνοκαλλιεργηταί και καπνέμποροι

Με την πρωτοβουλία των τότε δημοδιδασκάλων και του γυμνασιάρχου Ι. Παπία εδόθη σπουδαία ώθηση στην καλλιέργεια του καπνού. Εξεφωνήθησαν λόγοι, με τους οποίους προτρέπονταν ο λαός να επιδοθεί στο είδος αυτό της εργασίας, που θα έδιδεν εργασία στον εργατικό κόσμο και θα έφερνεν ευημερίαν εις αυτόν, και παρακινούνταν να μιμηθούν τους διδασκάλους, οι οποίοι δεν περιορίζονταν σε λόγους μόνον, αλλά και εις καπνοφυτεΐαν προσωπικά προέβησαν, δίδοντας στο λαό το παράδειγμα. Προσεκλήθη από το Δοξάτο της Δράμας επίτιδες γνώστης της καλλιεργείας και περιποιήσεως του καπνού, για να χρησιμεύσει ως οδηγός στο λαό (ο δάσκαλος από τον καπνό), και άλλος από την Ξάνθη, τεχνίτης καλός, για την επιμελή τακτοποίηση και επεξεργασία αυτού, και χάρις στις φροντίδες αυτές κατορθώθηκε να παραχθεί μικρή μεν ποσότητα, αλλ' εξαιρετική ποιότητα καπνού, που το πρώτο έτος πωλήθηκε σε ένα

καπνέμπορο από Καστοριά, ο οποίος τον επώλησε στην Αλεξάνδρεια και (721) το ακόλουθο (το επόμενο) έτος, που μετέβη εκεί φέρνοντας πάλι καπνά, του ζητούσαν καπνά ομοιάς ποιότητας με εκείνα που τους είχε πωλήσει το προηγούμενο έτος.

Την καλλιέργεια του καπνού ενεθάρρυναν και ενίσχυσαν οι Σιατιστείς καπνέμποροι αδελφοί Μήκα, Γεώργιος και Βασίλειος, οι οποίοι αγόραζαν τα καπνά της Σιατίστης και της περιφέρειας, τα συγκέντρωναν στη Σιάτιστα, τα επεξεργάζονταν σ' αυτήν και έτσι έδιδαν εργασία σε αρκετούς καπνεργάτες και καπνεργάτριες και διηκόλυναν οικονομικώς τη ζωή πολλών οικογενειών και <έτσι> συντελούσαν στην επέκταση της καπνοφυτείας. Το είδος αυτό της εργασίας έφερνε μεγάλην κίνησιν στη Σιάτιστα, και μάλιστα σε μακρό χρονικό διάστημα, καθόσον, με το φύτευμα, το σκάλισμα, το μάζευμα, το ραμμάτισμα, το στέγνωμα, το παστάλισμα, τη δεματοποίηση και την εν γένει επεξεργασία, απασχολούσε πολύν κόσμο και καθ' όλον το έτος μάλιστα.

38. Υποδηματοποιοί

Οι υποδηματοποιοί Σιατίστης έκαμναν (κατασκεύαζαν) μεγάλες ποσότητες ετοιμών παπουτσιών, που τα πωλούσαν στις αγορές Καστοριάς, Χρουπίστης <Χρουπίστα, το σημερινό Άργος Ορεστικό, του Νομού Καστοριάς. Μετονομασία με το ΦΕΚ 55/1926> και τακτικά στις εβδομαδιαίες αγορές Τσοτυλίου και Γρεβενών. Μεγάλες ποσότητες παπουτσιών έκαμναν σε αρχαιότερες εποχές και εκείνοι οι οποίοι ανήκον (722) στο Σωματείο των Πραγματευτάδων, που έφερνε το όνομα Ρουφέτιο¹¹⁴, καθώς φαίνεται στις εικόνες που έχουν αφιερώσει στο ναό της Αγίας Τριάδος. Αυτοί τα παπούτσια τα πήγαιναν στη Σερβία και στη Βουλγαρία και προ πάντων στη Βράνια αυτής, τα πωλούσαν εκεί και με το αντίτιμο αγόραζαν σχοινιά, χαλιά και άλλα προϊόντα των μερών εκείνων.

39. Οι σηροτρόφοι

Μεγάλη κίνηση γίνονταν στις οικογένειες με το άνοιγμα του κουκουλιού (σπόρου¹¹⁵ του μεταξοσκώληκος), με τη συντήρηση του μεταξοσκώληκος και με την συγκομιδή των βομβυκίων, εργασίες κατάλληλες για τις γυναίκες, ευγενείς και εύκολες. <Από> το προϊόν της σηροτροφίας, <ένα> μέρος βομβύκια [πωλούσαν] σε εμπόρους, που το μετάφερναν και το μεταπωλούσαν σε μεγαλύτερες αγορές, στη Θεσσαλονίκη π.χ. στο Μοναστήρι και σε άλλες πόλεις της Βαλκανικής, <άλλο> μέρος όμως το κρατούσαν για οικογενειακή χρήση. Αυτό με ένα τρόπο απλούν το μετάτρεπαν σε κλωστή. Έθεταν τα

¹¹⁴ Η αφιέρωση αναφέρει: «Πρόσδεξαι, Κύριε, την δέησιν των δούλων του ρουφετίου των πραγματευτών Βράνης 1794 Ιουνίου 6 δια χειρός Μιχαήλ».

Ρουφέτιο, συντεχνία. Δεν είναι η επωνυμία της συντεχνίας.

¹¹⁵ **Σπόρος μεταξοσκώληκος**, τα αυγά του.

βομβύκια σε ένα δοχείο¹¹⁶, το οποίο έθεταν επί του πυρός, και με ένα ξυλαράκι έπιαναν την κλωστή και έσυρναν αυτήν έξω του δοχείου και την έκαμναν γκιλέπια¹¹⁷, όμοια με αυτά που πωλούν οι έμποροι τις μάλλινες κλωστές. Με αυτήν τη μετάξινη κλωστή η οικοδέσποινα ύφαινε τα λεγόμενα ηλιασμένα πανιά, από τα οποία έκοφταν και έραβαν ασπρόρουχα για ιδία τους χρήση, για τα προικιά των κοριτσιών τους και για πούλημα. Τα ωραία σινδόνια και οι περίφημοι (723) μπουχτσιάδες, που μεταχειρίζονταν ως δώρα γαμήλια, ήταν προϊόντα της εργασίας αυτής των γυναικών <της> Σιατίστης, ήσαν δε τόσο λεπτοί, που ολόκληρο υποκάμισο μπορούσες να το μαζεύσεις στη χούφτα του χεριού.

40. Οι γουνοποιοί

Από τους αρχαιοτάτους (πολύ παλιούς) καιρούς ασκούσαν στη Σιάτιστα την τέχνη της γουνοποιίας και απασχολούσεν αυτή ένα μέγα μέρος των κατοίκων μεγάλης και μικράς ηλικίας, αρρένων και θηλέων. Η γουνοποιία υπήρξεν ένα από τα τρία επαγγέλματα, που χαρακτήριζαν τις ασχολίες των Σιατιστέων. Διατηρούνταν ανέκαθεν μεγάλα εργαστήρια, που λέγονταν κιρχανάδες. Όσοι ειργάζονταν την τέχνη αυτή αποτελούσαν το μεγαλύτερο Σωματείο, το οποίο εόρταζε την επέτειό του με λειτουργίαν αρχιερατική στο ναό του Προφήτου Ηλιού κατά την επέτειο εορτή του Προφήτου Ηλιού, τον οποίο θεωρούν ως προστάτη της τέχνης της γουναρικής. Γίνονταν μνημόσυνο και αναγιγνώσκονταν τα ονόματα των αποτελούντων το Σωματείον μελών. Μετά την λειτουργίαν ακολουθούσαν επισκέψεις στα μέλη του Σωματείου.

Τις πρώτες ύλες τα μεγάλα εργαστήρια <τις> προμηθεύονταν από την Καστοριά, από τη Λειψία και από την Αμερική, όπου υφίσταντο και υφίστανται, ακόμα και σήμερα, μεγάλα εμπορικά καταστήματα, ως (όπως) είναι του Μουσταφά και <του> Περπέσα, Σιατιστέων στη Λειψία, και των Αδελφών Βόζιου στη Ν.Υόρκη, (724) στους οποίους οι από Σιάτιστα μετανάσται, αρσενικοί και θηλυκοί, γνώσται της γουναρικής, βρίσκουν εργασία και προστασία πρόθυμη. Οι πρώτες ύλες, που έρχονται στη Σιάτιστα, συνίστανται σε πολύ μικρά κομμάτια σαμούρια¹¹⁸ και άλλα δέρματα, τα οποία τεχνίτες τακτοποιούν και τοποθετούν¹¹⁹ σε ορισμένων διαστάσεων χαρτιά, που κατόπιν παραδίδονται σε άλλους τεχνίτες που χειρίζονται ειδικές μηχανές, οι οποίοι τα συρράπτουν και σχηματίζουν τετράγωνα κομμάτια. Τα κομμάτια αυτά τα συρράπτουν και κά-

¹¹⁶ Το δοχείο περιείχε νερό που το ζέσταιναν μέχρι μια ορισμένη θερμοκρασία, που τους βοηθούσε να πάρουν την κλωστή, καθώς με τη θερμοκρασία έφευγε η κόλλα από το κουκούλι κι ελευθερωνόταν η μεταξένια κλωστή. Η διαδικασία αυτή ονομάζεται αναπήνιση.

¹¹⁷ Γκιλέπι, κουλούρα κλωστής.

¹¹⁸ Σαμούρι, το ζώο νυφίτσα και το γουναρικό της.

¹¹⁹ Για τη συρραφή των αποκομμάτων και άλλα σχετικά βλέπε Παράρτημα, § 7. Γούνα, πώς κατασκευάζεται ένα γούνινο πανωφόρι με πρώτη ύλη το «χορδά».

μουν τα μισάδια,¹²⁰ τους στύλους¹²¹, τις σαμουρόγουνες και σαμουροπατσιάδες¹²², που είναι έτοιμα για πούλημα, αφού τα βγάλουν από τα σανιδώματα (σταματούρες)¹²³, όπου τα καρφώνουν και τα εκθέτουν στον ήλιο.

Πολλοί τα κομμάτια, που έχουν τοποθετήσει στα χαρτιά, τα παραδίδουν σε κορίτσια ή γυναίκες και τα ράπτουν στα σπίτια των με το χέρι. Για πρώτες ύλες φέρνουν και δέρματα αλούπας¹²⁴ από τη Ρωσία, εκτός των εντοπίων. Από τα μήλα της αλούπας κάμνουν τις μηλόγουνες «θαύμα ιδέσθαι». Οι γυναίκες, όταν φορούν τις μηλόγουνες, φαίνονται σαν να περιβάλλονται από ένα πολυτελές και ωραίο περιθώριο (πλαίσιο).

Μεταξύ των πρώτων υλών συμπεριλαμβάνονται και τα αρνοδέρματα, αρνικά ή ψοφάκια¹²⁵, με τα οποία ασχολούνται προ πάντων οι μικρότεροι τεχνίται, οι οποίοι τα (725) υποβάλλουν σε ειδική επεξεργασία. Αφού γίνει η κατεργασία, πλύνουν (πλένουν) τα κατειργασμένα δέρματα, τα σταματούνουν και κάμνουν τις αρνικόγουνες, τις οποίες πωλούν στην Καστοριά, στη Θεσσαλονίκη, στα Γιάννινα και σε άλλα μέρη. Πολύ ευχάριστο πράγμα να ακούει κανείς την πρωϊαν κατά το θέρος το τίναγμα των αρνικιών, για να τα προφυλάξουν από τη μόλτσα¹²⁶.

41. Οι Αγωγιάτες

Αεν πρέπει να λησμονήσουμε εδώ και τους αγωγιάτες, που ζωήρευαν αρκετά την κίνηση της Σιάτιστας, φέρνοντας από τη Θεσσαλονίκη τα εμπορεύματα, που στέλλονταν στους εμπόρους κατά παραγγελίαν. Μερικοί από αυτούς

¹²⁰ **Μισάδια**, υποθέτουμε ότι είναι το μεσαίο τμήμα της γούνας, αυτό που σήμερα ονομάζουν μεσάδα.

¹²¹ **Στύλος**, πλατιά μπάντα (λουρίδα από συρραμμένα αποκόμματα των ιδίων γενικά χαρακτηριστικών) πλάτους 15-20 εκ. και μήκους 1,20 μ. περίπου.

¹²² **Σαμουροπατσιάδες**, γούνες από πόδια ή αποκόμματα ποδιών του δέρματος του σαμουριού.

¹²³ **Σταματούρα**, τάβλα διαστάσεων 2,40μ. Χ 1,50μ. περίπου και πάχους 3 εκ. επάνω στην οποία καρφώνεται το γουναρικό.

¹²⁴ **Αλούπα**, αλεπού.

¹²⁵ **Αρνικά ή ψοφάκια**, τα αποριγμένα αρνάκια, των οποίων το τριχόδερμα χρησιμοποιούνταν ύστερα από την άργαση, στάδιο επεξεργασίας του ακατέργαστου τριχοφόρου δέρματος, για γούνες.

Σχετικό είναι το Χειρόγραφο 2416 του Καταλόγου ΠΟΛΙΤΗΣ, σελ. 415 (Εθνική Βιβλιοθήκη, τμήμα χειρογράφων και ομοιοτύπων,) «...1717 μαρτίου 15, έδωσα δια ψουφάκια οπού επήρα δια να δουλεύσω έδωσα δια 570 ψουφάκια άσπ(ρα) 3070...» και η παραπομπή στο βιβλίο του Αδαμάντιου Κοραή **Άτακτα, Ήγουν παντοδαπών εις την Αρχαίαν και την νέαν Ελληνικήν γλώσσαν αυτοσχεδίων σημειώσεων, καί τινων άλλων υπομνημάτων, αυτοσχεδίου συναγωγή**, τόμος πρώτος, εν Παρισίοις 1828, σελ. 265, όπου αναγράφεται: Ψοφάκιον, δέρμα (fourture) βαρύτιμον, διότι εκδέρεται από αρνία γεννημένα **Ψοφά**, ή εκβαλμένα από κοιλίαν μητρός **ψοφημένης**, ή σφαγμένης.

¹²⁶ **Μόλτσα**, σκόρος.

έφερναν και για ιδίο τους λογαριασμό, προ πάντων είδη πρώτης ανάγκης, που τα πωλούσαν κατ'οίκον. Στην τάξη των αγωγιατών πρέπει να υπαχθούν και οι κυρατζήδες Παύλος Τζήμτσιου, Αθ. Κυρατζής, Τζήμος Ταχούλα, Αδελφοί Δόλγκιαρη, οι οποίοι επισκέπτονταν τις χώρες στις οποίες βρίσκονταν ξενιτεμένοι Σιατιστείς και έφερναν σ' αυτούς ειδήσεις από τις οικογένειές τους και από αυτούς πάλι έφερναν, όταν επέστρεφαν, γράμματα, χρήματα (χασλίκι) και διάφορα δώρα: υφάσματα, κοσμήματα και άλλα είδη. Ο ερχομός αυτών γέμιζε από χαρά τις οικογένειες των ξενιτεμένων, που περίμεναν με ανυπομονησία ειδήσεις τους.

42. Υποκατάστημα Τραπεζής Αθηνών

Και η Τράπεζα Αθηνών έφερεν αύξηση στην κίνηση της Σιατίστης, (726) διότι η ίδρυση του Υποκαταστήματος της Τραπεζής Αθηνών διηκόλυne τις εμπορικές συναλλαγές.

43. Λαναριστική μηχανή¹²⁷

Και η χρησιμοποίηση λαναριστικής μηχανής έφερεν επαύξηση της κινήσεως στη Σιάτιστα, διότι διηκόλυne όχι μονάχα τις οικογένειες Σιατίστης, αλλά και τους κατοίκους των περιχώρων.

44. <Μερικές άλλες ασχολίες, αλλά σε περιορισμένο κύκλο>

Εκτός από τις παραπάνω ασχολίες, συναντούμε στη Σιάτιστα και μερικές άλλες ασχολίες, αλλά σε περιορισμένο κύκλο, όπως τις παρακάτω: Συναντούμε την **αλευροποιία** με μύλους πετρελαιοκίνητους. Χάρης σ' αυτούς οι Σιατιστείς έχουν απαλλαγεί από [τις στενοχώριες και τους κόπους], στους οποίους υποβάλλονταν μεταβαίνοντες σε υδρόμυλους, που βρίσκονται μακράν από τη Σιάτιστα. Πρώτος που σκέφθηκε και επεχείρησε να πληρώσει την ανάγκη αυτή ήταν ο Κώτσιος Σφήκας, ο οποίος είχε κάμει υπόμυλον, πλὴν, δυστυχώς, απέτυχε με αρκετή ζημία του.

Τη **ραπτική** με την οποία ασχολούνται 5-6 τεχνίτες, που διατηρούν καλά ραφεία με αρκετούς βοηθούς. Επίσης, υπάρχουν και πολλές ράπτριες γυναικείων ενδυμάτων με ευρωπαϊκό *sic* (στυλ), που παρατηρείται και σε μεγαλύτερες πόλεις. Δεσποινίς καταγομένη από τη Σιάτιστα, αλλά η οποία γεννήθηκε και ανατράφηκε στη Θεσσαλονίκη, όταν κάποτε παραθέριζε στη Σιάτιστα, ακούστηκε να λέγει σε φίλη της δεσποινίδα σχετικά με την ενδυμασία των δεσποινίδων Σιατίστης: «Καλέ, εδώ ενδύονται πολύ της μόδας, που μπορούμε να πάρουμε μοντέλα».

¹²⁷ Βλέπε Παράρτημα, § 16. Λαναριστική μηχανή.

(727) Αλλά και στις ασχολίες εκείνες, που είναι απαραίτητες στα μέρη εκείνα που έχουν την αξίωση να θεωρούνται ότι βαδίζουν την οδό του πολιτισμού και της προόδου, δεν καθυστερούσαν (*υστερούσαν*) οι κάτοικοι Σιατίστης. Ο επισκέπτης αυτής ευρίσκει καφενεία αρκετά εντός της πόλεως και στις εξοχές, κουρεία για άνδρας και για γυναίκες, εστιατόρια, ξενοδοχεία, από τα οποία δυο ήταν σε θέση ν' ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των πελατών. Η διακρίνουσα, όμως, τους Σιατιστείς φιλοξενία υπήρξε μεγάλο κώλυμα στην ικανοποίηση εκείνων που επεχείρησαν να συντηρήσουν πολυτελέστερα ξενοδοχεία και εστιατόρια με εμφάνιση πολυτελέστερη και περιποίηση τελειότερη. Επίσης, ευρίσκει και αρκετά αρτοποιεία, στα οποία πωλείται άρτος ελεύθερης αγοράς.

45. <Γενική θεώρηση της οικονομικής ζωής της Σιατίστης>

Η κίνηση που είδαμε παραπάνω παρατηρούνταν πριν αρχίσει, όπως είπαμε, η λειτουργία του Γυμνασίου, πριν γίνει η απελευθέρωση, πριν καταστραφούν τα αμπέλια, πριν τεθεί σε εφαρμογή το αυτοκίνητο ως μέσον συγκοινωνίας και πριν γίνει η ανταλλαγή των πληθυσμών. Ύστερα από τα σημαντικά αυτά γεγονότα, άλλαζαν τα πράγματα μορφή. Οι συνθήκες της ζωής έχουν υποστεί αισθητή μεταβολή.

Η λειτουργία του Γυμνασίου διηκόλυνε τους κατοίκους, ως αφορά την εκπαίδευση των τέκνων τους. Χωρίς να αποβλέπουν στις (*υπολογίζουν τις*) οικογενειακές δυσχέρειες και στην κοινωνική τους τάξη, φιλοτιμούνταν να δώσουν στα τέκνα τους πλήρη γυμνασιακή μόρφωση. Οι νέοι δε, πάλι, ύστερα από την αποφοίτησή τους από το Γυμνάσιο δεν θεωρούσαν ισάξιο με τη μόρφωσή τους να επιδοθούν σε πρακτικά επαγγέλματα με τα οποία ασχολούνταν οι γονείς τους, αλλ' επεδίωκαν ακόμη (728) ανώτερη μόρφωση, αφού μάλιστα τους παρουσιάζονταν διευκολύνσεις σε αυτό με την απελευθέρωση, η οποία μας χάρισε την Παιδαγωγική Ακαδημία και τις Τηλεγραφικές Σχολές. Εγγράφονται σε μια από τις παραπάνω σχολές, παρακολουθούν δύο έτη τα μαθήματα και, κατόπιν εξετάσεων, διορίζονται δημοδιδάσκαλοι και τηλεγραφευταί. Άλλοι, πάλι, τελειόφοιτοι του Γυμνασίου επιδιώκουν και καταλαμβάνουν κρατικές θέσεις στον εφοριακό και ταμειακό κλάδο. Όσοι, πάλι, έχουν οικονομική ευεξία και επιθυμούν να λάβουν ανώτερη μόρφωση καταφεύγουν σε ένα από τα δύο Πανεπιστήμια και γίνονται επιστήμονες. Από αυτούς μερικοί επεκτείνουν (*διευρύνουν και εμπλουτίζουν*) τη μόρφωσή τους, με την παρακολούθηση μαθημάτων του κλάδου τους σε Πανεπιστήμια των ευρωπαϊκών χωρών, έχοντας και βοήθημα προς τούτο το «Μανούσειο» κληροδότημα.

Όλοι δε αυτοί δεν μπορούν πλέον να ζήσουν μονίμως στη Σιατίστη, αλλά διασκορπίζονται στις πόλεις όλης της Ελλάδος· και έτσι όχι μονάχα συντελούν στη μείωση εκείνων που ασχολούνταν με πρακτικά επαγγέλματα και στην επαύξηση του αριθμού των διανοουμένων, αλλά και τη μείωση του πληθυσμού της Σιατίστης επιφέρουν, το οποίο καταφαίνεται από τις τελευταίες καταγραφές

των κατοίκων. Και η εμπορική κίνηση και η εν γένει βιοποριστική μαραίνεται. (729)

Στον περιορισμό της βιοποριστικής κινήσεως συνετέλεσαν, όπως είπαμε, και [μερικά] άλλα αίτια, π.χ. η χρησιμοποίηση [του αυτοκινήτου] ως μέσου συγκοινωνίας. Το αυτοκίνητο αχρήστευσε την τάξη των αγωγιατών, διότι έπαυσεν η χρησιμοποίηση των μεγάλων ζώων για τη μεταφορά εμπορευμάτων από μακρινές αποστάσεις και περιορίσθηκε η χρησιμοποίηση αυτών για την επικοινωνία με πλησίον μέρη και με μέρη που δεν έχουν δρόμους καταλλήλους για αυτοκίνητα. Αυτό βέβαια περιόρισε πολύ την τάξη των αγωγιατών.

Αλλά και η ανταλλαγή των πληθυσμών έφερε στη Σιατίστα ελάττωση της κινήσεως ή μάλλον νέκρωση αυτής. Με την ανταλλαγή έφυγαν κατ' ανάγκη οι Κονιάροι, που ζούσαν λιτότατα. Ολίγο ζαχαρόνερο, το οποίο έκαμναν στα περιώνυμα πνάκια¹²⁸ μέσα σε φιλικό μπακάλικο, ή ολίγος μούστος δεμένος, που τον έλεγαν τατλί, ήταν αρκετό και ευχάριστο δι' αυτούς προσφάγι. Έβρεχαν μέσα σ' αυτό το καλαμπουκίσιο ψωμί τους και έμεναν πολύ ευχαριστημένοι με αυτό το γεύμα τους, [ζούσαν δε έτσι] για να μπορέσουν να περισσεύσουν περισσότερο μέρος από τα προϊόντα τους, για να τα φέρουν και <να> τα πωλήσουν στη Σιατίστα κατά τις εβδομαδιαίες αγορές Δευτέρας και Πέμπτης. Και κατόρθωναν έτσι να μας φέρνουν και να μας πωλούν δημητριακούς καρπούς και, μάλιστα, το κίτρινο εκείνο [σαν φλωρί] αλεύρι, που το λέγαμε φλωρίτσα, και το (730) οποίο μαζί με αυτούς έλειψε πλέον από την περιφέρειά μας και όσοι το συνήθιζαν το νοσταλγούν σήμερα, διότι δεν μπορούν να το απολαύσουν. Αυτοί, επίσης, μας έφερναν από τα κατεστραμμένα δάση τους τα κούτσουρα, τα οποία οι κάτοικοι Σιατίστης έκαιαν, θέτοντας στο τζιάκι από ένα κάθε μέρα, και είχαν στο δωμάτιο όλη τη χειμερινή νύχτα ικανοποιητική ζέστη. Αυτοί μας έφερναν, επίσης, τις όρνιθες, τα αυγά, το άχυρο για τροφή των ζώων μας και τα αρνιά τις μέρες του Πάσχα και κατόπιν. Αυτοί ήσαν για μας δούλοπάροιχοι και ημείς ήμασταν οι αφέντηδες.

Κοντά στα άλλα, που αναφέραμε ως αίτια του περιορισμού της κινήσεως, και η καταστροφή των αμπελιών μας έφερε μαρασμό στην κίνηση της Σιατίστης. Ο εργατικός κόσμος με την ανεργία των αμπελουργών υπέστη μείωση του πληθυσμού του, διότι μεγάλο μέρος αυτού έχει μεταναστεύσει, για να μπορέσει να προμηθευθεί τα μέσα της ιδίας του ζωής και της συντηρήσεως των ιδικών του.

Υστερα από όλα αυτά τα αντίξοα, ο πληθυσμός της Σιατίστης από δέκα (αρ.10) χιλιάδες κατήλθε στις πέντε μονάχα χιλιάδες. Να φθάσει στο σημείο αυτό ο πληθυσμός συνετέλεσε, βέβαια, και η έλλειψη πλέον του φανατισμού¹²⁹, ο οποίος επί Τουρκοκρατίας έκαμνε τους Σιατιστείς να μην απομακρύνονται από τη γενέθλιά τους γη. (731) Τώρα δεν εμποδίζονται να εγκαθίστανται εκεί

¹²⁸ Πνάκι, μικρό ξύλινο δοχείο με εφαρμοστό καπάκι.

¹²⁹ Φανατισμός: από τα συμφραζόμενα προκύπτει ότι στην έννοια δίνει θετικό χαρακτήρα, εννοεί την έντονη προσήλωση στην έννοια του πατριωτισμού.

όπου βλέπουν ότι μπορούν να έχουν ζωή καλύτερη και ευκολότερη από τη ζωή που θα έχουν μένοντας στην πατρίδα τους.

Για την επέκταση δε του μαρασμού της κινήσεως και την ελάττωση του πληθυσμού, που σήμερα παρατηρείται, μεγάλην επίδραση έσχε (είχε) η βάρβαρη και αγρία διαγωγή που επέδειξαν οι Ιταλογερμανοί, κατά το διάστημα της Κατοχής, και ο ολέθριος και άνευ προηγουμένου κατηραμένος εμφύλιος πόλεμος, που κατέστρεψε και καταστρέφει¹³⁰ ό,τι άφησεν όρθιο η Κατοχή.

¹³⁰ Αναφορά χρονική, που δείχνει το χρόνο συγγραφής ή προσθήκης αυτού του χωρίου μέσα στην περίοδο του Εμφυλίου (1946-1949).

